

ZGODOVINA

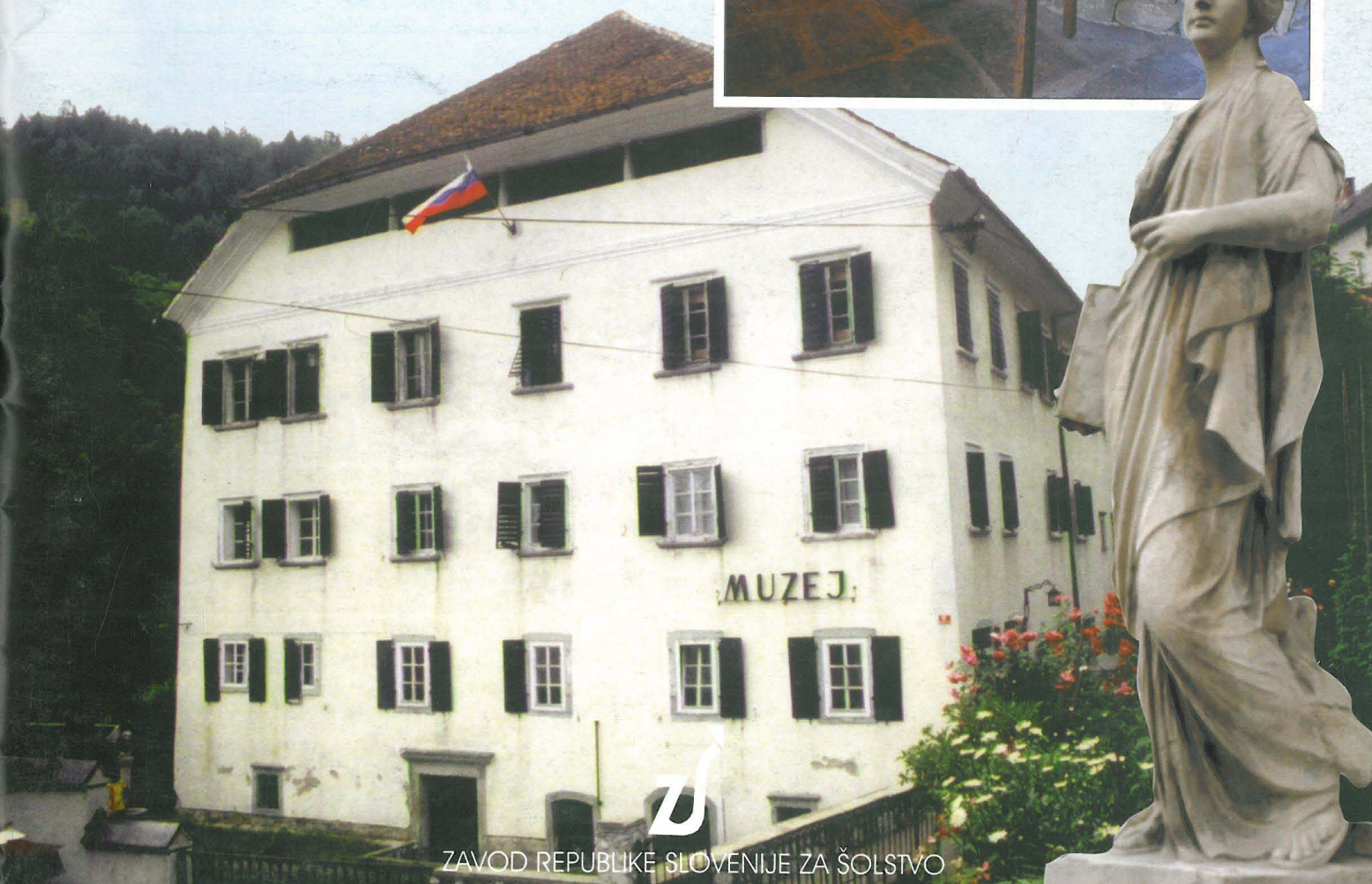
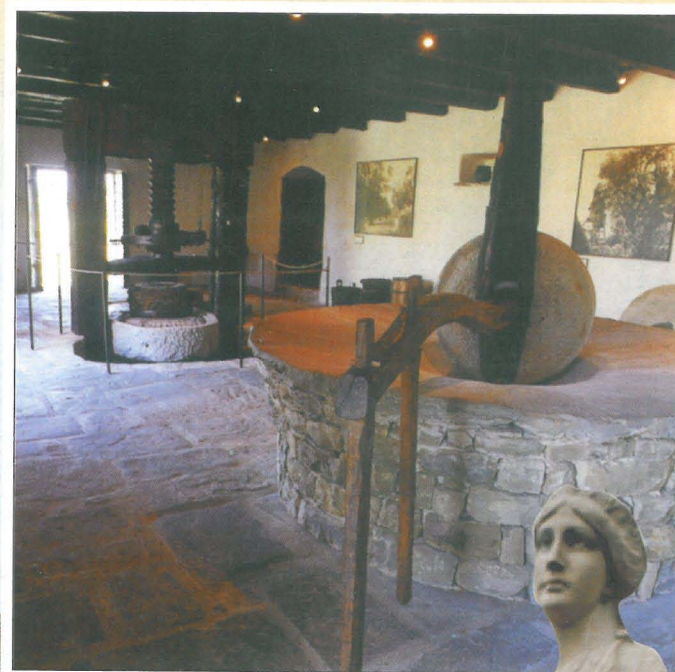
Letnik IX • številka 2 • MM

ISSN 1318-1416

V ŠOLI

IZ VSEBINE:

- Razvoj šolstva in Anton Martin Slomšek
- Dramatizacija zgodovinskega gradiva v »happeningu«
– Šestdeseta leta na Šiški
- Kratek oris korporativizma na Slovenskem 1929–1941 (prvi del)
- Deset mejnikov v novejši gospodarski zgodovini Slovencev (1945–1991)

Spoštovane bralke in bralci!

Veseli nas, da se v vse večjem številu odzivate na naše vabilo k pisanju člankov v posamezne rubrike revije, zlasti v Sodobno didaktiko pouka zgodovine v teoriji in praksi, Iz zgodovinopisja in Prve raziskovalne korake mladih zgodovinarjev. Pri oblikovanju revije pa se moramo, žal, držati omejitve glede obsega števila strani, na katerih lahko izhaja revija, in tako vaših prispevkov ne moremo objaviti naenkrat, temveč postopno po posameznih številkah revije. Pisce člankov bomo med postopkom priprave posamezne številke o objavi sproti obveščali. Kljub temu vas prosimo, da ob vzniku idej podprtih z bogatimi izkušnjami in znanjem, tekoče pišete članke za revijo še naprej.

V novem šolskem letu smo vam svetovalci Zavoda Republike Slovenije za šolstvo pripravili več izobraževalnih seminarjev. V Katalogu stalnega strokovnega spopolnjevanja strokovnih delavcev na področju vzgoje in izobraževanja za šolsko leto 2000/2001 vas želimo opozoriti na seminarje, ki jih koordinirajo svetovalci ZRSS: Način življenja, kultura in umetnost v luči novih učnih načrtov za zgodovino v osnovni šoli, str. 42 (koordinator Vojko Kunaver), Matura – zgodovina, str. 21 (koordinator Vojko Kunaver), Igra vlog in simulacija, str. 217 (koordinatorica Vilma Brodnik), potekalo pa bo tudi redno izobraževanje učiteljev v okviru študijskih skupin. Kot zunajkataloško ponudbo izobraževanja pa za letos v času jesenskih počitnic pripravljamo ponovitev zgodovinske strokovne ekskurzije v Izrael in na Sinaj ter med prvomajskimi Po sledih kretske-mikenske in klasične grške civilizacije.

Prenovljeni gimnazijski učni načrt se bo z novim šolskim letom izvajal že v tretjem letniku gimnazije, tako da bomo njegovo spremljavo opravili v drugem in tretjem letniku. Na XXX. jubilejnem zborovanju slovenskih zgodovinarjev pa vam bomo še enkrat predstavili analizo spremljave prenovljenega učnega načrta v prvem letniku gimnazije in upam, da bomo razjasnili nekatere domnevne nesporazume.

Prenovljeni učni načrt za zgodovino so v preteklem šolskem letu prvič izvajali tudi v sedmem razredu na vzorcu 17 devetletnih osnovnih šol. Poročilo o spremljavi bo prav tako predstavljeno na XXX. zborovanju slovenskih zgodovinarjev. Z novim šolskim letom gre v prenovo s prvim razredom 49 in s sedmim 8 devetletnih osnovnih šol (skupno število delujočih devetletk je torej v dveh letih od vpeljave 97). Po prenovljenih učnih načrtih za osnovno šolo bo tako pouk zgodovine potekal na 17 osnovnih šolah v osmem in 8 v sedmem razredu. Svetovalci Zavoda Republike Slovenije za šolstvo bodo v tekočem letu tudi na vzorcu osnovnih šol spremljali izvajanje prenovljenega učnega načrta.

V novem šolskem letu vam želimo veliko uspeha. Želimo pa si tudi, da bi v naši zgodovinski srenji vladalo manj predsodkov in več strpnosti ter doveznosti za novo.

Vilma Brodnik,
odgovorna urednica

Vilma Brodnik

ZGODOVINA

V Š O L I

Letnik IX
številka

2

MM

Sodobna didaktika pouka zgodovine v teoriji in praksi*Marica Čerič, Alda Stojanovič:***Razvoj šolstva in Anton Martin Slomšek** 3*Adrijana Segalla:***Dramatizacija zgodovinskega gradiva v »happeningu« – »Šestdeseta leta na Šiški«** 9*Dušica Zupančič:***Prikaz učne ure na temo Slovenci po drugi svetovni vojni v poklicnih šolah** 11*Cvetka Bovha:***Priprave na maturo z malo kakovostnega dodatka** 14**Zgodovina in matura***Anka Vidovič Miklavčič:***Kratek oris korporativizma na Slovenskem 1929–1941 (prvi del)** 16*Jože Prinčič:***Deset mejnikov v novejši gospodarski zgodovini Slovencev (1945–1991)** 20**Iz zgodovinopisja***Igor Steiner:*»Nato sem stopil na čelo naših bojevnikov in se boril kot je bilo treba.
Njegovo veličanstvo je občudovalo moj pogum.« 27**Muzeji – arhivi – šole***Tita Porenta:***Pedagoška dejavnost Tržiškega muzeja** 32**Popotovanja zgodovinarjev***Jean-Pierre Vonarb:***Potepanje po Mali Poljski – Krakow** 37**Zgodovina – učiteljica življenja?***Tomaž Kranjc:***Popravni izpiti pri pouku zgodovine** 39*Božo Repe:***Kritične pripombe k Analizi spremljave učnega načrta za zgodovino v prvem letniku splošne
in strokovne gimnazije, ki jo je pripravila Vilma Brodnik (Zgodovina v šoli, letnik IX., št. 1, 2000, str. 7–21)** 42*Peter Vodopivec:***Nov nesporazum ali vračanje k stari »usmerjeni« pameti** 44**Prvi raziskovalni koraki mladih zgodovinarjev***Branko Filipič:***Oljčni mlini in stiskalnice – torklje** 47

Poročila, ocene, mnenja

Mary Anne Kovacs, Kenneth S. Lambert, James W. Lane:

World History, Connections to today, Book 4: 1920–1992 (Danijela Trškan) 50

Marjan Drnovšek:

Usodna privlačnost Amerike. Pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom (Marjan Rode) 51

Seminarji

Janez Globočnik:

Multikulturalnost Istre 52

Tekmovanja iz znanja zgodovine

Vojko Kunaver:

Tekmovanja iz znanja zgodovine za osnovno šolo v šolskem letu 1999/2000 53

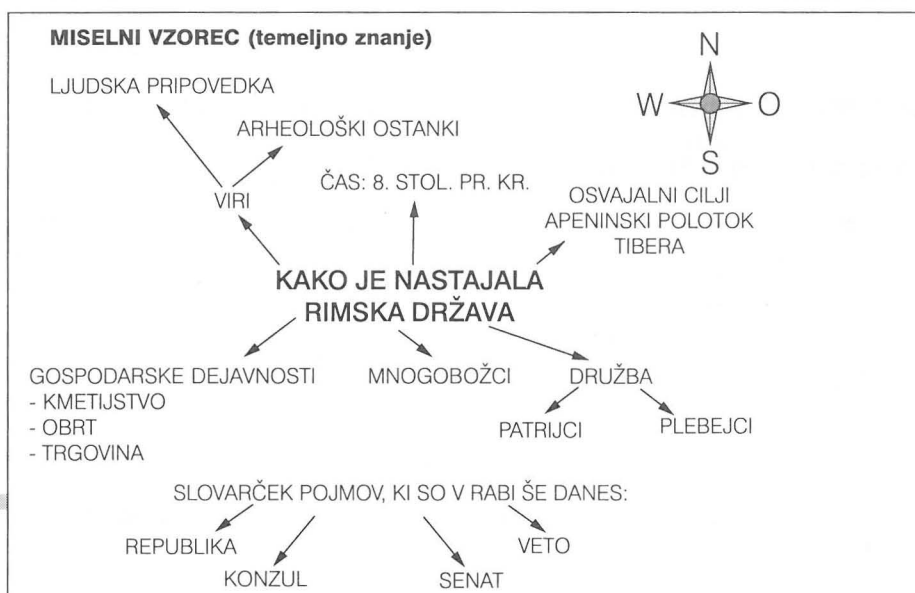
Milena Globočnik:

Prazniki in praznovanja 54

Popravek

V članku Pavle Karba z naslovom Sodobna teoretična izhodišča poučevanja, preverjanja in ocenjevanja znanja pri pouku zgodovine (prvi del) v prejšnji številki je prišlo na strani 4 pri shemi do napake. Shemo še enkrat objavljamo, pravilno pa se glasi:

Avtorici se za napako opravičujemo.

Zgodovina v šoli,

9. letnik, številka 2/2000

ISSN 1318-1416

Izdajatelj in založnik:

Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Uredniški odbor:

asistent dr. Bojan Balkovec (Filozofska fakulteta), Vilma Brodnik, prof. (ZRSŠ), Andreja Droljc, prof. (Gimnazija Šentvid, Ljubljana), Janez Globočnik, prof. (Srednja ekonomsko-turistična šola Radovljica), Saša Mikić, prof. (ZRSŠ), Marjan Rode, dipl. zgodovinar (OŠ Bičevje, Ljubljana), Cirila Trampuš (OŠ Kolezija, Ljubljana), prof. dr. Štefan Trojar (Filozofska fakulteta)

Odgovorna urednica: Vilma Brodnik, prof.

Naslov uredništva: Vilma Brodnik, ZRSŠ, OE Ljubljana,

Parmova 33, tel.: 01/2363119, fax: 01/2363150,

e-pošta: Vilma.Brodnik@zavodi.zrss.si

Jezikovni pregled: Tine Logar, prof.

Urednica založbe: Zvonka Labernik

Oblikovanje: Simon Kajtna, akademski slikar

Tisk: Kurir d. d., Ljubljana

Naročila revije sprejema:

Maja Hribar Mlakar,
ZRSŠ, Poljanska 28, 1000 Ljubljana,
telefon: 061/ 300 51 13

ali elektronska pošta: Maja.Hribar@guest.arnes.si

Izhajanje revije sofinancira Ministrstvo za šolstvo in šport.

Ljubljana, september 2000

Naročnina:

7500,00 SIT – cena štirih števil letnika za ustanove in posamezne naročnike

1950,00 SIT – cena posameznega izvoda za ustanove in posamezne naročnike

6000,00 SIT – cena štirih števil letnika za študente, dijake in upokojece,

1600,00 SIT – cena posamezne številke za študente, dijake in upokojece

Marica Čerič, Alda Stojanovič

RAZVOJ ŠOLSTVA IN ANTON MARTIN SLOMŠEK (DELAVNICE)

Uvod

Kako vzbuditi zanimanje za zgodovino pri osnovnošolcih? Kako podajati in posredovati znanje, da bodo učenci ves čas aktivni? Kako doseči, da bodo učenci razvijali svoje različne sposobnosti, da bodo ustvarjalni, da bodo uživali ob delu?

To so bila temeljna vprašanja, ki so naju vodila pri snovanju programa delavnic zgodovinskega in knjižničarskega krožka. Aktualnost dogajanja ob začetku šolskega leta in ideja, da bi na naši šoli izvedli kulturni dan o pomenu Antona Martina Slomška za Slovence, naju je privedla do izbora vsebinskega dela delavnic. Odločili sva se, da bomo Antona Martina Slomška natančneje spoznavali z vidika vzgoje in izobraževanja v 19. stoletju in ustvarili primerjavo s sedanjimi prizadevanji za prijazno šolo.

Kdo se je udeležil delavnic

Delo v delavnicah je bilo organizirano za učence zgodovinskega in knjižničarskega krožka. Na podlagi izkušnje v lanskem šolskem letu (delavnice na temo Okupatorjevo nasilje nad Slovenci na Štajerskem 1941–1945, na Osankarici) so se za delo v delavnicah odločili vsi lanski udeleženci delavnic, nekateri pa so se pridružili dodatno. Dela v delavnicah se je udeležilo 22 učencev iz 6., 7., in 8. razreda. Pri izvajanju delavnic sva sodelovali mentorici zgodovinskega in knjižničarskega krožka in učiteljica glasbenega pouka.

Cilji dela v delavnicah

Delavnice smo izvajali dan in pol (četrtek popoldan in zvečer ter ves naslednji dan). Vse delo je potekalo zunaj šole, na terenu, kjer so učenci lahko doživljali čas Slomška in šolstvo v 19. stoletju. Pri pripravi in izvedbi delavnic so nas vodili naslednji cilji:

- spoznati nekatere primere kulturne in naravne dediščine v izbranih krajih, kjer je živel A. M. Slomšek;
- obiskati Slomškovo rojstno hišo in samostan ter cerkev v Olimju;
- doživeti pouk – delo v razredu na koncu 19. stoletja;
- spoznati temeljne mejnike v razvoju šolstva na Slovenskem;
- prepoznati in ovrednotiti pomen A. M. Slomška pri vzgajanju in izobraževanju Slovencev;
- spoznati življenjsko pot A. M. Slomška in ovrednotiti njegovo delo;
- primerjati značilnosti vzgoje in šolstva v času A. M. Slomška s sedanjostjo;
- prepoznavati in utemeljevati pomen Slomškovega dela v sedanjosti.

Za uresničitev teh ciljev smo izbrali različne oblike pedagoškega dela na

terenu (ekskurzija, muzejska zbirka in delavnice). Najbolj pogoste oblike dela so bile: skupinska, timska, delo v dvojicah. Predvsem smo si prizadevali uporabiti čim bolj pestro paleto metod pedagoškega dela (pogovor, pripovedovanje, opazovanje, opisovanje, primerjava, doživljanje, simultana igra vlog, delo z besedilom, grafično prikazovanje, likovno in literarno ustvarjanje, didaktične igre ...).

Kje smo preživeli popoldan in kako

Po skupnem kosilu v šoli smo se udeleženci delavnic odpeljali proti Ljubljani, kjer smo obiskali Slovenski šolski muzej. Zvedavo in polni pričakovanja smo se posedli v nerodne klopi učilnice, ki nas je popeljala v prejšnje stoletje. Vstopila je ženska, ki s svojim videzom, s pričesko in obleko, nikakor ne sodi v naš čas, ter nas pozdravila: »Bog daj, otroci,« mi pa smo odzdravili: »Bog daj, gospodična učiteljica.« In že smo bili v 19. stoletju. Gospodična učiteljica nam je razložila nekaj zanimivosti o Cesarski pesmi, nato pa smo brali in se pogovarjali o vsebini Cesarske pesmi, ki je bila namenjena našemu cesarju Francu Jožefu. S šibo v roki nas je zmeraj opozarjala na red in poslušnost v učilnici, nemirne učence je poslala v kot, da so razmislili o svojih ravnanjih. Imeli smo občutek, da učiteljica ni bila prav zadovoljna z nami. Le zakaj, smo se spraševali?

Po zanimivi preizkušnji v šoli na koncu 19. stoletja smo se sprehodili skozi razstavni hodnik v muzeju. Kuratorinja, pedagoginja Mateja Ribarič, nam je ob razstavnih panojih predstavila pomembne mejnike v razvoju šolstva na Slovenskem in nam izročila učne liste, ki smo jih reševali naslednji dan. Po uri in pol v muzeju smo si vzeli polurni odmor na Kongresnem trgu in se nato odpeljali nazaj na Štajersko. V večernih urah smo prispeli na Ponikvo, od tam pa do lovske kočice, kjer smo prenočevali. Po nastanitvi in večerji smo se ob 21. uri zopet zbrali in začeli z večernimi aktivnostmi.

Večer, ki je bil pred nami, smo sklenili preživeti čim bolj ustvarjalno in zabavno. Vsebine iger in dejavnosti so bile povezane z delom, časom in življenjem Antona Martina Slomška. Najprej smo se pozabavali ob igri vlog. Pripravili smo igre, v katerih so morali učenci prikazati dogodke v šoli in doma.

Poudarek je bil na tem, da so razmišljali o razlikah v vzgoji danes in v Slomškovem času. Skupine so bile določene že poprej, da s tem nismo

Improvizirana učilnica v Slovenskem šolskem muzeju je v nas vzbudila zanimanje za šolo preteklega stoletja.

Polona, Tadeja in Alen predstavljajo reševanje družinskega spora. Bo otrok ubogal očeta?

izgubljali časa. Učenci so delali v 6 skupinah, 3 skupine so prikazale določeno situacijo v današnjem času, 3 pa so predstavile podoben dogodek v Slomškovem času. Za pripravo so imeli 15 minut časa. Potem je sledila predstavitev vseh skupin.

Učenci so v pripravah za nastop pokazali veliko navdušenja. Skoraj vse skupine so se znale hitro vživeti. Posebno živahne so bile tiste, ki so prikazovale današnji čas. Učenci so znali kar spretno prikazati vzgojne ukrepe, ki jih danes uporabljamo v šoli in doma, nekoliko manj prepričljivo so se vživeli v Slomškov čas. Predstavitev, ki je sledila, je bila zanimiva in zabavna. Uživali smo tako gledalci kot igralci.

V nadaljevanju smo ob pomoči učiteljice glasbe Milene Putar prepevali Slomškove pesmi. V uvodnem pogovoru je učiteljica predstavila Slomška pesnika in spregovorila o ponarodelih pesmih. Učenci so z velikim veseljem prepevali in kar niso mogli nehati. Tako se je večer razvijal v prijetnem druženju in nevsiljivem predstavljanju ustvarjalnosti A. M. Slomška. Prepevanje smo končali z zabavno glasbeno igro, ki nas je zelo razvedrila. Zadovoljstvo in dobra volja sta naraščala.

Tretja naloga je bila namenjena umiritvi učencev, od njih je zahtevala nekoliko več zbranosti, vzbudila je tudi tekmovalni duh.

Učenci so razkrivali Slomškovo misel. Tekmovale so tri skupine. Tista, ki je odkrila več pravih črk, si je prislužila sladko nagrado. Črke so bile napisane na kartončkih, ki so bili s hrbtno stranjo obrnjeni proti učencem. Vsak učenec, ki je odkrival črko, je poprej vrgel kocko. Če je zadel črko, se je število pik na kocki prištelo. Seštevek pik je določil zmagovalno skupino.

In kako skleniti večer, da bi bili štirinajstletniki zadovoljni?

Splesom, seveda. Učenci so imeli s seboj kasete z glasbo, ki jo radi poslušajo. V sproščeni uri so nam pokazali, kako si znajo sami hitro organizirati disco ples.

Po 24. uri naj bi vsi spali. Res je bilo treba še nekaj časa počakati, da so se duhovi umirili in priklicali spanec.

Navodila za igre vlog

Govorilna ura – disciplinski prekršek

SODELUJEJO: učenec, učitelj, oče, mati, ravnatelj

KRATKA VSEBINA

Učenec je v šoli zagrešil hud disciplinski prekršek. Učitelj povabi h govorilni uri starše in tudi ravnatelja. Učitelj začne s pogovorom, predstavi problem, razvije se razprava, izreče se vzgojni ukrep.

Razmislite in določite značaje:

- Kakšen človek je učitelj (strog, popustljiv, neprizadet, učenec se mu smili, na učenca je jezen ...),
- kakšen je učenec (obžaluje svoje dejanje, se poskuša izgovoriti, ne pokaže kesanja, se izgovarja na druge ...),
- kakšni so starši (enotni v vzgoji, mati je blaga, oče pretirano strog, so popustljivi, hočejo na mestu fizično obračunati z otrokom, vest jih ne pretrse ...),
- kakšna je vloga ravnatelja?

Družinski prepir

SODELUJEJO: mati, oče, otrok

KRATKA VSEBINA:

Oče hoče, da otrok opravi neko otroku neljubo delo. Otrok se upira, posreduje mati. Kako se razvija pogovor, kako očetu končno uspe, da otrok napravi, kar od njega zahteva.

Razmislite:

- Kakšen človek je oče (zelo strog, rad fizično obračunava, se pusti hitro pregovoriti, zelo dosleden ...),
- kakšen je otrok (zelo nerad pomaga, išče izgovore, misli samo na svoje užitke, zelo obremenjen z domačim delom ...),

- kakšna je mati (popustljiva, na strani otroka, zelo dosledna, stoji na očetovi strani ...)?

Razredna ura – kdo je kriv?

SODELUJEJO: učitelj, 4 učenci

KRATKA VSEBINA

Nekdo v razredu je zagrešil hud disciplinski prekršek. Učitelj hoče ugotoviti kdo. Nihče v razredu ne prizna in ne izda sošolca. Učitelj izbere 4 naključne učence in z njimi na samem opravi pogovor. Med temi štirimi učenci je tudi krivec. Učitelj uporabi določeno metodo, da izve resnico. Kako poteka pogovor?

Razmislite:

- Kako vodi pogovor učitelj (je potrpežljiv, napadalen, hinavski, ustrahuje učence, želi iskreno pomagati ...),
- učenci se med seboj razlikujejo; trije, ki niso krivi, hočejo na vsak način prikriti krivca. Razmislite zakaj?
- Kakšen je učenec, ki je zakrivil prekršek (nesreča se mu je zgodila zaradi nerodnosti, nalašč je uničeval, se ne zaveda, da je delal narobe, boji se staršev ...)?

Govorilna ura – disciplinski prekršek – Slomškov čas

SODELUJEJO: učenec, učitelj, oče, mati, župnik

KRATKA VSEBINA

Učenec je v šoli zagrešil hud disciplinski prekršek. Učitelj povabi h govorilni uri starše in tudi župnika. Učitelj začne s pogovorom, predstavi problem, razvije se razprava, izreče se vzgojni ukrep.

Razmislite in določite značaje:

- Kakšen človek je učitelj (strog, popustljiv, neprizadet, učenec se mu smili, na učenca je jezen ...),
- kakšen je učenec (obžaluje svoje dejanje, se poskuša izgovoriti, ne pokaže kesanja, se izgovarja na druge ...),
- kakšni so starši (enotni v vzgoji, mati je blaga, oče pretirano strog, so popustljivi, hočejo na mestu fizično obračunati z otrokom, vest jih ne pretrse ...),
- kakšna je vloga župnika?

Družinski prepir – Slomškov čas

SODELUJEJO: mati, oče, otrok

KRATKA VSEBINA

Oče hoče, da otrok opravi neko otroku neljubo delo. Otrok se upira, posreduje mati. Kako se razvija pogovor, kako očetu končno uspe, da otrok napravi, kar od njega zahteva?

Razmislite:

- Kakšen človek je oče (zelo strog, rad fizično obračunava, se pusti hitro pregovoriti, zelo dosleden ...),
- kakšen je otrok (zelo nerad pomaga, išče izgovore, misli samo na svoje užitke, zelo obremenjen z domačim delom ...),
- kakšna je mati (popustljiva, na strani otroka, zelo dosledna, stoji na očetovi strani ...)?

Razredna ura – kdo je kriv? – Slomškov čas

Sodelujejo: učitelj, 4 učenci

KRATKA VSEBINA

Nekdo v razredu je zagrešil hud disciplinski prekršek. Učitelj hoče ugotoviti kdo. Nihče v razredu ne prizna in ne izda sošolca. Učitelj izbere 4 naključne učence in z njimi na samem opravi pogovor. Med temi štirimi učenci je tudi krivec. Učitelj uporabi določeno metodo, da izve resnico. Kako poteka pogovor?

Razmislite:

- Kako vodi pogovor učitelj (je potrpežljiv, napadalen, hinavski, ustrahuje učence, želi iskreno pomagati ...),
- učenci se med seboj razlikujejo; trije, ki niso krivi, hočejo na vsak način prikriti krivca. Razmislite zakaj.
- Kakšen je učenec, ki je zakrivil prekršek (nesreča se mu je zgodila zaradi nerodnosti, nalašč je uničeval, se ne zaveda, da je delal narobe, boji se staršev ...)?

Prepevali smo Slomškove pesmi

VEČERNICA

*Glejte, že solnce zahaja,
skoraj za goro bo šlo;
hladen počitek nam daja,
pojdemo veselo domo!*

*Čujte zvoniti,
počivat zvoni!*

*Zvoni, le zvoni nocej,
sladko počivat zapoj!*

*Čujte po drevju šumeti,
glejte, kak vetrič pihlja;
urno, že začne mračiti,*

hitro, da bomo doma!

Čujte zvoniti ...

PREDICA

*Le predi, dekle, predi,
prav lepo nit naredi,
da se ne bo krotičila,
in tud' ne tkalcu trgala.*

*Poštena je predica,
in stara ta pravica,
da tisto dekle kaj velja,
k' obleko vso domačo 'ma.*

*Boš tanko nit storila,
da ne bi pozabila,
kako življenje nežno je,
ki kakor nit pretrga se.*

V DOLINCI PRIJETNI

*V dolinci prijetni je ljubi moj dom,
nikoli od njega podal se ne bom,
pod lipo domačo najraje sedim,
v domačem veselju dovoljno živim.
Ti dralala ...*

*Le išči si sreče, prijatelj, drugje!
Al' misliš dobiti na tujem jo kje?
Veliko mars' kateri prehodi po svet',
nazadnje prot' domu povrne se spet.*

Razkrivali smo Slomškove misli

DVEH REČI NE ODLAGAJ NA JUTRI:
POBOLJŠANJA IN DOBREGA DEJANJA.

ŽAL TI NAJ BO LE ZA TRI REČI TVOJIH
PRETEKLIH DNI:
ZA HUDO STORJENO,
ZA DOBRO ZAMUJENO IN
ZA IZGUBLJENI ČAS.

ZADOVOLJNOST JE DRAGO BLAGO, KI SE
NE DA KUPITI
NE Z ZLATOM NE S SREBROM,
AMPAK Z MODROSTJO.

OTROKOM VSE DOVOLITI POMENI STORITI
JIH NEZADOVOLJNE ZA VSE ŽIVE DNI.

KDOR ŽELI SREČNO STAROST DOČAKATI,
SE NE SME V MLADIH LETIH RAZVADITI.
ČESAR IMA MLADENIČ PREVEČ ALI
PREDOBRO,
MU NA STARE DNI PRIMANJKUJE.

Kje so potekale delavnice, kdaj in kako?

Noč je bila kratka, jutro prehitro. Po zajtrku smo se namenili na Slom, kjer nas je ob 9. uri čakal gospod Miha Herman, ki nas je pospremil skozi

razstavne prostore Slomškove hiše. Njegovo pripovedovanje je bilo izredno zanimivo in doživeto. Pozorno smo poslušali njegovo pripoved o življenjski poti in delu A. M. Slomška. S posebno tankočutnostjo nam je predstavil Slomškovo otroštvo in njegovo odraščanje ter izgubo staršev. Predstavil nam je, kod ga je vodila poklicna pot in katera so bila njegova najpomembnejša dela, ki so bila pomembna za Slovence. Opazovali smo različne eksponate, ki so zanimivi sami po sebi. Posebno zanimanje je vzbudil rodovnik Novakov oziroma Slomškov.

Po polurnem ogledu razstave smo imeli kratek odmor za malico, nato smo začeli delati po delavnicah.

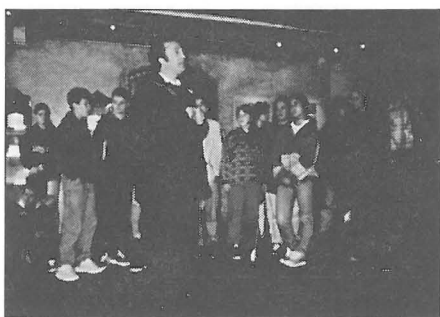
Da bi učenci čim bolj začutili različnost med šolo 19. stoletja in šolo sedanjosti, da bi začutili Slomškova prizadevanja za izboljšanje izobraževanja v njegovem času in naša sedanja prizadevanja za sodobno, prijazno šolo, so dobili barvne lističe, na katere so zapisali, kaj je po njihovem mnenju značilno za prijazno šolo.

Delo delavnic je bilo razdeljeno na čas ustvarjanja (60 minut) in čas predstavljanja (60 minut). Učenci so bili določeni za delo v posamezni delavnici glede na svoje sposobnosti. V posamezni delavnici so bili trije, štirje ali dva učenca. Za delo so imeli natančno pripravljena navodila in potrebno gradivo (besedila, slike, zemljevide, literaturo, tehnično opremo). Delali so v dvorani v Slomškovi hiši in na prostem pred hišo. Vsaka delavnica je imela mentorico, ki je učence pri delu vzpodbujala in jim na podlagi individualnih potreb svetovala.

V prvi delavnici sta bili dve učenki. Njuna naloga je bila, da iz pripravljenih besedil in slikovnega gradiva oblikujeta časovni trak razvoja šolstva na Slovenskem od Marije Terezije do konca 19. stoletja. Navodila za delo:

Na izdelani časovni trak, ki ga omejiš z letnico 1774 – zakon o obvezni osnovni šoli – in koncem 19. stoletja, vneseš na določen časovni prostor pomembne stavke, ki označujejo značilnosti šolstva v tistem obdobju. Postopek:

- Izdelaj dovolj dolg časovni trak in čas označi po desetletjih (1770, 1780, 1790, 1800 ...).
- S pomočjo priložene literature,

Z zanimanjem smo poslušali pripoved Miha Hermana.

Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, dopolni vsebino časovnega traku, tako da:

– Izpišeš pomembne novosti in spremembe v šolstvu na listič in ga pritrdiš na ustrezno mesto v časovnem traku.

V drugi delavnici so tri učenke s pomočjo literature, slikovnega gradiva in besedil izdelale časovni trak 19. stoletje – sodobniki A. M. Slomška.

Navodila za delo:

Na izdelani časovni trak ustrezno namesti pomembne slovenske moške tega časa in s pomočjo literature zapiše njihove zasluge za slovenski narod.

Postopek:

- Izdelaj dovolj dolg časovni trak in čas označi po desetletjih (1800, 1810, 1820 ...).
- Na časovni trak ustrezno namesti slike pomembnih Slovencev 19. stoletja.
- Pod slike pritrži lističe, na katere si zapisal: čas življenja, kraj rojstva, poklic in pomembna dela, zasluge in pridobitve, ki jih je ta človek dal Slovencem.

V tretji delavnici sta dva učenca oblikovala slikovni zemljevid mariborske škofije Po poteh A. M. Slomška.

Navodila za delo:

S pomočjo literature in slikovnega gradiva predstavi izbrane kraje, kjer je bival in ustvarjal A. M. Slomšek.

Postopek:

- Na karti označi kraje in na ustrezno mesto prilepi sliko kraja, kjer je živel A. M. Slomšek.
- Na poseben listič zapiši, v kakšni zvezi je Slomšek s tem krajem.
- Sestavi križanko. Med izbranimi pojmi za križanko naj bodo tudi kraji: Ponikva, Celje, Olimje, St. Andraž, Maribor, frančiškanska cerkev, stolna cerkev.

V četrti delavnici so bile tri učenke. Natančno so opazovale Slomškovo rojstno hišo in ustvarile akvarel.

V peti delavnici sta dva učenca izdelala simbole za prijazno šolo.

Navodila za delo:

Zberi misli o prijazni šoli, ki so jih zapisali udeleženci delavnic. Izberi najbolj zanimive in najpogostejše zapisane misli in zanje nariši simbole.

V šesti delavnici sta dve učenki spoznavali in dopolnjevali Slomškove pregovore in reke.

Navodila za delo:

- Slomšek je zapisal številne pregovore in reke, ki so bogatili ljudsko modrost. Nekatere gotovo poznaš, nekatere boš spoznal danes.
 - Da bo spoznavanje Slomškovih rekov bolj zanimivo, boš Slomškovim mislim dodajal svoje. Zapisanih imaš 12 začetkov Slomškovih rekov, ti pa jih dopolni tako, kot misliš, da je prav.
1. Tam, kjer glad mori lenuha,
 2. Kar v mladih letih zamudiš, težko
 3. Mlad bahač, ki se noče učiti – star
 4. Potrpežljivost rožice sadi, jeza

5. Boljša je stara modrost, kakor
6. Kdor premlad vino pije,
7. Kdor mlad drevje sadi,
8. Kriva odgoja (vzgoja) je
9. Ne pravi, kar znaš,
10. Učenost brez čednosti je
11. Bolje je znati eno delo prav, kakor
12. Za mladino je bolje biti brez denarja,

- 12 Slomškovih pregovorov imaš zapisanih na lističih, in sicer v dveh delih.

Tvoja naloga je, da z dvema lističema ustrezno sestaviš pregovor.

(sestavljanka Slomškovih misli)

- Preveri, ali si ustrezno sestavil lističe in oblikoval pregovor, ki ga je zapisal Slomšek?
- Primerjaj Slomškove pregovore s pregovori, ki si jih ti dopolnjeval!
- So pregovori, ki si jih ti dopolnil, vsebinsko ustrezni Slomškovim pregovorom?

Nekaj Slomškovih pregovorov:

1. Tam, kjer glad mori lenuha, najde pridnost dosti kruha.
2. Kar v mladih letih zamudiš, težko kdaj več popraviš.
3. Mlad bahač, ki se noče učiti – star berač bo moral kruha prositi.
4. Potrpežljivost rožice sadi, jeza pa trnje.
5. Boljša je stara modrost, kakor nova norost.
6. Kdor premlad vino pije, olje na ogenj lije.
7. Kdor mlad drevje sadi, star sadje dobi.
8. Kriva odgoja (vzgoja) je slabih časov mati.
9. Ne pravi, kar znaš, ampak pokaži.
10. Učenost brez čednosti je cvet brez sadja.
11. Bolje je znati eno delo prav, kakor pa veliko na pol.
12. Za mladino je bolje biti brez denarja kakor brez vladarja.

V sedmi delavnici sta dve učenki spoznavali življenjsko pot Antona Martina Slomška in sestavljali zabavno igro o Slomšku in njegovem času.

Janja in Tadeja predstavljata časovni trak razvoja šolstva na Slovenskem od Marije Terezije do A. M. Slomška.

Kaja in Alen dopolnjujeta zemljevid mariborske škofije s slikami krajev in z zapisi o Slomškovem delu v teh krajih.

Navodila za delo:

- Pazljivo preberite priloženo gradivo o A. M. Slomšku.
- Preglejte slikovno gradivo.
- Vaša naloga je, da sličice opremite z besedilom, ki ga napišete na priložene bele lističe.
- Razmislite, kako bi se bilo možno s sličicami in besedilom igrati in si na ta način zapomniti čim več o A. M. Slomšku.
- Poimenujte igro in napišite navodila za igranje.

V osmi delavnici sta dve učenci spoznavali Slomškove misli o vzgoji. Razmišljali sta o vzgoji v času 19. stoletja in danes.

Navodilo za delo:

- Dobro preberite Slomškova navodila za vzgojo mladih ljudi.
- Izberite tri takšne misli, za katere ste prepričani, da veljajo še danes. Te tri misli izrežite in jih nalepite na priloženi kartonček.
- Za vsako izbrano navodilo razložite, zakaj ga je treba upoštevati, kaj z njim starši ali učitelji dosežejo, kaj se zgodi, če vzgojitelji ne poznajo ali ne upoštevajo izbranega navodila.
- Lahko dodate še svojo izkušnjo, ki jo je kdo od vas doživel, ko vzgojitelji niso ravnali v skladu z izbranim Slomškovim navodilom.
- Utemeljitev zapišite na kartonček.
- Morda najдете med Slomškovimi navodili za vzgojo tudi kakšno takšno, ki je zastarelo in za današnji čas neuporabno.
- Tudi takšna navodila izrežite, jih nalepite na kartonček in svojo izbiro pisno utemeljite.

Nekaj Slomškovih misli o vzgoji:

Šolska učenost je postala tudi družinska stvar, zaradi nemškega učenja neprikljubljena šola se je s slovenskimi učbeniki ljudstvu približala in priljubila.

Materni nauk je mladeniču jutranja zarja, njen bogoljubni zgled mu je za vse žive dni lepa bela luč. Kar dobra mati v mlado srce zasadi, ne usahne vse žive dni.

Otroci postanejo mehkuži, ako jih pretoplo oblačiš, ako jih na pernice polagaš, ako jim dajaš le mlačne vode piti, ako jih ne pustiš na mrzlo, ako se ti smilijo, da bi delali ali se kaj pridnega naučili.

Ves trud je zaman, ako ne postopajo starši z roko v roki z učiteljem. Učitelji sadijo v šoli izveličanske nauke otrokom v glavo in svete kreposti v srce, polivati in pleti pa jih morajo oskrbniki doma ...

Blagor sinu, komur je mati prvi, oče drugi, moder in pošten šolnik pa tretji učitelj.

Branje in pisanje je le lupina, jedro pa je krščanska omika in zlahtno srce ... Skrbi, da bo tvoja šola za življenje, ne pa za šolsko klop.

Šiba naj ne bo vsakdanje kosilo, ampak redko zdravilo za poredne otroke.

Učitelj pa, ki svoje učence mehkuži, jim pušča vse po volji, je podoben mlačnemu jugu, ki posmudi drago cvetje, da ne da zlahtnega sadu.

Učilnica naj ne bo kraj mučne dresure, ampak mesto, na katerem si pridobiva mladež zlatih nauk v oživljajoči atmosferi pravega otroškega veselja.

Učitelj naj ima pripravljenih obilo oživljajočih iskric za veselje in kratek čas, za resnico in nedolžno šalo; z njim naj vnema in oživlja svoje učence za nauk, drami zaspane in podpira pridne, da mu ne opešajo sredi pota.

Držimo se z obema rokama slovenščine, skrbimo za njeno omiko sebi in svojim. Po omiki in liki jezika se navadno človek in ljudstvo časti. Jezik je najzlahtnejši telesni dar božji; pismo našega naroda, po kojem se spoznavamo in spoštujemo; narodna beseda je večidel mati narodne slave, ali pa mačeha, če jo pustimo v nemar.

V deveti delavnici so trije učenci spoznavali Slomška basnopisca. Ustvarili so tudi svojo basen.

Navodila za delo:

- Preberite vse navedene Slomškove basni.
- Vsaki basni dopišite nauk, ki naj bo v obliki pregovora. Dodate lahko tudi več pregovorov, ki imajo isti pomen.
- Utemeljite, zakaj je ljudsko modrost, ki je izražena s pregovorom, res dobro vedeti in upoštevati.
- Napišite svojo basen – izpoveduje naj eno od ljudskih modrosti: Prevelika čast in hvala, ti ne bode prida dala. Bogastvo ne da modrosti. Sedem let moraš na enem kraju ostati, če hočeš ljudi prav spoznati. Lastna škoda ga izuči, komur dopovedati ni. Nič ne pomaga se le naučiti, kar je potrebno, pa ne storiti.

ČEBELA IN OVCA

»Imaš li človek, večjo dobrotnico med živalmi nego nas čebele?« vpraša čebelica.

»O, da!« odgovori človek.

»Koga pa?« pobara čebelica.

»Ovca mi je še večja dobrotnica. Njena volna mi je potrebna, tvoja strd le sladka. Še eno ti povem, zakaj bolj cenim ovce nego čebelico: ovčica mi daje volno radevoljno, a čebelica pika.«

OVČAR IN NJEGOV PES

»Kje si bil, potepuh?« vpraša ovčar svojega psa, ki se je ponižno pritepel k njemu.

»Ne jezite se, gospodar! Svojega bolnega znanca sem obiskal,« odgovori pes.

»Kaj je meni tvoje obiskovanje mar?« reče ovčar. Zaslužil si, da si tepen, ker nisi varoval črede. Med tvojim obiskovanjem mi je vzel volk najlepše jaglje.«

»Ni mogoče, da bi bil volk storil kaj takega,« pravi pes. »Sinoči sem bil pri njem in mu pravil, kako pridne in pohlevne so naše ovčice in kako grdo je to, da jih on črti in preganja. Solze so ga polile in obljubil mi je, da nama nikdar več ne stori kaj žalega.«

»Bedak!« reče ovčar, »hočeš li volka poboljšati, moraš ga odvaditi mesa.«

MUHE

Muhe so v neki gostilnici, kjer so ravno plesali, prav dobro živele, pile in jedle, veselo pod stropom letale in poslušale godce. Vsa ta dobrota jim pa še ni bila zadosti. Gredo si iskat še večje dobrote, vsaka po svoji glavi.

Prva hoče po gladkih tleh laziti. Plesalci se privrtijo in muho zmanejo. Druga se usede na kupico vina. Tri kapljice posrka; omoti se ji, pade v vino in se utopi. Tretja se usede dekletu na lice. Dekle jo zgrabi in ji krila popiplje. Sirota ne more več letati in od gladu na tleh pogine. Četrta se usede nekemu gospodu celo v usta. Ves jezen jo izpljune ter potepta.

Po izvedbi delavnic, smo se vsi zbrali v dvorani, kjer smo predstavljali opravljeno delo. Vse skupine so uspele dokončati predvideno delo in ga posredovale ostalim. Po predstavitvi smo se zadovoljni odpeljali na Ponikvo, kjer smo imeli kosilo.

Sledila je pot na Olimje, kjer nam je prijazen menih predstavil zgodovino cerkve, pokazal nam je baročne lepote cerkve, pripovedoval nam je o zgodovini in sedanosti samostana in nam razkazal staro lekarno. Zopet smo se spomnili, da je imel A. M. Slomšek novo mašo prav v Olimju.

Vsebinski del delavnic smo tako sklenili. Privoščili smo si še malo

zabave, sprostitve in rekreacije v Atomskih toplicah. Po kopanju smo se okrepčali, strnili vtise, zapisali misli o delu v zadnjih dveh dneh in se odpeljali proti domu.

Zanimivi rezultati

NAŠE MISLI O PRIJAZNI ŠOLI:

V PRIJAZNI ŠOLI:

- morajo biti med učitelji in učenci prijazni odnosi,
- učitelji sprašujejo napovedano,
- naj bodo daljši odmori,
- drug drugega spoštujemo,
- je več izletov,
- učiteljev ne zanima, kaj počnemo v prostem času,
- je pouk zabaven, popestren z glasbo,
- je urejeno šolsko okolje,
- lahko žvečimo žvečilke,
- imamo zabavne popoldneve vsakih 14 dni,
- imamo raznoliko malico,
- imamo steno za grafite,
- imamo dnevno največ 6 ur pouka,
- so učitelji veseli, nasmejeni.

UTEMELJITEV SLOMŠKOVEGA NAVODILA ZA VZGOJO:

Ne pustite deklet brez potrebnega nauka, rekoč: H čemu dekletom šola, saj ne grejo na vojsko. Dekletom je šola bolj potrebna ko fantom, toda drugačna mora biti kakor za mladeniče.

To navodilo danes ni več aktualno, rečemo, da je zastarelo. Danes je namreč samoumevno, da hodijo tudi dekleta v šolo in se izobražujejo. Izbirajo si lahko katerekoli poklice, celo v vojsko lahko gredo. Nasploh med moškimi in ženskami ni več nobenih razlik.

Izvirna basen

KMEČKI IN GOSPOSKI OSEL

Dva osla prevažata tovor. Kmečki osel prevažata sol, gosposki pa zlato.

Gosposki reče: »Jaz prevažam bolj dragocen tovor – zlato! Ti pa le sol. Ti se sploh ne moreš enačiti z menoj.«

Kmečki osel le molči in nič ne odgovori.

Za bližnjim grmom pa čepijo tatovi in slišijo oslovo hvalisanje. Z vso silo napadejo gosposkega osla. Ker hoče ta pobegniti, ga pošteno premikastijo in mu poberejo vse zlato.

Kmečkemu oslu se niti ne dotaknejo.

Osla skupaj nadaljujeta pot in kmečki osel pomodruje:

»Prevelika čast in hvala ti ne bo prida dala!«

ZAČETKE SLOMŠKOVH PREGOVOROV SMO DOPOLNILI PO SVOJE:

Tam, kjer glad mori lenuha, TAM NIKOLI NI KRUHA.

Kar v mladih letih zamudiš, težko V STARIH NADOKNADIŠ.

Mlad bahač, ki se noče učiti, star KONJ POSTANE.

Potrpežljivost rožice sadi, jeza PA SE Z VODICO HLADI.

Boljša je stara modrost, kakor MLADA NOROST.

Kdor mlad drevje sadi, V STAROSTI SADJE POBIRA.

Za mladino je bolje biti brez denarja, KER GA TAKO PREVEČ ZAPRAVIJO.

Sklep

Najbolj prepričljive in zgovorne so misli, ki so jih ob koncu napisali učenci:

»Bilo je super!«

»Bilo je zelo zanimivo. Delo v delavnicah je bilo prijetno in poučno. Tak pouk je zelo koristen in lahko bi ga večkrat ponovili, saj si to želimo vsi.«

»Bilo mi je zelo v redu. Spoznala sem veliko novega o Antonu Martinu Slomšku. Najboljše pa se mi je bilo kopati v Atomskih toplicah.«

»Bilo je nepozabno. Res – full the best. Tudi učitelji so bili totalno odpiljeni. Še gremo kdaj?«

»V redu je bilo. Učitelji so bili taboljši. Nič me ni motilo.«

Še bi lahko navajali misli učencev, ki izražajo navdušenje in zadovoljstvo.

Tudi učiteljice smo bile z delom učencev zelo zadovoljne in tudi me lahko ob koncu izrečemo podobne navdušujoče misli. Uvidele smo, da smo dobro načrtovale, da smo poskrbele za aktivno delo in sproščeno razpoloženje. Ocenile smo, da je zelo koristno: če delo natančno predvidimo (vsebina in sodelujoči),

- če se na začetku pogovorimo o programu,
- če delajo učenci v majhnih skupinah, največ po trije,
- če je pestra izbira dela, če čas za delo ni predolg,
- da načrtujemo po delu razvedrilne dejavnosti,
- če poteka delo na terenu,

- če dobivajo učenci informacije tudi od drugih ljudi.

Ob koncu lahko povemo še to, da se nam že porojajo ideje za naslednje leto.

Povzetek

V prispevku predstavlja obliko dela, s katero je mogoče prenašati šolsko učenost na zanimiv in prijeten način. Delo v delavnicah, ki se izvajajo na terenu, imajo učenci zelo radi, še posebno kadar ga popestrimo z zabavnimi igrami. Brez dvoma je potrebna temeljita priprava, če hočemo pričakovati dobre rezultate in zadovoljstvo na koncu.

Izbrati tematiko, ki bo učencem blizu tako po času kot prostoru, ni vedno lahko. Z aktualizacijo Slomškovih dogodkov ni bil noben problem pritegniti pozornosti učencev in jih motivirati za delo.

Predstavlja delo skupine, ki je sestavljena iz članov zgodovinskega in knjižničarskega krožka. Takšno sodelovanje sva prepoznali za koristno, saj gre za združevanje različnih pogledov na določeno temo. Če aktivnosti obogatimo s področjem, ki je skupno vsem – z glasbo – dobri rezultati ne morejo izostati.

Finančne probleme, ki pogosto pogojujejo sodobnejše oblike dela, nam je uspelo premestiti s prijazno pomočjo občine Kungota in ljudi, ki so nam zagotovili brezplačno prenočišče. Delež staršev tako ni bil previsok.

Literatura

Cvek, L.: Kdo je naučil ptičice peti. Mohorjeva družba, Celje 1999.

Blaženi Anton M. Slomšek, Priloga tednika 7D, Časopisno-založniško podjetje Večer, Maribor, 15. september 1999.

Rebula, A.: Pastir prihodnosti: lik Antona Martina Slomška.

Slomšek, A. M.: Blaže in Nežica v nedeljski šoli. Mohorjeva družba, Celje, 1995.

Slomšek, A. M.: Življenja modrost, Mohorjeva družba, Celje, 1996.

Socialne igre v osnovni šoli, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 1998.

Šolska kronika, Ljubljana, 1997, št. 6.

Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja I (do 1848): katalog stalne razstave. Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1988.

Turnšek, M.: Blaženi Anton Martin Slomšek. Slomškova založba, Maribor, 1999.

Adrijana Segalla

DRAMATIZACIJA ZGODOVINSKEGA GRADIVA V »HAPPENINGU« – »ŠESTDESETA LETA NA ŠIŠKI«

Besedilo, ki ga razgrinjam pred spoštovano bralstvo, naj bi izzvenelo kot vzpodbuda za vse mentorje dramskih dejavnosti ali vodje projektov s področja kulture. Mnogi med njimi delno ali v celoti temeljijo na predelavi zgodovinskega gradiva s ciljem, da na dramatiziran način prikažejo določen zgodovinski čas in se v ustvarjanju scenarija srečujejo s problemi, ki so predvsem gledališkega značaja. Končni izdelek se šteje kot samostojno dramsko delo, lahko pa tudi kot multimedijski projekt. Občinstvu je predstavljen v času, ki ni vezan na neposredni izobraževalni proces. Poteka v temu namenjenem večernem terminu in je zato usmerjen v večjo ekskluzivnost ali pa je kot projekt vključen v širše kulturno dogajanje na šoli. Vloga »režiserja«, mentorja učitelja je komplementarna – tako vsebinsko kot operativno mora nastopati kot »voditelj«, časovno pa ga omejuje delovni urnik – tudi potencialnih »igralcev« dijakov.

Posamezne dele igre ali projekta se lahko predstavi tudi pri šolskih urah zgodovine (če so v skladu z učnim načrtom) kot predstavitev vedno bolj priljubljene metode simulacije in igre vlog pri pouku.

Operativna predstavitev »happeninga«: »Šestdeseta leta na Šiški«

Izbira in načrt

Teme sem izbrala sama. Predstavitev šestdesetih let sem si izbrala zaradi aktualnosti, saj se je v preteklem šolskem letu to obdobje obravnavalo kot del maturitetne teme. Pri izbiri je pomembno vlogo odigrala tudi pestrost zgodovinskih virov in večja motiviranost »igralcev« dijakov zaradi bližine dogodkov, s katerimi so se v »happeningu« morali identificirati.

»Happening« je bil naravnost kot multimedijska predstava. Vsebinsko je povezoval literarna, glasbena, likovna in splošno zgodovinska dejstva iz šestdesetih let.

Primeri iz literature šestdesetih let:

- pesmi Tomaža Šalamuna: *Duma 1964 in Domovina*
- literarni odlomki iz revije *Perspektive*
- odlomki iz »dramskega feljtona« Marjana Rožanca: »Topla greda«.
- epigrami Mateja Bora, objavljeni v časopisu *Delo*, junija 1964

Primeri iz popularne glasbe šestdesetih let:

- skladbe z angažirano vsebino svetovno znanih skupin: *Mamas and Papas, CCR, Beach boys, Beatles*

Primeri iz likovne umetnosti šestdesetih let:

- socialistična ikonografija
- kolaži iz slikarskih stvaritev skupine »Nove tendence« in »Grupe 69«

Primeri iz uporabljenega zgodovinskega gradiva:

- zgodovinski okvir svetovne zgodovine – hladnovojno obdobje
- povzetek družbenopolitičnih dogajanj iz jugoslovanske zgodovine

Izvedba – realizacija »happeninga«

Zgodovinsko-dramski projekt »Šestdeseta« je soustvarjalo 22 dijakov višjih letnikov gimnazije Šiška. Ti so se izkazali kot intelektualno bolj zreli in izkušeni ter lažje prilagodljivi v »igranih« situacijah.

Vloge so si zbrali sami glede na sposobnosti identifikacije z želenim likom ali glede na glasbeno in likovno predznanje in talent. Svobodna izbira jih je motivirala v smeri upodobitve »popolnih« in občinstvu čim bolj všečnih likov.

Realizacija

1. Sceno sta oblikovala dva dijaka. Raziskala sta likovne trende pričujočega obdobja ter se poglobila v socialistično jugoslovansko ikonografijo. Posamezne prvine le-teh sta uporabila pri oblikovanju prostora v duhu časa.

Ustvarila sta živahno avtentično sceno s prevladujočimi socialističnimi parolami, liki voditeljev, zastavami itd.

2. Dijaki igralci so morali odigrati oz. predstaviti več likov.

Prvi del happeninga je bil predstavljen v obliki klubskega razpravljanja srednješolskih dijakov o življenju v šestdesetih letih. Izhodišča razprave so bila vezana na človekova psihična doživljanja hladne vojne, na jugoslovansko briga-

dirsko folkloro ter v celoti na mladostne čase svojih staršev.

Programirano pogovarjanje, podprto z improvizacijo, se je v drugem delu prelevilo v dramatizirano predstavitev. Dijaki so postali naučeni igralci v predstavitvi poezije Tomaža Šalamuna, Mateja Bora, najbolj pa v dramskem »feljtonu« M. Rožanca »Topla greda«. Omenjeno dramsko delo je v izvorni podobi predolgo in vsebinsko ponekod predolgovežno, zato smo ga skupaj z dijaki temeljito »prečesali« ter skrajšali. V happeningu smo predstavili le drugo dejanje, ki je bilo scensko postavljeno v sejni prostor kmetijske zadrage in v njem so bili na satiričen način upodobljeni liki tipičnega socialističnega direktorja, tehnokratskega inženirja, spolitiziranega sekretarja in zatirani ter apatični kmetijski delavci in delavke.

Avtentično smo upodobili nesrečen konec igre, ki so jo z vzkliki, kričanjem in žvižgi prekinili »demonstranti« iz vrst publike. Povsem na koncu pa smo uprizorili še manjši »pretep«.

Hrupnost in satiričnost v predstavi nam je bila izhodišče, da bi gledalcem čim bolj čustveno ponazorili duhamornost zgodovinskega obdobja, v katerem svoboda govora ni bila ravno spoštovana pravica.

Tretji del happeninga pa je bil glasbeno obarvan. Z dijaki glasbeniki smo izbrali kolaž popularnih skladb iz obdobja šestdesetih let. Pri izboru je pomembno vlogo opravil tudi glasbeni okus staršev, ki so s svojimi v mladosti poslušanimi skladbami prispevali svoj delež. Popevke Beach boysov, Beatlesov, ... so izvajalci podložili z ustreznim vedenjem ter mimiko ter seveda ustreznim plesom.

Dijaki »debatirajo« o življenju v šestdesetih letih.

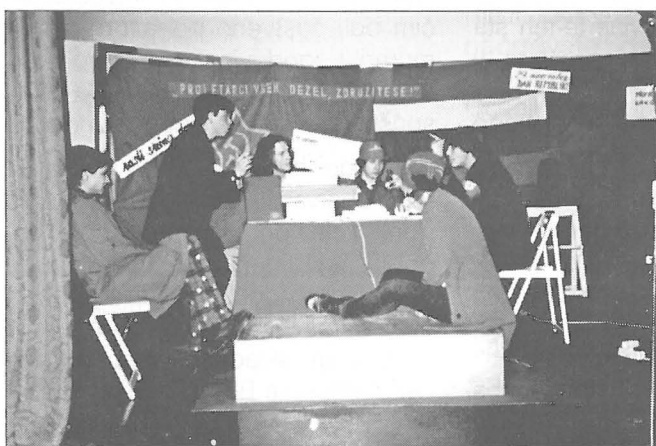
Sklepni post festum je bil namenjen v skeču predstavljenih »potrošniških« simbolov jugoslovanskih gospodinj npr. izdelka Vim, gumijastih rokavic, motik, krampov itd. Skeč je temeljil na reklamni predstavitvi izdelka – s strani v živo.

Zadnji spomin na nekdanjo državo, pa so dijaki podoživeli s starim »kolom«.

Happening je pri dijaški in drugi javnosti postal uspešnica. Potrdil je primernost uporabe dramatizacije pri predstavljanju zgodovinskega časa in prostora ter posredno povečal priljubljenost zgodovine na šoli.

Smiselnost uporabe metode dramatizacije pri spoznavanju zgodovinskih obdobj

1. Akterji happeninga – dijaki so v procesu nastajanja predstave in zaradi le-te:

Direktor, sekretar, inženir, kmetijski delavci v igri »Topla greda«.

- seznanili z zgodovinskimi podatki na avdiovizualen način (živa beseda, igra, glasba), ki jim je omogočil trajnejše pomniti podatke
- bolj aktivirali pri šolskem delu in izrazili želje po sodelovanju v podobnih projektih

Povzetek

Dramatizirani prikaz družbenega in kulturnega ozračja »šestdesetih« je na vseh ravneh dosegel pozitivne rezultate. Dijaki so z igro z visoko stopnjo motivacije oživili »zgodovino« in jo kot takšno posredovali dijaški javnosti.

Ta metoda je torej ena od najbolj priljubljenih, če seveda govorimo o dijakih. Mnogo težje pa jo je realizirati učiteljem, saj zahteva ne samo obilico časa, temveč posedovanje vseh vrst spretnosti pri vodenju dijakov skozi zgodovinsko dogajanje. Vsem učiteljem, ki se bodo v prihodnosti odločili za opisano metodo dela z dijaki, svetujem le eno: »Če želite imeti motivirane dijake, ne zahtevajte od njih vrhunskega igralskega talenta, temveč jim pustite svobodo pri oblikovanju igranih likov. Le v korektnem ustvarjalnem dialogu z dijaki dosežete začrtane cilje«.

- pridobili novo znanje na spontan, neformalen način
- izboljšali samopodobo v psihičnem in fizičnem pogledu zaradi preizkusa sposobnosti pred javnostjo
- postali bolj motivirani pri vsakdanjem šolskem delu (zgodovina, slovenski jezik)
- večkrat izrazili željo po uporabi igre vlog pri obravnavi določenih zgodovinskih tem (npr. vohunstvo v času hladne vojne)

2. Udeleženci happeninga – dijaki gledalci pa so se:

Glasbeni interpreti so se »zlili« z glasbo.

Dušica Župančič

PRIKAZ UČNE URE NA TEMO SLOVENCİ PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Že osemnajsto leto poučujem na Srednji lesarski šoli v Škofji Loki zgodovino in z njo povezane družboslovne predmete na štiriletni, triletni in dveletni stopnji. Vsa ta leta skušam zgodovino čim bolj približati dijakom, ki so povečini imeli z njo v osnovni šoli težave in so predmet izdelali z oceno zadostno. Zato pri vsaki učni uri vedno vključujem različne detajle iz vsakdanjega življenja ljudi, zlasti nazoren pa mora biti pouk na nižji poklicni šoli. Tu imajo dijaki že z branjem velike težave, dolgih besedil ne razumejo, zelo so vezani na podobe in čim bolj ilustrativne dogodke.

Ko me je ravnatelj prosil, da bi predstavila svoj pouk kolegom z druge srednje šole, ki bodo prav tako začeli uvajati dvoletno nižjo poklicno šolo, sem razmišljala, kako bi lahko v eni uri predstavila čim bolj nazoren in živ pouk. Odločila sem se, da v učni uri predstavim nekaj političnega ozadja in hkrati vsakdanje življenje in kulturo ljudi iz časa prvih dveh desetletij po drugi svetovni vojni.

Upam, da mi bo mogoče na pisni način izraziti nekaj, kar bi pravzaprav morali doživeti. V tej učni uri sem se trudila pokazati čim več različnih možnosti, ki jih ima učitelj pri pouku. Ko sem ugotovila, da imam na vrsti novejšo obdobje zgodovine, sem oblikovala uro tako, da se začne s kratkim političnim uvodom, nato pa se spusti v podobe iz vsakdanjega življenja, in to s predmeti, glasbo in pijačo tistega časa. Tako je prišlo do zanimive povezave politično-dogodkovne zgodovine s konkretnim življenjem v tistem času.

Razmišljanje o zasnovi učne ure in priprava sta zoreli nekako teden dni.

Odločila sem se, da uporabim grafoskop pri tabelski sliki – pregledovanju besedila in ponavljanju. Dijaki na nižji poklicni šoli namreč nimajo učbenika in tako sestavljam osnovno besedilo s pomočjo različnih učbenikov sama.

Sestavila sem križanko. Ob njej so dijaki utrjevali znanje, prav tako pa so se tudi izpopolnjevali v natančnem pisanju besed.

Ker igram kitaro, sem se odločila, da vključim tudi glasbo tistega časa. Poiskala sem dve pesmi in se ju naučila zapeti ob kitari.

Učna snov zajema polpretekli čas, ki nekako še vedno živi med nami, zato so mi starši pomagali ob iskanju predmetov tistega časa in tako smo našli likalnik, škatlo za bonbone, izvezeno pregrinjalo in nekaj revij, predmete pa so iskali tudi dijaki.

Pregledala sem obilo literature in filme.

Prav zadnje popoldne pred izvedbo učne ure pa sem pomislila, da bi lahko tudi okusili čas, in kupila sem steklenico kokte, da z njo končamo uro in da nam ostane okus časa.

Ko sem doma s svojima šoloobveznicama deklicama razpravljala o pripravi na učno uro, se jima je zdela ideja o

glasbi in pijači tistega časa mnogo preveč revolucionarna, tako da sem imela nekako slab občutek, ko sem poleg klasične priprave in delovnih lističev vzela v šolo še kitaro in steklenico kokte. Toda moja mama, upokojena učiteljica, me je podprla in ideja se ji je zdela imenitna.

Vedno, kadar pripravljam kaj novega, se namreč obrnem na svoje tri svetovalke – moji dve šolarki in mamu, učiteljico z dolgoletno prakso.

Struktura učne ure o Slovencih po drugi svetovni vojni

TIP UČNE URE: kombinirana učna ura

UČNI CILJI:

- dijaki razložijo krizo v času spora med SZ in Jugoslavijo
- dijaki naštejejo posledice spora
- dijaki opišejo in ovrednotijo začetek samoupravljanja
- dijaki ob predmetih in glasbi ter pijači tistega časa opišejo vsakdanje življenje ljudi

UČNE OBLIKE:

- samostojno delo dijakov pri iskanju virov
- frontalna pri uvajanju, obravnavanju nove snovi in preverjanju
- v dvojicah pri ponavljanju in utrjevanju
- samostojno delo dijakov pri risanju

UČNE METODE:

- verbalno-tekstualno ob tabelski sliki, križanki, glasbi
- ilustrativno-demonstrativno ob prikazovanju predmetov

UČNA SREDSTVA:

- grafoskop s prosojnico, projekcijsko platno, tabla
- učni lističi z besedilom, križanka, besedilo pesmi
- predmeti iz tistega časa, kitaro

Didaktična struktura ure

1. PRIPRAVLJANJE/UVAJANJE (7 min)

Pregled predmetov iz obravnavanega obdobja, ki so jih našli dijaki, in pogovor o tem, kako so jih našli in s kakšnimi težavami so se srečevali ob iskanju.

2. OBRAVNAVANJE NOVE SNOVI (15 min)

Tabelska slika z razlago

3. PONAVLJANJE/UTRJEVANJE (8 min)

Reševanje križanke

Po ponavljanju sledi **PRAKTIČNA DEMONSTRACIJA:** (8 min)

PESEM iz omenjenega obdobja in prikaz ter risanje PREDMETOV, ki so dotle pokriti.

4. PONAVLJANJE/PREVERJANJE (7 min)

Z vprašanji ponovimo in preverimo znanje.

Zapojemo še eno pesem. Da nam okus časa ostane v ustih, odpremo kokto in jo popijemo.

Odločila sem za kombinirano učno uro, učni cilji pa so bili, da dijaki razložijo krizo v času Informbiroja, naštejejo

posledice tega spora, opišejo začetek samoupravljanja ter ob predmetih, glasbi in pijači tistega časa opišejo vsakdanje življenje ljudi.

Dijaki so že pri prejšnjih urah dobili nalogo, da poiščejo predmete tistega časa, in našli so čajni vrček in nekaj revij. To je bilo njihovo samostojno delo. Pri uvajanju sem uporabila frontalno učno obliko, prav tako pri obravnavanju nove snovi in preverjanju. Dijaki so delali v dvojicah pri ponavljanju in utrjevanju ob križanki, nato pa so spet samostojno delali ob risanju predmetov.

Učne metode so bile verbalno-tekstualne ob tabelski sliki, križanki, glasbi in ilustrativno-demonstrativne ob prikazovanju predmetov.

Učna sredstva so bila grafoskop s prosojnico in platnom, učni lističi s križanko, besedilo pesmi, predmeti iz tistega časa in kitara.

Potek učne ure o življenju Slovencev po 2. svetovni vojni

Motivacija

Ker ni na voljo učbenika, sem se pripravljala ob različni literaturi in filmih (navedeni so ob koncu prispevka). Na nižji poklicni šoli je vedno težko odbrati od obilice gradiva najnujnejšo snov, ki jo predstavim učencem, in tako je bilo tudi tu. Da bi čim bolj začutila to obdobje, sem se pogovarjala z ljudmi, ki so to obdobje preživeli, zlasti s svojim starši, rojenimi v tridesetih letih tega stoletja, in s sorodniki. Naredili pa smo tudi pravo iskalno akcijo predmetov tega obdobja, vendar jih večina zaradi dotrajanosti ni bila primerna za prikazovanje.

Učna ura se je začela s poročanjem dijakov. Imeli so nalogo, da doma poiščejo predmete iz časa po drugi svetovni vojni – do leta 1960. Poročila so bila zanimiva. Večina jih je pripovedovala, da niso našli ničesar, saj so kar po nekaj hišah po smrti starih staršev odstranili stare predmete. Tako smo slišali zgodbo o grmadi starih predmetov, ki so jih po babičini smrti zažgali na dvorišču in podobno. Po stanovanjih v blokih pa tudi ni bilo nič ohranjenega iz tistega časa. Vsak dijak je na kratko opisal svoje iskanje in uspeh ali neuspeh.

Vendarle pa jim je uspelo prinesiti čajnik in nekaj revij iz tistega časa. Ob tem smo tudi ugotovili, kako drobni predmeti hitro izginjajo iz našega življenja zaradi izrabljenosti in pa spremembe mode.

Obravnavanje nove snovi

Pri obravnavanju nove snovi sem se odločila, da pripravim prosojnico. Dijakom, ki na nižji poklicni šoli nimajo učbenika, sem snov razdelila na učnih lističih. Če bi namreč snov prepisovali s table, bi bilo to mnogo preveč zamudno, naredili pa bi tudi veliko napak. Ko sem razložila snov s prosojnice, je bila naloga dijakov, da z rdečo barvo podčrtajo tiste besede, ki so podčrtane tudi na prosojnici. Pri tem ponovno poudarjam, da gre za program nižje poklicne šole, tako da bo jasno, zakaj taka enostavnost. Z dijaki sem nato še glasno ponovila nove, daljše besede, kot so Informburo, nacionalizacija, samoupravljanje, saj so imeli z njimi nemalo težav, kar se je pokazalo zlasti pozneje, pri reševanju križanke.

Tabelska slika (na prosojnici)

Lastna pot v socializem in kako so živeli takrat naši dedki in babice

1. Leta 1948 je izbruhnil spor med **Jugoslavijo** in **Sovjetsko zvezo (SZ)**. Voditelj SZ Stalin je namreč hotel imeti prvo besedo v **Informburoju** – zvezi socialističnih držav, katere članica je bila tudi Jugoslavija.

2. **Tito** je skušal jugoslovansko družbo čim bolj približati sovjetski. **Kmete** so nasilno vključevali v **zadrug**e. **Država** je izvedla drugo **nacionalizacijo** – **prevzela** je tudi **manjša podjetja** in **trgovine**.

3. Jugoslavija se je začela obračati na **zahodne sile**. Prišla je **denarna pomoč** iz **ZDA**, uveljavili so se **jazz glasba** in **ameriški filmi**.

4. 1950 državna **lastnina** postane **družbena**. **Upravo podjetja** so prevzeli **delavski sveti**, začelo se je **samoupravljanje**.

Življenje se po letu 1950 izboljšuje.

Ponavljanje

Dijaki so dobili križanko, ki so jo reševali v dvojicah. Iz križanke so dobili geslo socializem, ki je izražalo najpomembnejšo misel te učne ure. Ko je nekaj dijakov rešilo križanko, sem napisala rešitve na tablo in preverila, ali so jo vsi pravilno rešili. Pri tem so si dvojice med sabo pomagale, zlasti pri daljših besedah pa sem morala pomagati, kajti število črk se pri nekaterih dijakih nikakor ni hotelo ujemati s prostorčki v križanki.

Uporabila sem frontalno učno obliko in delo v dvojicah, verbalno-tekstualno metodo ob učnem lističu – križanki.

Ponavljanje je bilo hkrati tudi preverjanje doseganja operativnih ciljev, saj so dijaki ob vstavljanju ustreznih besed v križanko preverjali razumevanje besedila in obvladovanje vsebine.

Križanka

V označenih poljih boš dobil pomembno geslo, ki označuje obdobje, o katerem smo se učili.

1. kratica za Sovjetsko zvezo
2. voditelj Jugoslavije po drugi svetovni vojni
3. državni prevzem lastnine
4. kratica za Dom igre in dela
5. voditelj Sovjetske zveze takoj po drugi svetovni vojni
6. V času samoupravljanja prevzame upravo podjetja ...
7. Iz Amerike so prišli jazz glasba in ameriški ...
8. Hkrati z ameriški filmi je prišla tudi ... glasba
9. Koga so nasilno vključevali v zadrug?
10. Ko so leta 1950 upravo podjetja začeli prevzemati delavski sveti, se je začelo ...

[illegible]

Ko so dijaki rešili križanko, je nastopilo veliko presenečenje. Kitaro sem namreč že prej skrivaj prinesla v razred, in ko so jo videli, so bili začuden. Razdelila sem lističe z besedilom Ježkove pesmi Srček dela tika taka, ki govori o življenju tistega časa. Omenja kmečke ljudi, dom igre in dela – DID, to je bil takratni otroški vrtec. Pesem omenja tudi ročno pranje ob potoku, združni dom in okraj, obenem pa je spевна in preprosta in hitro pride v uho. Ko sem zapela, so dijaki ob drugi kitici že pritegnili in na koncu navdušeno zaploskali.

Fran Milčinski Ježek

*Srček dela tika taka, ko na tebe ljubca čaka,
srček dela tika taka, ko na tebe ljubček čaka.
Kje si b'la, moja Marička, ko sem njivico oral?
Pasla naš'ga sem telička, da bo krav'ca prej postal.*

*Srček dela tika taka, ko na tebe ljubca čaka,
srček dela tika taka, ko na tebe ljubček čaka.
Kje si b'la, moja Marička, ko sem travco šel kosit?
Stala sem na vrh mostička, prala rjuhce sem za DID.*

*Srček dela tika taka, ko na tebe ljubca čaka,
srček dela tika taka, ko na tebe ljubček čaka.
Kje si b'la, moja Marička, ko sem šel od pevskih vaj?
Vpregla naš'ga sem konjička, peljala mleko na okraj.*

*Srček dela tika taka, ko na tebe ljubca čaka,
srček dela tika taka, ko na tebe ljubček čaka.
Kje boš ti, moja Marička, ko drevesa žagal bom?
Šla tja gor na vrh bom grička, zidat naš združni dom.*

*Srček dela tika taka, ko na tebe ljubca čaka,
srček dela tika taka, ko na tebe ljubček čaka.
Kje boš ti, moja Marička, zvečer, ko bom domov zavił?
V moji kamrici bo lučka, da ne bi okenca zgrešil.*

Ves čas pouka je bilo na mizi z belim prtom pokritih nekaj predmetov, ki jih dijaki prej niso videli, ker sem jih pokrila še pred njihovim prihodom v razred. Ves čas so vzbujali zanimanje, zdaj pa je napočil trenutek, ko je bila skrivnost razkrita. Pod belim prtom z izvezenima inicialkama moje babice sta se prikazala likalnik in lepo ohranjena kovinska škatla za bonbone. Likalnik, ki je bil sicer že električni, je bil

mного težji od današnjih, pa tudi drugačen električen priključek je imel. Dijaki so ga vzeli v roke in ga potežkali ter ugotovili, da so bili to po teži likalnika sodeč težki časi.

Dijaki so nato z velikim veseljem tudi skicirali enega ali oba predmeta, odvisno od tega, kako hitri ali pa natančni risarji so bili. Za risanje sem se odločila zato, ker je sposobnost opazovanja in risanja predmetov v lesarski šoli zelo pomembna.

Preverjanje

Ta del učne ure sem izvedla s frontalno učno metodo, s klasičnim preverjanjem. Posamezne dijake sem spraševala o učni snovi – pomembna dejstva, nove besede, imena, dogodke. Tako smo ponovno ponovili nove besede in utrdili snov.

Tu so dijaki dobili tudi domačo nalogo, da ob pesmi Srček dela tika taka ugotovijo, s čim so se ukvarjali ljudje na podeželju v tistem času, in napišejo o tem kratek spis ter da se pogovorijo s starši in starimi starši o tistem obdobju.

Konec ure

Ker so bili dijaki zelo prizadevni in so ves čas lepo sledili, smo imeli ob koncu še dovolj časa za še eno pesem s konca tistega obdobja Ne čakaj na maj. Ker je bil zunaj lep majski dan, je pesem še posebej lepo zaživela.

NE ČAKAJ NA MAJ

*Ne čakaj pomladi, ne čakaj na maj,
le kaj ti bo sonce in rože zakaj,
saj lica so rožni ti cveti,
v očeh žarek sonca ti sveti.*

*Ne čakaj pomladi, ne čakaj na maj,
kaj mar ti zelenih trav,
srce nič ne čaka, bije tik taka,
kliče ljubav,
zakaj čakala bi na maj?*

Največje presenečenje je sledilo ob koncu ure. V cekarju

sem imela skrito steklenico kokte in kozarce, da bi lahko tudi okusili čas. Ob požirkih kokte je pozvonilo in posloviili smo se z okusom konca petdesetih let v ustih.

Povzetek

V članku je predstavljen primer učne ure na nižji poklicni šoli, kjer je treba podajati snov čim bolj nazorno, konkretno, predstavljivo in otipljivo. Prikazano je pogumno uvajanje novih možnosti pri pouku zgodovine.

Po uvodu, ki nas seznani z dijaki, so v kratkem prikazu strukture učne ure navedeni učni cilji, oblike, metode, sredstva ter razdelitev ure na posamezne etape. Ob zbranih predmetih iz povojnega obdobja je potekal uvodni razgovor. Dijaki so nato ob razlagi ob prosojnci spoznali novo učno snov in jo ob križanki utrdili.

Po klasičnem delu učne ure je sledil razgiban pristop k prikazovanju povojnega časa, saj je avtorica dijakom ob kitari zapela Ježkovo pesem Srček dela tika taka, ki govori o življenju po vojni.

Dijaki so si nato ogledali še nekaj predmetov iz povojnega obdobja, jih otipali in narisali, sledilo je preverjanje znanja. Za doma so dijaki dobili nalogo, da ob prej omenjeni pesmi napišejo kratek spis o življenju ljudi v povojnem času.

Za prijeten zaključek šolske ure je avtorica zapela ob kitari še pesem iz istoimenskega filma Ne čakaj na maj, za »okušanje« časa pa je vsak popil še kozarec kokte.

Cvetka Bovha

PRIPRAVE NA MATURO S KAKOVOSTNIM DODATKOM

Sveta ne premikajo lokomotive, marveč ideje.

Victor Hugo

Na Splošni in strokovni gimnaziji Šolski center Velenje imamo že drugo šolsko leto v sklopu priprav na maturo ob 70 urah po urniku še 35 dodatnih ur. Njihovo vsebino in izvedbo smo si zamislili in jo tudi izvajamo nekoliko drugače.

Glede na razpisane teme po predmetnem izpitnem katalogu za maturo (zgodovina) na začetku šolskega leta izdelamo predlog razreza 35 ur. Vanj vključimo ekskurzije, obiske ustreznih stalnih in priložnostnih razstav, ogleda tematsko primernih dokumentarnih videofilmov, delo z viri in z literaturo in predavanju strokovnjakov.

In kako je to videti v praksi?

V šolskem letu 1998/99 smo prisluhnili predavanju študenta arheologije na temo Krščanstvo – začetki in širjenje. V prvem delu nam je v sliki in besedi predstavil območje rodovitnega polmeseca kot zibelko neolitske kulture, v drugem delu pa še zgodovino Izraela. Uspešno smo izpeljali ekskurzijo v Zadrebko dolino (Srednjeveška kolonizacija). Na terenu smo obiskali višinsko kmetijo, ki je pod zaščito Zavoda za spomeniško varstvo Celje. Gospodar nam je razkazal

Viri in literatura

Novak, Franci idr: ZGODOVINA Družboslovje, DZS 1999.

Nešović, Branimir; Prunk, Janko: 20. stoletje, Zgodovina za 8. razred osnovne šole, DZS, 1993.

Zgodovina Slovencev, CZ, 1979.

Novak, Bogdan: Dnevi pod Rožnikom, MK, 1994.

Praktični nasveti za dom, Prešernova družba, 1957.

Carnegie, Dale: Kako se naučiš javno nastopati in govoriti, Prosvjeta, Zagreb 1985.

Milčinski, Frane: Ta svet je pesmi vreden, Feniks 1988.

Zupančič, Dušica: Zbirka pesmi, SLŠ, 1997.

Filmi: Moj ata, socialistični kulak, Vesna, Ne čakaj na maj.

ohranjena stara poslopja (kaščo, mlin, žago, staro hišo), nekaj kosov kmečkega orodja in nam spregovoril o vplivih kolonizacije, ki jih je zaznali v spremembah v zvezi s kulturno podobo pokrajine (krčenje gozda, oblike njiv). Po dogovoru z gospodinjjo smo obisk končali z okušanjem dobrot prave kmečke kuhinje.

V zimskih mesecih smo obiskali našo prestolnico. Z ogledom razstav Temna stran meseca in Slovenci v Jugoslaviji smo kakovostno dopolnili znanja iz tem Slovenci v Jugoslaviji v letih 1917–1941 in 1945–1990.

Iz šolske videoteke so nas najbolj pritegnili filmi: Kralj David, Atenska demokracija, Spartanska vojska, Habsburžani (ustrezni deli), Fašizem pod Slovenci in Kolaboracija.

Obisk Pokrajinskega muzeja v Celju nam je osvetlil pozno-antično obdobje na Slovenskem; razstava Celjski knezi v Evropi pa nas je seznanila z najpomembnejšimi rezultati raziskovanj na tem področju.

V šolskem letu 1999/2000 smo že opravili ekskurzijo po Koroški, kjer smo večplastno izpopolnili znanje iz naslednjih tem: Slovensko ozemlje v poznaoantični in zgodnje-srednjeveški dobi, Slovenci v srednjeveškem Rimsko-nemškem cesarstvu, Slovenci v prvem desetletju po drugi svetovni vojni. Dijake smo skušali na poti motivirati z ustreznimi vsebinskimi dodatki iz literature, njih same pa aktivirati z reševanjem pripravljenega gradiva. Iz Velenja smo krenili proti Dravogradu, Labotu, St. Pavlu, St. Andražu, proti Grebinju, na Djekše, Štalensko goro, Gosposvetsko polje, mimo Celovca, Vetrinja, na Vrbsko jezero.

Vprašanja in vodila ob ekskurziji:

- Katera plemiška družina je postavila v St. Pavlu samostan?
- Kateri menihi so ga uporabljali?
- S katerim uglednim Slovincem je bil povezan sedež Lavantinske škofije v St. Andražu?
- Kam je bil sredi 19. stoletja preseljen sedež?
- O kakšni situaciji nam pripoveduje Franc Petek iz Grebinja v delu Iz mojih spominov 1979. leta?
- V čem je zanimivost krajevnega imena Vovbre?
- Vovbrški gospodje so bili za znamenite Celjske grofe nekaj pomembnega. Zakaj?
- Kakšen tip naselja so Djekše?
- Čemu je služil tabor v središču vasi?
- Katera kultura je predmet arheoloških raziskovanj na Štalenski gori?

- Katero mesto je bila prestolnica rimske province Noricum?
- Kje je bilo upravno-politično in kje cerkveno središče Karantanije?
- Obred ustoličevanja karantanskih knezov in koroških vojvod je opisan v več virih.
 - a) Kateri zapis velja za najstarejšega?
 - b) Kdo je opozoril na resnično svojevrstnost obreda?
- Koga je poslal irski misijonar Virgil za pokrajinskega škofa v Karantanijo?
- Kateri zapisi so najstarejši dokumenti misijonarske dejavnosti med Slovenci?
- Katera nadškofija in škofija sta bili največji prejemniki kraljeve zemlje na Koroškem?
- Označi kronološki vrstni red koroških vojvod __ Spanheimi __ Habsburžani __ Eppensteinci __ Goriško-Tirolski
- Zapiši potek slovensko-nemške narodnostne meje, ki se je oblikovala do 15. stoletja.
- Celovec je glavno mesto Koroške že od 16. stoletja naprej.
 - a) Kdaj dobi mestne pravice?
 - b) Zakaj je v 19. stoletju pomembno središče slovenskega narodnega gibanja?

Dijaki so za sprotno delo na poti dobili dva delovna lista, in sicer enega z navedenimi vprašanji in drugega z ustreznim zemljevidom jasno začitane poti. Vprašanja so bila zastavljena tako, da so bila vezana na informacije, ki so jim bile posredovane na poti (obsežnejše v času vožnje in konkretnije na mestu ogleda kraja ali objekta). Pogosto so tudi dijaki sami postavljali določena vprašanja, ki so se jim porajala v nastali situaciji na posameznih mestih.

Urejene delovne liste so dijaki prinesli k naslednji uri priprav, kjer smo postopoma reševali vprašanja in po potrebi usklajevali odgovore. Očitno nobeno vprašanje ni bil pretrd oreh, saj so bili odgovori dokaj natančni in v skladu s pričakovanji. Tako smo s ponavljanjem in utrjevanjem še enkrat v mislih obnovili pot.

Skušali smo izluščiti vse dobre plati in obenem opozoriti na pomanjkljivosti ekskurzije. Dijaki so bili zadovoljni predvsem z izborom smeri našega celodnevnega druženja. Bili so navdušeni, ko nas je na vijugasti cesti proti Djekšam kljub oblačnemu vremenu pozdravilo dopoldansko sonce; prevzeli so jih arheološki ostanki na Štalenski gori; težko pa so se poslovili

Vrbsko jezero – otok v jesenskem dežju.

z Otoka na Vrbskem jezeru, čeprav nas je že pošteno močil hladen jesenski dež. Kot glavni napotek za v prihodnje je bilo mogoče ugotoviti, da bi lahko dijaki sami s pomočjo literature pripravili in predstavili posamezne dele poti v povezavi z znanjem iz drugih predmetnih področij (književnost, umetnost ...).

Kaj je bil naš poglavitni motiv za tovrstno delo?

Najprej moram povedati, da smo ob nastavitvi projekta naleteli na primeren posluh pri vodstvu šole.

Naša vodilna misel je bila, da je mogoče zgodovino predstaviti bolj plastično, konkretno in življenjsko; dijake pa napotiti na pot samostojnejšega dela in učenja ob uporabi vseh razpoložljivih sredstev. Nenazadnje tudi sprememba okolja ustvari povsem drugačno razpoloženje ob pridobivanju zgodovinskega znanja.

Navedeni način dela zahteva tudi od učiteljev dodatno mero usposobljenosti in aktivnosti. Pozitiven odziv dijakov in njihova pripravljenost na aktivno sodelovanje sta dovolj tehten razlog za nadaljevanje v zastavljeni smeri. Pravilno naravnost naših prizadevanj potrjujejo dijaki s polno udeležbo na pripravah v tem sklopu in z izbiro zgodovine kot maturitetnega predmeta.

*Izkušnja je otrok Misli, Misel pa Akcije.
Ne moremo ljudi učiti iz knjige.*

Benjamin Disraeli

Povzetek

Priprave na maturo iz predmeta zgodovine lahko potekajo tudi drugače kot zgolj klasičen pouk v učilnicah. Na Splošni in strokovni gimnaziji ŠC Velenje smo v dodatnih 35 ur razporedili ekskurzije, obiske muzejskih zbirk, ogled videofilmov, ožja strokovna predavanja in samostojno delo dijakov z viri in literaturo.

Če naj se iz zgodovine česa naučimo, potem jo moramo zaznavati čim bolj življenjsko v avtentičnem okolju.

Djekše – pred taborskim obzidjem.

Anka Vidovič - Miklavčič

KRATEK ORIS KORPORATIVIZMA NA SLOVENSKEM 1929–1941 (1. del)

Uvod

S pojmom korporativizem je na splošno mišljen sistem uvajanja socialne, gospodarske in politične ureditve države na temelju organiziranih poklicev – stanov ali korporacij. Stan po teoriji korporativizma predstavlja v družbeni skupnosti pomemben element solidarnega sodelovanja. S ciljem preseči obstoječe razredno nasprotstvo, ki vlada med kapitalom in delom (kapitalisti in proletarci), naj bi se družba na novo diferencirala po stanovih. Ti imajo zaprt značaj in svojo hierarhijo.¹

Korporativizem – stanovsko urejeno družbo, s privilegiji (plemstvo, duhovščina, meščanstvo – interesne skupnosti gilde in cehe) srečamo v srednjem veku. S francosko revolucijo 1789, ki je prinesla gesla o svobodi in enakosti vseh državljanov, in s hitrim razvojem kapitalističnega družbenega reda so stanovi izgubili svojo vlogo. Družba se je namreč vse bolj delila na razred imovitih in na tiste, ki so bili prisiljeni prodajati svojo delovno silo.²

Na ideje sociološkega organizma in na razvoj organizacijskih pogledov in s tem na organsko solidarnost sta v 19. stoletju pomembno vplivala dva pojva. Prvi, razvoj biologije z utemeljitvijo evolucije in drugi na političnem področju z nasprotovanjem idejam velike francoske revolucije 1789, ki je do temeljev pretresla Evropo. V okviru ideje o evoluciji na sociološkem področju, ki jo je sprejel konservativni del tedanje družbe, naj bi se znova vzpostavil stari red (ancien regime), kjer bi vladala družbena harmonija.

S tem je misel o korporacijah znova zaživela. V 19. stol. so jo utemeljevali na filozofskem področju (npravna, pravna in socialna filozofija) in porajalo se je nešteto pomembnih teoretičnih del o korporativizmu, zlasti v nekaterih evropskih državah. Na katoliški socialni in politični doktrini je nastala tudi socialna okrožnica Leona XIII. Rerum novarum (1891), ki obravnava, kako naj

se v človeški družbi na podlagi socialne in gospodarske preureditve znova povrne red in blagostanje. Okrožnica je posebno pozornost posvetila reševanju delavskega vprašanja kot protiuteži socialističnemu delavskemu gibanju.

Zlasti pa se je korporativizem teoretično in v različnih izvedbah v praksi uveljavljal v 20. stol. Značilno obeležje je dobil v obdobju med obema vojnama 1918–1941, ko lahko govorimo o obdobju klasičnega korporativizma. Močno se je zasidral v zadnjem desetletju tridesetih let (1929–1941), ko je svet pretresala velika svetovna gospodarska kriza (1929–1934) in ko so se povsod čutile njene razdiralne posledice (velika brezposelnost, gospodarsko propadanje kmeta in podjetij, brezperspektivnost mladine itd.). Izhod iz krize liberalizma in parlamentarne demokracije so videli v graditvi korporacijskega sistema, ki naj bi hkrati v okviru ostrega anti-komunizma zajezil marksizem, komunizem, boljševizem.

V evropskih državah so nastajali v teoriji korporativizma seveda različni koncepti, šole, ki so se razlikovali tako po vsebini kot po sistemu, s tem pa tudi po različnih poteh graditve stanovske – korporativne družbe in države. V glavnem razlikujemo koncept totalitarne – univerzalistične teorije, ki je bila med drugim tudi idejni temelj italijanskega fašizma in nemškega nacizma. V krščanski sociologiji pa se je razvil krščanski korporacijski sistem, ki ga imenujemo tudi krščanski solidarizem. Veliko teoretičnih del, ki pa se razlikujejo v pogledih gospodarskega in socialnega organiziranja na podlagi stanov, so v omenjenem sistemu krščanskega solidarizma prispevali nemški in zlasti avstrijski teoretiki. Od njih so tudi slovenski katoliški družboslovci marsikaj sprejemali, prav tako pa so na podlagi teh teorij razvijali svoje poglede in jih vnašali v prakso. Pri tem naj poudarimo, da so se, zlasti po sprejetju socialne okrožnice papeža Pija XI. Quadragesimo anno 15. maja

1931, še pomnožila katoliška družboslovna dela pri nas, ki so vsebovala ne le čisto teorijo, marveč tudi načrte, navodila, pa tudi polemike, kako naj bi se korporativizem udeležal v praksi.

Naša pozornost je namenjena korporacijski misli in poskusu udeležanja na Slovenskem v letih 1929–1941, in to ne le v katoliškem, marveč tudi v liberalno-unitarnem taboru. Za primerjavo pa bomo le na kratko predstavili korporativizem v Italiji, Nemčiji, Avstriji, gradili pa so ga tudi na Portugalskem, v Španiji, v nekaterih kantonih Švice, na Poljskem, Danskem, v Belgiji, Holandiji in Franciji.

Značilnosti nemškega in italijanskega korporativizma

V grobem ločimo dva tipa korporativizma, in sicer državni korporativizem, in organizacijski korporativizem.

Državni korporativizem so s svojimi različicami uvedle diktatorske vlade, korporacije so gradile od zgoraj navzdol, bile so prisilne in so imele bolj ali manj omejeno pristojnost. Takšne oblike korporacij so nastajale predvsem v fašistični Italiji in nacistični Nemčiji.

V Italiji so se na podlagi zakona o sindikalni organizaciji z dne 3. aprila 1926 ustanavljali posebni sindikati za delojemalce in posebni za delodajalce, ki so se združevali v federacije in konfederacije. Federacije so bile zveze vseh sindikatov delavcev iste stroke, tako npr. tekstilne, gradbene, kemične itd. Vse industrijske delavske federacije so se združevale v konfederacijo industrijskih delavcev. Podobno organizacijsko strukturo so imeli delodajalci. Po tem zakonu je obstajalo 12 narodnih konfederacij, po šest delavskih in šest delodajalskih, in sicer za trgovino, poljedelstvo, industrijo, kreditna in zavarovalna podjetja, za svobodne poklice in umetnost. Le federacije – združeni sindikati za določeno gospodarsko vejo so imeli pravico sklepati kolektivno pogodbo, sicer pa je med-sindikalne odnose urejevala poleg že omenjenega zakona še Carta del lavoro, izdana aprila 1927. K razvoju fašističnega korporativizma je nadalje pripomogel zakon o Narodnem korporativnem svetu, izdan marca 1930, in zakon o sestavi in opravih korporacije, sprejet februarja 1934. S še dodatnimi

¹ Primerjaj dr. Juraj Ščetinec, Korporativno uredjenje države s obzirom na novi avstrijski ustav. Zagreb 1935, str. 3–4. Podobne različice razlag srečamo še v mnogih drugih teoretičnih delih.
² Prav tam, str. 5.

zakoni, ki so izšli spomladi istega leta, so ustanovili 22 korporacij po proizvodnih ciklih. S tem so dobile korporacije pravico po združevanju sindikatov delavcev in delodajalcev iste stroke, vendar je bila njihova pristojnost zelo omejena. Odločali so le o splošnih delovnih pogojih, o cenah izdelkov, urejevali odnose med pomočniki in vajenci. Krovni organ vseh korporacij je bil namreč Narodni korporativni svet, ki je zajemal zastopnike sindikatov, gospodarske organizacije, fašistično stranko in vlado. Iz vsega tega je nedvomno razvidno, da so gospodarsko področje združevali s politiko, zlasti ko se je leta 1938 ustanovil najvišji politični organ Zbornica fašij in korporacij (*Camera dei Fasci e delle corporazioni*) z desetimi odseki, ki so pripravljali pravne akte. Zakone pa je odobril sam predsednik vlade B. Mussolini. Temu je pomagal minister za korporacije, ki je tudi odločal o organizaciji korporacij, vendar je bil podrejen Mussoliniju.³ Kot vidimo, je bil fašistični korporativni sistem zgrajen hierarhično in totalitarno, od zgoraj navzdol, svoboda delavskih akcij je bila omejena, s tem pa tudi stavke. Velik delež je imel državni birokratizem. Po svoji vlogi in dejavnosti naj bi italijanski korporativizem s prevlado finančnega kapitala služil predvsem političnim ciljem fašistične stranke s poveljevanjem države in italijanske nacije. Vse pa je obvladovalo geslo B. Mussolinija: »Vse v državi, nič zunaj nje, nič proti njej.«

V Nemčiji je bila, potem ko je A. Hitler januarja 1933 prišel na oblast, osnovana narodnosocialistična stanovska organizacija na podlagi Zakona o ureditvi nacionalnega dela januarja 1934. S tem je začela delovati Nemška delovna fronta (*Deutsche Arbeitsfront*), ki je zajela vse nemško narodno gospodarstvo in pa tudi delavce in delodajalce. Po narodnosocialističnih načelih je namreč delodajalec – podjetnik, kapitalist tudi delavec, ki priskrbi kapital in vodi delo. Nemška delovna fronta je bila del stranke, ki jo je vodil A. Hitler. Fronta je bila sestavni del podjetja, v vsakem so se ustanavljali zaupni sveti, katerih predsedniki so bili lastniki podjetij, delavci pa so

imeli posvetovalno pravico. Če je prišlo do spora med podjetnikom in delavci, je moral podjetnik delavcem predložiti vso dokumentacijo o stroških in dohodkih. Če pa med njimi ni prišlo do sporazuma, je razsojal državni nadzornik dela (*Reichstreuhändler*), njegova razsodba je bila dokončna.⁴ Iz opisa vidimo, da je bilo delavsko gibanje v znamenju razrednega boja zatrto, stavke so bile prepovedane. Odnose med delavcem in podjetnikom so določali z gledišča višjih državnih interesov.

Nemški nacionalsocializem je glede na tezo o »krvi, rasi in zemlji«, štel kmeta za temelj nemške nacije, zato je s posebnim zakonom o dednih dvorih z dne 29. septembra 1933 zaščitil samostojne srednje kmete. Ti niso smeli svoje zemlje prodati, pač pa je morala ostati v družinski lasti. Ne le delavci, tudi kmetje so bili posebej stanovsko organizirani, in sicer v t. i. hranilnem stanu (*Naehrstand*), ki je imel vlogo državnega stanu za proizvodnjo hrane. Poljedelski stan je vodil poljedelski minister in agronom dr. Walther Darré. Povzdigoval je kmečki stan in o njem pisal kot o novem nemškem plemstvu, ki je bil tudi v preteklosti nositelj nemške rase.⁵ Hranilni stan pa je predstavljal poljedelsko korporacijo, ki je imela javnopravna pooblastila, svoj sedež je imela v Berlinu. Ta korporacija naj bi dvignila agrarno proizvodnjo, ščitila kmeta pred oderuhi, določala cene, organizirala prodajo in razdelitev pridelkov. S tem je bil kmet popolnoma pod nadzorstvom korporacije in je moral vsa kmečka dela (npr. setev) uravnavati po njenih navodilih. W. Darré je tudi izdal socialna načela, ki so bila podlaga gospodarskim reformam nemškega kmečkega stanu in pa smernicam kulturnega dela.⁶

Vse to kaže, da se je v teh državah absolutna gospodarska in osebna svoboda začela močno omejevati ob prevladovanju »višjega interesa«. Blaginja skupnosti oziroma države je bila tako nad interesom posameznika. Država je namreč bolj ščitila pravice skupnosti kot pa posameznika, zato je po potrebi tudi prisilno posredovala.

Omejevanje gospodarske svobode, svobodne konkurence, se je vse bolj

občutilo v mednarodnem gospodarskem življenju, saj so države skladno z uvajanjem korporativizma skrbale tudi za lastno gospodarsko osamosvojitve – avtarkijo. Včlenitev gospodarskih organizacij v državno-politični upravni aparat je pomenila v fašističnih in avtoritarnih državah zmago nad gospodarskim liberalizmom pa tudi nad demokratičnim parlamentarnim političnim življenjem. Gospodarska kriza, kot posledica vlade monopolnega kapitalizma, je namreč tudi posameznike prisiljevala poiskati zaščito v organizacijah in pokroviteljstvu države. Ob splošnih in osebnih gospodarskih stiskah je pri ljudeh postopoma usihala vera v moč osebne pobude in odgovornosti, namesto tega pa so se oprijeli vere v vseomogočnost države. Njen vodja – diktator je pri uveljavljanju svoje volje zahteval brezpogojno zaupanje v njegovo vladanje ne le na področju gospodarstva, marveč v vsem javnem in zasebnem življenju. Vse bolj je postajalo podrejeno »občestvenemu redu« oziroma »nacionalni totalni državi«.

Socialna okrožnica *Quadragesimo anno*

Za razliko od zgoraj orisanega značaja korporacij, ki so bile včlenjene v državno-politično strukturo, je obstajala še krščansko solidaristična šola, katere nauk je upoštevala tudi papeška okrožnica *Quadragesimo anno*, izdana 15. maja 1931. Okrožnica, ki je izšla natanko štirideset let po izidu *Rerum novarum*, temelji na krščanskem družbenem nauku, ki zavrača tako individualizem – liberalizem kot kolektivizem – marksizem oziroma komunizem, boljševizem. Po načelih solidarističnega korporativizma se zavzema za obnovo socialnega reda z uvedbo gospodarskega reda, se pravi omejitev svobodne tekme, predvsem pa odločno zavrača gospodarski imperializem.⁷

Načela okrožnice, ki so upoštevala predhodno – *Rerum novarum*, so bila obvezna in hkrati zadnja instanca za katolike pri presoji pravilne poti k »obnovi družbe«.⁸

Na temelju organične sociologije zavrača krivičnost kapitalističnega družbenega reda in njene posledice. Omenjena sociologija razlaga, da ljudje

3 Dr. Jože Jeraj, *Korporacijski red in družabna reforma Jugoslavije*. Maribor 1941, str. 30, 31.

4 Dr. Jože Jeraj, cit. d., str. 33, 34.

5 Prav tam, str. 34, 39.

6 Prav tam, str. 49.

7 Okrožnica Pija XI. *Quadragesimo anno*. O obnovi družabnega reda. (Prevedel in razložil dr. Aleš Ušeničnik). Ljubljana 1940, str. 201–205.

8 Okrožnica Pija XI. *Quadragesimo anno*. O obnovi družabnega reda. (Prevedel in razložil dr. Aleš Ušeničnik). Ljubljana 1940, str. 10, 11.

niso vsi enaki, marveč so različni po svojih sposobnostih, to pa kliče po socialni zakonodaji in delovnem pravu z namenom, da zaščiti socialno šibke. Glede vprašanja lastnine zagovarja okrožnica naslednje stališče: Lastnina se ne sme odpraviti, marveč jo je treba le pravično razdeliti in preprečiti njeno krivično uporabo. Te smernice se vežejo na dvoje pomembnih nalog v prihodnje: Uveljavi naj se »pravilen organični red« in »pravilno porazdeli lastnina«. V okviru te organske sociologije krščanski družbeni red zavrača razredni boj in tudi liberalni gospodarski red, ki se stihijno prepušča svobodni tekmi. Ta je sicer do neke mere, tako sodijo, potrebna, vendar ne sme prevladovati nad celotnim gospodarstvom. To mora sloneti, kot uči solidaristični nauk, na načelih socialne pravičnosti in krščanske ljubezni. Naloga korporacij je, da spravijo nasprotujoče si razrede: delo in kapital – delojemalce in delodajalce v »harmonično občestvo«, vse pa mora biti podrejeno stanovski in hkrati obči blaginji.⁹

V korporaciji kot javno-pravnem združenju njenih članov so vključeni le tisti, ki pripadajo istemu poklicu. Poklici so tisti element, iz katerega se razvije poklicnostanovski red, kot ga imenuje nemški krščanski sociolog Oswald Nell-Breuning.

Okrožnica je sicer priznavala avtoriteto držav in hkrati samoupravo korporacij. Delo korporacij, stanov mora biti kar najbolj samostojno, to pomeni, da so od države neodvisni, opravljati morejo vse tiste funkcije, ki zadevajo le ožje stanovske interese. Uveljavlja naj se načelo samouprave ali avtonomije v smislu subsidiarnosti, ki je stalnica katoliške socialne filozofije in s tem socialnega nauka Cerkve. To načelo bomo ilustrirali z odlomkom iz omenjene okrožnice: »Kakor ni dopustno jemati posameznikom in izročati občini, kar zmorejo posamezniki s svojo močjo ali delavnostjo, tako je nepravilno, povzroča veliko škodo in moti pravni red, če se to, kar zmorejo manjše in nižje družbe, izroča večji in višji družbi; zakaj država mora po svoji moči in naravi udom socialnega organizma s svojo delavnostjo dajati oporo, nikdar

pa ne sme le-teh vase povzemati in uničevati.«¹⁰

Cerkev je z omenjeno okrožnico Pija XI. dala katoliškemu svetu o obnovi družbe in gospodarstva le poglobljene smernice in prepustila sociologom in državnikom oziroma posameznim deželam, škofijam, kako naj v podrobnosti s pravnimi normami same snujejo reforme, seveda v skladu z upoštevanjem gospodarskih, socialnih, političnih in kulturnih danosti.

Pojavlja se vprašanje, kaj ima okrožnica skupnega in v čem se razlikuje z italijanskim fašizmom in nemškim nacionalsocializmom. Skupne poteze so: nasprotovanje marksizmu, komunizmu, boljševizmu (glej tudi papeško okrožnico Divini Redemptoris 1937), odklanjanje odprave privatne lastnine, zavračanje gospodarskega liberalizma, podreitev gospodarstva višjim skupnim zakonom, podoben odnos do liberalne demokracije in parlamentarizma, zahteva po socialni pravičnosti. Seveda pa se okrožnica močno razlikuje po tem, da hoče resnično poklicni stanovski red, se zavzema za krščansko preobrazbo gospodarstva, ne govori o novi državi, temveč o novem družbenem redu, pri čemer ima svoje poglede na vlogo države (glej okrožnico Immortale Dei 1885 – o krščanski ureditvi držav) in na vzgojo mladine (glej kritiko »plemenskega poganstva« in nacistične vzgoje mladine v papeški okrožnici Mit brennender Sorge 1937). Ko govori o obnovi družbe, poudarja, da je najprej potrebna нравna obnova človeka v smislu Katoliške akcije (katoliški integritetizem), ki je tesno povezana s korporacijsko idejo krščanskega solidarizma, zahteva avtonomijo in samoupravo (subsidiarnost) in predvsem zavrača rasistično in geopolitično teorijo in s tem pretiran nacionalizem, ki vodi k osvajanju.

Trije tipi stanov

Družba je urejena korporacijsko, država pa sloni na stanu. Pri tem so nekateri teoretiki in praktiki ločevali glede na funkcijo stanu tri tipe. Prvi je latentni stan, ki ima skupne kazalce npr. kmečki, obrtniški, delavski. Njihove interese zastopajo stranke, tako npr. kmečke zajema kmečka stranka. Drugi

tip je delovni ali aktivni stan, to je tisti, ki je največkrat prostovoljno organiziran, nima pa še točno določene funkcije s strani države za doseg svojih interesov pri zakonodaji. Vendar uspe s svojo organizacijo bolj ali manj doseči svoje zahteve. Za korporacijsko urejeno družbo pa ima odločujočo vlogo tretji tip, to je popoln stan – Vollstand, kot to razlaga dunajski univerzitetni profesor Othmar Spann na temelju univerzalističnega nauka, kateremu so sledili še drugi.¹¹ Popoln stan je tisti, ki ima javno-pravni značaj in mu tega prizna država. Za razliko od aktivnega stanu, ki je organiziran po načelih svobodnega stanovskega združevanja, pa je popoln stan kot javnopravna korporacija prisilno organiziran, se pravi vsi člani, ki pripadajo določenemu poklicu, morajo biti njegovi člani. Sicer pa ima korporacija od države priznana samoupravo, pri čemer sama vodi svojo upravo in izdaja za svoje stanovsko področje zakonite predpise.¹²

Neuspešen poskus v Avstriji

Oglejmo si na primeru Avstrije, kako se je stanovska misel skušala udeležati po napotkih okrožnice Quadragesimo anno. V Avstriji sta bili dve močni stranki: delavska socialdemokratska (avstromarksisti) in meščansko–krščanski socialci, ki so svoj korporativni sistem sicer naslanjali na krščanski solidarizem, vendar so zajemali tudi iz univerzalistične šole, ki jo je zastopal že omenjeni dunajski profesor Othmar Spann. Pomembno akcijsko vlogo je imela krščansko–socialna stranka in kancler Engelbert Dollfuss ter njegov krog. Dollfuss je sprva s protidržavnimi dekreti utiral pot stanovski državi. Ko je prišlo marca 1933 do t. i. »samorazpustitve« avstrijskega parlamenta, je Dollfuss maja 1933 ustanovil kot »nadržavsko« organizacijo Domovinsko fronto (Vaterländische Front), ki je bila naperjena zlasti proti levičarjem, marksistom. Pri tem se je zgledoval po Mussoliniju in Hitlerju.¹³ Fronta, dejansko kot politična organizacija, si je s pritiski prizadevala za združitev vseh državljanov. Po zatrtju socialnodemokratske vstaje februarja 1934 je Dollfuss razglasil novo ustavo 1. maja 1934 s težnjo, da bi bila osnova za graditev stanovske države

9 Dr. Jože Jeraj, Korporacijski red in družabna reforma Jugoslavije. Maribor 1941, str. 16, 18.

10 Okrožnica Pija XI. Quadragesimo anno. O obnovi družabnega reda. (Prevedel in razložil dr. Aleš Ušeničnik). Ljubljana 1940, str. 147–148, str. 178.

11 Othmar Spann, Der wahre Staat. Jena 1931, sr. 162; W. Heinrich, Das Staendewesen. Jena 1932, str. 11; Dr. Jože Jeraj, Korporacijski red in družabna reforma Jugoslavije. Maribor 1941, str. 9–10.

12 Prav tam.

13 Primerjaj Dušan Nečak, Avstrijska legija II. Maribor 1995, str. 11–15.

po načelih *Quadragesimo anno*, toda hkrati je uzakonila močan avtoritarni režim. Obenem so začeli organizirati stanove po velikih gospodarskih področjih na podlagi poklicev. Ustava je določala 7 glavnih stanovskih skupin: poljedelstvo in gozdarstvo; industrijo in rudarstvo; obrt, trgovino in promet; denarništvo, kredit in zavarovalništvo; svobodne poklice in slednjič javno službo. Z zakonom o stanovski organizaciji javnih uslužbencev z dne 19. oktobra 1934 je vlada zajela najprej javne uslužbenke.¹⁴ Ogromno zakonskega in praktičnega dela, ki naj bi ga priklicale npr. organiziranje poklicnih stanov in njihove gospodarske in socialne funkcije, pa je izostalo. V primerjavi z italijanskim fašizmom in nemškim nacionalsocializmom so ostali v Avstriji na začetku poti, v bistvu niso dosegli nobenih rezultatov, tako ni bila izpeljana niti socialna niti gospodarska reforma. Predvsem pa so se glede na uvajanje avtoritarnega režima, često totalitarizma (zahteve in akcije *Heimwehra* itd.), precej oddaljili od osnovnih smernic okrožnice *Quadragesimo anno*.¹⁵ Po nacističnem puču 25. julija 1934 in smrti zveznega kanclerja Dollfussa so polagoma nacionalsocialisti prevzemali krmilo v svoje roke in marca 1938 pospešili priključitev Avstrije k Nemčiji.

Načrt družbene reforme v smislu korporacijskega reda krščanskega solidarizma

Na Slovenskem so med obema vojnama delovali naslednji pomembnejši katoliški družboslovci: dr. Aleš Ušeničnik, dr. Jože Jeraj, dr. Jakob Aleksič, dr. Ivan Ahčin in med njimi laik dr. Ludovik Puš, ki so se ukvarjali z vprašanjem graditve stanovske družbe. Prištevamo jih k avtoritarni struji, medtem ko Cirila Žebota k radikalni. S teorijo korporativizma se je ukvarjal tudi Andrej Gosar, ki pa ima posebno mesto zaradi kritične misli o korporativizmu, pri čemer priznava pomen tržnega gospodarstva in se zavzema za ohranitev parlamentarne demokracije, čeprav je bil do

nje kritičen in je v svoji politični misli prinesel nekaj inovacij, tako ga pogojno prištevamo k modernistični struji.¹⁶ Gosarjevi pogledi pa niso ustrezali ne katoliškemu konservativnemu delu oziroma desnici niti ne katoliški levici – krščanskim socialistom. Obstajal je le ozek krog ljudi, ki so sprejemali njegove zamisli, ni pa imel za seboj nobene organizacije.¹⁷ Ob tem naj še omenimo, da je Gosar pozneje s teorijo podružbljenega gospodarstva in teorije samoupravljanja »močno vplival na Kardeljevo različico socialistične samoupravne demokracije«.¹⁸

Preden bomo orisali prizadevanje nekaterih stanovskih organizacij za uveljavljanje korporativizma, bomo najprej omenili dva značilna delovna načrta o družbeni prenovi. Oba negativno označita individualizem – liberalizem in kolektivizem – komunizem. Prvi načrt je izšel ob upoštevanju omenjene okrožnice v kontekstu dela, ki ima naslov *Socialno vprašanje* (1934) avtorja dr. Aleša Ušeničnika. Delo je izšlo v zbirki *Knjižnica Katoliške akcije za mladino*. V njem je na koncu predstavil Delovni program krščanske socialne akcije (KSA) in le-to tesno povezal z vzporednim razvojem in dejavnostjo Katoliške akcije (KA). V programu poudarja pomen stanov, korporacij in prosvetno-kulturne dejavnosti za vzgojo stanov. Poudarja tudi vlogo zadružništva, z ustrežno (socialno) zakonodajo in gospodarsko reformo pa naj bi po evolutivni poti dosegli korporativno državo. Dr. Ušeničnik poimenuje vse to delo krščanska socialna akcija in med drugim zapiše, da ta »ne zavrača vsega, kar sta zamislila socializem in komunizem. Zlasti socialna demokracija ima v svojem programu celo vrsto zahtev, ki so tudi zahteve krščanske socialne akcije.«¹⁹ Ustrezne dele programa Ušeničnikove krščanske socialne akcije so katoliške organizacije vnesle v svoj program.

Za ilustracijo pa bomo kot zanimivost podrobneje predstavili drug načrt, prav tako izdelan z upoštevanjem omenjene okrožnice, ki govori, kako naj bi se v jugoslovanski državi, ko se je vlada

pripravljala na socialne in gospodarske reforme, v bližnji prihodnosti gradila korporativna družba in država. V mislih imamo delo dr. Jožeta Jeraja *Korporacijski red in družabna reforma Jugoslavije*, ki je izšlo v Mariboru 1941. Delo je z več plati svojevrsten dokument časa. Z današnje zgodovinske razdalje lahko vidimo, da so bile te daljnosežne zamisli bolj na utopičnih kot pa na stvarnih temeljih, četudi je navzoča misel, da je treba korporacijski red graditi iz konkretnih potreb in možnosti. V državi sta bili tedaj le dve banovini, kjer je prevladovala katoliška vera in bil tudi sprejet krščanski solidarizem, to sta bili Slovenija in Hrvaška. Glede na to, da je v državi v pretežni meri kmečka socialna osnova, poudarja Jeraj, bo treba upoštevati agrarne razmere, splošno gospodarsko stanje in kmečko, delavsko ter industrijsko zakonodajo in posebej »slovensko, hrvaško in srbsko narodno skupnost«. Pisec odklanja narodnosocialistični in italijanski fašistični sistem, ker v okviru svojih načel zagovarjata predvsem spremembno državnega sistema na nacionalističnih temeljih.

V načrtu so upoštevane splošno veljavne in splošno priznane socialne in gospodarske smernice in pa zlasti napotki okrožnice *Quadragesimo anno*. Korporacije naj bi se delile po poklicih, obstajali naj bi trije glavni stanovi, in sicer prosvetno-vzgojni (npr. učitelji, umetniki, znanstveniki), gospodarski in politični. Na tem mestu se bomo nekoliko več pomudili pri gospodarskem stanju. Deli se na industrijo, obrt, trgovino in poljedelstvo. Te se delijo po strokah, npr. industrijska v tekstilno, steklarsko, kemično itd. Podlaga teh prihodnjih zvez so že obstoječe zveze, vendar jim bo treba razmejiti kompetence na ravni občine, okraja, banovine in države. Pomembno vlogo bi imele zbornice, ki bi povezovale medstanovske zveze vseh korporacij.²⁰

Kakšen položaj so imele že obstoječe strokovne organizacije, tako npr. delavski sindikati, zlasti tisti, ki so delovali na marksističnih temeljih? Rečeno je, da bodo morale biti prepovedane le tiste

¹⁴ Dr. Juraj Ščetinec, *Korporativno uredjenje države s obzirom na novi avstrijski ustav*. Zagreb 1935, str. 36.

¹⁵ Primerjaj Anton Pelinka, *Stand oder Klasse? Die christliche Arbeiterbewegung Oesterreichs 1933 bis 1938*. Dunaj 1972. Dr. Juraj Ščetinec, *Korporativno uredjenje države s obzirom na novi avstrijski ustav*. Zagreb 1935, str. 4, 5–50.

¹⁶ Milan Zver, *Korporativizem v slovenski politični misli v 20. in 30. letih*. Časopis za kritiko znanosti, Neokorporativizem (zbornik), 1992, št. 148–149, str. 38. O razlikah med Gosarjem in drugimi korporativnimi koncepti glej še Srečo Dragoš, *Katolicizem na Slovenskem. Socialni koncepti do druge svetovne vojne*. Ljubljana 1998, str. 164–173.

¹⁷ Primerjaj Andrej Gosar, *Glas vpijočega v puščavi*. Dvajset let ideoloških trenj in težav v slovenskem krščanskem socialnem gibanju. Revija 2000. Časnik za mišljenje, umetnost, kulturna in religiozna vprašanja. Ljubljana 1987, str. 85 in sl.

¹⁸ Milan Zver, *Korporativizem v slovenski pol. misli*, str. 42.

¹⁹ Dr. Aleš Ušeničnik, *Socialno vprašanje* (druga, dopolnjena izdaja). Ljubljana 1934, str. 97; Delovni program krščanske socialne akcije, str. 116 do 150.

²⁰ Dr. Jože Jeraj, *Korporacijski red in družabna reforma Jugoslavije*. Maribor 1941, str. 50–52.

svobodne organizacije (sindikati), »ki so proti zasebnemu lastninskemu redu«. ²¹ Prva etapa graditve korporacij naj bi bilo sklepanje kolektivnih mezd-nih tarifov, druga pa naj bi vse bolj približevala k soudeležbi delavcev pri lastnini velike industrije. ²²

Korporacijski red v Jugoslaviji naj bi se naslonil na že obstoječe zbornice (kmetijska, trgovsko-industrijska obrtna in delavska). Tako bi gospodarski stan imel štiri korporacijske zbornice, znotraj teh bi delovali posamezni poklicni odseki. Združitev teh štirih zbornic bi predstavljal vrhovni gospodarski organ, to je banovinska korporacijska zbornica, ki naj bi se dopolnjevala z državno gospodarsko korporacijsko zbornico v Beogradu. ²³

Nasploj naj se »do sedaj enostranske zastopnice razrednih koristi podjetnikov in delavcev preuredijo v skladne ude stanovskih korporacij ter podredijo svoje partikularne koristi skupnim stanovskim gospodarskim in kulturnim ciljem«. ²⁴

Glede delovnih sporov je bilo predlagano, naj se tudi v naši državi ustanovijo obratni sveti po obratih, ki jih je predvidel prejšnji avstrijski stanovski sistem in ga ima tudi narodno-socialistični. V teh obratnih svetih naj bi bili člani obratni šefi in delavski zaupniki, le dotedanji Zakon o zaščiti delavcev naj bi se še razširil. Delavske mezde naj bi določevali po kolektivni tarifi, delovni odnosi morajo biti javna zadeva, ne privatna. Zato more korporacija vsak čas poseči vmes. Zrušiti bi bilo treba »sedanje enostransko liberalno, individualistično pojmovanje zasebne lastnine ter ga nadomestiti s socialnim«. Ta vprašanja do neke mere že obsega uredba osrednje vlade o določanju minimalnih mezd, sklepanju kolektivnih pogodb, poravnavanju in razsodišču z dne 13. februarja 1937, s katero ima ban kot predstavnik javne oblasti, kadar to zahteva javna korist, pravico poseči v zadevo in sam določiti minimalne mezde. Sicer pa naj bi se za rešitev delovnih sporov ustanovilo stalno delovno razsodišče in bi bila vključena v redna sodišča. Stavke, naj bi bile prepovedane. ²⁵

Ob vsem tem se poraja tudi vprašanje, kakšno naj bo v korporacijski državi vrhovno politično zastopstvo. Že omenjeni Othmar Spann predlaga ukinitve dosedanjega demokratičnega parlamenta in ga nadomestiti s posebno državno zbornico. Njeni člani naj bi bili imenovani in bi vodili vso državno politiko, ne da bi ljudstvo imelo kakšen vpliv. Omenjeni Jerajev načrt pa zavrača takšno skrajno stališče, predlaga sicer »politični parlament, ki ga neposredno voli ljudstvo, a v stanovski državi se njegove kompetence zožijo na svojstveno upravno, kulturno in politično področje, ker mu je ob bok postavljena državna korporacijska gospodarska zbornica, ki ima zakonodajno oblast na gospodarskem področju.« Z delno revizijo ustave, naj bi se razmejila oblast med obema predstavništvoma, za skladno sodelovanje naj bi imel državni politični parlament v pristojnosti vsa negospodarska vprašanja, tako sodstvo, državno upravo, odnose med Cerkvijo in državo, vojsko, splošno prosveto, notranjo in zunanjo politiko. Vsa gospodarska in socialna vprašanja rešuje Korporacijska gospodarska zbornica z lastnim proračunom, davki, s čimer bi bilo »gospodarstvo popolnoma odtegnjeno politiki«. Vse sporne zadeve med obema zbornicama pa bi reševalo državno sodišče. Načrt je tudi predvideval, da bodo z ustanovitvijo javno-pravnih korporacij potrebne spremembe ustave, saj v tedanji še ni bil predviden korporacijski sistem države. ²⁶ Res pa je, da je bil v jugoslovanski ustavi iz septembra 1931 načrtovan vrhovni gospodarski svet, ki naj bi s posvetovalno pravico skrbel za gospodarska in socialna vprašanja. Če pa bo pridobil omenjeni svet zakonodajno pravico, se bo mogel preleviti v gospodarsko zbornico. Vsa ta predvidena načrtovanja korporacijske države v Jugoslaviji, piše Jeraj, pa bodo morala upoštevati že delujočo Banovino Hrvaško in pa tudi druge, ki se bodo v bližnji prihodnosti z določenimi uredbami osamosvojile. ²⁷ Kot pa vemo, se druge banovine niso uspele ustanoviti vse do aprilskega zloma 1941. Seveda pa bi se ob tako razvejenem členjenju gospodarskega stanu kot tudi drugih dveh (posvetovalno-vzgojnega in političnega) neznansko razbohotila birokracija, kot je bilo to značilno v fašistični

Italiji, v nacistični Nemčiji. Birokracijo je omenjeni načrt močno zavračal in kritiziral že obstoječo npr. v tedanji jugoslovanski državni upravi. Pri tem pa poudarjal, da se korporativna preosnova ne sme izvajati zgolj birokratsko, marveč z dejanskim in konkretnim organiziranim delom. ²⁸ V opisanem načrtu so zavračali totalitarno državo, pač pa je ostalo odprto vprašanje, ali naj se zavzemajo za »demokratično« ali »avtoritarno« korporacijsko državo. Zaradi »nezrelosti« sodobnega državljana, so sodili, so mnoge države uvedle avtoritarni red. Zanj se je opredelila, vsaj za »prehodno obdobje«, tudi avtoritarna desnica slovenskega dela JRZ. ²⁹

(se nadaljuje)

Jože Princič

Deset mejnikov v novejši gospodarski zgodovini Slovencev (1945–1991)

Čas od konca druge svetovne vojne pa do osamosvojitve naše republike predstavlja dolgo in burno obdobje v slovenski gospodarski zgodovini, saj je bilo polno nepredvidljivih preobratov in dramatičnih zapletov. S katerekoli strani se odločimo prebroditi ta leta, bomo naleteli na najmanj deset na daleč vidnih kačipotov in mejnikov, ki napovedujejo pomembne dogodke in ločujejo posamezne gospodarske procese. Teh deset prelomnic je tudi predmet našega zanimanja in kritične presoje.

Gospodarska preobrazba (1945–1946)

Politične spremembe, do katerih je po koncu druge svetovne vojne prišlo na pretežnem delu slovenskega ozemlja, so bile usodne tudi za gospodarsko življenje na tem prostoru, saj je v

²¹ Prav tam, str. 57.

²² Prav tam, str. 60.

²³ Prav tam, str. 54, 55.

²⁴ Prav tam, str. 56.

²⁵ Prav tam, str. 57.

²⁶ Prav tam, str. 59.

²⁷ Prav tam, str. 60, 61.

²⁸ Prav tam, str. 60, 61.

²⁹ Primerjaj Slovenec, 5. julija 1940, št. 151, Korporativna ureditev kolektivnih delovnih odnosov in korporativna organizacija narodnega gospodarstva. Egon Pelikan, Akomodacija ideologije političnega katolicizma na Slovenskem. Maribor 1991, str. 62–85.

naslednjih desetletjih teklo povsem drugače kot v preteklosti. Leta 1945 so se namreč začeli spreminjati pogoji gospodarjenja, gospodarstvo je začelo dobivati novo težišče in cilje.

Komunisti kot novi oblastniki so dali prednost sovjetski razvojni teoriji. Ta je temeljila na nenehni krepitvi t. i. materialne baze. Ker je bila industrializacija najpomembnejši del materialne baze, je njena krepitev pomenila kontinuirano industrializacijo. Po sovjetskem zgledu je moralo biti izhodišče kontinuirani industrializaciji na pospešenem naraščanju vodilnih industrijskih panog, to je panog, ki so ustvarjale energetske vires, stroje, naprave, orodje, prometna in še druga sredstva, ki so socialistični državi zagotavljali gospodarsko samozadostnost in neodvisnost.

Prve slovenske vlade so povsem sledile sovjetskemu zgledu. Obnova industrije je bila postavljena v središče obnovitvenih prizadevanj. Po načrtu, ki je bil sprejet poleti 1945, naj bi v letu in pol obnovili najpomembnejša industrijska podjetja ter dvignili industrijsko proizvodnjo do predvojne ravni.¹ Tudi v prvem slovenskem petletnem gospodarskem načrtu je bila osrednja pozornost namenjena povečanju proizvodnje v energetiki, začetku izdelave strojev, naprav, orodja in še številnih drugih izdelkov in pripomočkov ter osvojitvi novih tehnoloških postopkov. Če bi se ta načrt uresničil, potem bi v Sloveniji do konca leta 1951 zgradili šest velikih in petnajst malih hidroelektrarn, postavili številne daljnovode in transformatorske postaje, obnovili obstoječe industrijske zmogljivosti ter zgradili 73 novih tovarn.²

Nova razvojna politika je dajala prednost razvoju industrijskih središč in mest pred podeželjem. Večinsko kmečko prebivalstvo je moralo z obvezno oddajo in odkupom pridelkov zagotoviti delavcu in meščanu poceni hrano, z nizkimi cenami kmetijskih pridelkov (ob visokih cenah industrijskih izdelkov) pa državi akumulacijo, industriji pa poceni surovine in še delovno silo.

Za poznejši gospodarski razvoj je bila odločilnega pomena tudi opredelitev jugoslovanskih komunistov za enakovrednejši gospodarski razvoj vseh delov države. To je pomenilo hitrejši

razvoj zaostalih republik na račun počasnejšega napredovanja razvitejših. S to odločitvijo je bila naša republika zelo prizadeta, saj se je morala odreči svojim razvojnim načrtom, za več let prepustiti upravo nad svojimi največjimi podjetji zveznim ministrstvom, na račun raznih davščin v zvezni proračun odvajati precejšen del narodnega dohodka ter, začevši z letom 1946, pošiljati v južne republike gradbene ekipe, strojno in drugo opremo.³

Nova oblast pa ni zamenjala le gospodarske politike, temveč tudi gospodarski sistem. Zasebno lastnino in pobudo je nadomestila z državno, s čimer je država postala največji lastnik, podjetnik in bankir, njeni organi so določali razvojne smernice, usmerjali, vodili in nadzirali gospodarsko življenje. Vlogo trga je nadomestil plan. Zvezna planska komisija je postala osrednji načrtovalni organ nove oblasti; okoli 3000 njenih uslužbencev je do podrobnosti načrtovalo proizvodnjo, obtok, razdeljevanje in porabo okoli 16 000 skupin proizvodov za vso državo.

V naši republiki so najvišji partijski funkcionarji že junija 1945 delegaciji zasebnih veletrgovcev povedali, da se gospodarstvo ne bo razvijalo več »kar tja v en dan«, ampak po premišljenem načrtu. Narodna vlada Slovenije je takoj po prevzemu oblasti začela zbirati razne podatke o gospodarskih gibanjih, nato pa predpisovati proizvodne, finančne in druge plane v industriji, trgovini in gozdarstvu. Leta 1946 je sprejela gradbeni in proizvodni načrt, naslednjega leta pa prvi petletni plan. Do takrat je bil državni sektor že prevladujoč, saj je združeval več kot 90 odstotkov podjetij in zaposlenega prebivalstva. Zasebni sektor se je obdržal le na področju kmetijstva in gozdarstva.⁴

Nova gospodarska organiziranost je temeljila na tesni povezavi oblasti in gospodarstva oziroma na personalni uniji državno-partijskih in gospodarsko-upravnih teles. To je pomenilo, da so sekretarji in člani partijskih birojev in komitejev postali hkrati tudi predsedniki vlad, planskih komisij, gospodarskih svetov, ministri in direktorji podjetij.

Partija je tako postala »odločilen dejavnik v proizvodnem procesu, orodje in sredstvo za upravljanje gospodarstva«. V Sloveniji so ta »preizkušen maneuver« hitro izpeljali. Že septembra 1945 je gospodarska komisija CK KPS sklenila, da je treba »v prihodnje vse ovire pri izvajanju gospodarske politike urediti po partijski liniji«.

Tretji steber gospodarske preobrazbe pa je bila kadrovska čistka, do katere je prišlo v letih 1945/46. Partijsko vodstvo ni prikrivalo svojega prepričanja, da s »starimi kadri socializma ni mogoče graditi«. Da bi lahko »prečistila« uradniški in strokovni kader, je med merili za izbiro in imenovanje novih gospodarskih funkcionarjev postavila na prvo mesto njihovo politično zanesljivost in članstvo v KP, strokovnost in izkušnje so bile na drugem mestu. Predsedstvo Narodne vlade Slovenije je zato že 21. maja 1945 zapisalo v svoji okrožnici, da brez »izčrpnih političnih in strokovnih karakteristik« ne bo mogoče »temeljito pretehtati, komu poverimo neko delo. Sedaj je treba vzgojiti vodeči kader na vseh področjih javne uprave. V ta aparat morajo priti predvsem ljudje, ki so do dna prežeti z moralno političnimi osnovami naše borbe«.

Informbirojevski dogodki (1948–1949)

Češka, Madžarska, Poljska, Sovjetska zveza in še druge vzhodne države so spadale med države ljudske demokracije, zato so jih v Jugoslaviji obravnavali kot naravne zaveznice in prijateljske sopoltnice v mednarodnih odnosih. V te države je Jugoslavija po koncu drugega svetovnega spopada preusmerila več kot polovico izvoza in uvoza in z njimi podpisala dolgoročne investicijske sporazume za nabavo strojev, opreme, tehnologije, surovin in materiala, ki so bili potrebni za izpolnitev petletnega plana.⁵

Slovenija si je bolj kot druge jugoslovanske republike prizadevala, da ne bi povsem pretrgala gospodarskih vezi z Zahodom. Kljub temu pa je tudi slovenska vlada v letih 1946–1949, s posredovanjem Beograda, investicijske, trgovinske in druge sporazume

¹ Podrobneje glej: Jože Prinčič, Obnova slovenske industrije v letu 1945. Kronika, XXXVI, 1988, 1–2, str. 68–71; isti, Leto 1945 – Obnova in začetek gospodarske preobrazbe. Slovenija v letu 1945, Zbornik referatov, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1996, str. 139–154.

² Več o tem glej: Jože Prinčič, Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Dolenjska založba, Novo mesto, 1992, str. 44–48.

³ Glej: Jože Prinčič, Mesto Slovenije v procesu industrializacije federativne Jugoslavije (1945–1956). Slovenci in država. Zbornik prispevkov z nanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994). SAZU, Ljubljana 1995, str. 345–354.

⁴ Glej: Jože Prinčič, Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945–1963. Dolenjska založba, Novo mesto 1994; isti: Nadomestitev individualnega podjetništva z državnim v industriji, trgovini, gostinstvu in obrti (1945–1948). Podjetništvo na Slovenskem. Razprave s simpozija v Ljubljani 19. januarja 1994. Prispevki za novejšo zgodovino, XXXIV – 1994, št. 1, str. 97–106. Zdenko Čepič: Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji (1945–1948). Obzorja, Maribor 1995.

⁵ Glej: Jože Prinčič, Gospodarski stiki Slovenije z državami naslednicami Avstro-Ogrske po drugi svetovni vojni (1945–1960). Prispevki za novejšo zgodovino, XXVII – 1997, št. 1–2, str. 57–68.

sklenila zgolj s podjetji iz Vzhodne Evrope; za slovensko gospodarstvo je bil najpomembnejši uvoz koksa, rud, premoga in celuloze.

Zaradi informbirojevskih dogodkov, do katerih je prišlo spomladi in poleti 1948, se je blagovna menjava s Sovjetsko zvezno in njenimi zaveznici do začetka leta 1949 skrčila na minimum, poleti 1949 pa so vzhodne države druga za drugo enostransko prekinile vsako gospodarsko sodelovanje. Začela se je gospodarska zapora, s katero so vzhodne države hotele v Jugoslaviji izzvati gospodarski zastoj in finančno krizo ter tako jugoslovansko partijsko in državno vodstvo prisiliti, da se vrne v komunistični tabor.

Informbirojevski dogodki so ogrozili nadaljevanje prve petletke. Kljub temu pa se jugoslovansko zvezno partijsko vodstvo ni hotelo odreči svoji temeljni usmeritvi. Bilo pa je prisiljeno, prvič že leta 1948, da petletni načrt zelo omeji, ga skrči ter njegovo težišče prenese na graditev t. i. kapitalnih objektov. Poleg tega pa je bilo prisiljeno voditi tudi spravljivejšo in bolj naklonjeno politiko do razvitih zahodnoevropskih držav, če jih je hotelo pridobiti za gospodarsko pomoč in večji pretok blaga.

Slovensko gospodarstvo sta najbolj prizadela madžarsko neizpolnjevanje reparacijskih obveznosti ter prekinitev dolgoročnih investicijskih sporazumov. Zaradi tega so namreč propadli načrti, da bo do leta 1951 samo začelo pridobivati organska barvila, vodikov peroksid in metanol, posodobilo več podjetij v kovinski, tekstilni, usnjarski in živilski industriji, povečalo zmogljivosti gozdnih in gradbenih podjetij, zgradilo nove energetske in metalurške objekte ter sodobne tovarne za izdelavo koles, pisalnih strojev, elektrotehničnega materiala, keramičnih ploščic, porcelana, strešnikov in opeke. Po pretrganju gospodarskih vezi z Vzhodom se je graditev novih zmogljivosti zavlekla za nekaj let ali je sploh propadla. V letih 1949–1951/1952 se je družbeni proizvod zmanjšal za okoli 3 odstotke. Škoda je nastala v tekoči proizvodnji in predvsem v izvozu. Upanja o velikem povečanju izvoza, zlasti končnih industrijskih izdelkov, je bilo konec. Izvoz je v teh letih upadel, medtem ko je uvoz narastel. Slovenija je morala znova okrepiti izvoz kmetijskih pridelkov, lesa in rud v zahodnoevropske države in Severno Ameriko, za industrijske proizvode pa

poiskati nova tržišča na Bližnjem, Srednjem in Dalnjem vzhodu, v Afriki in Južni Ameriki.

Enostransko pretrganje gospodarskih stikov z vzhodnimi državami je bil tudi razlog, da je zvezna vlada sprejela tri za slovensko gospodarstvo neugodne ukrepe. S prvim je slovenski vladi naložila, da se za nekaj časa odpove večjim naložbam v republiško industrijo ter razpoložljiva denarna, materialna sredstva in delovno silo osredotoči na graditev vojaških ter 31 objektov t. i. zvezne kapitalne graditve. Drugi ukrep je še povečal izkoriščanje slovenskih gozdov. Tretji pa je bila nova organizacija zveznih in republiških gospodarskih ministrstev, s katero so si novoustanovljena zvezna ministrstva zagotovila upravo nad vrsto pomembnih slovenskih podjetij, ki so jih do takrat obnovili ali na novo zgradili iz republiških sredstev.

Novi gospodarski sistem (1951–1953)

Informbirojevski dogodki so prinesli tudi korist, saj so partijsko vodstvo prisilili, da je v letih 1949–1951 sprejelo zasnovo nove gospodarske ureditve. Pri tej odločitvi so veliko vlogo odigrale tudi zahteve vodilnih držav zahodnega sveta, ki so bile pripravljene povečati svojo pomoč Jugoslaviji le pod pogojem, če bo slednja svojo razvojno politiko prilagodila materialnim možnostim ter preoblikovala gospodarski sistem tako, da bodo načela blagovne proizvodnje in trga prišla bolj do izraza.

Nova gospodarska ureditev se je od sovjetske razlikovala v tem, da ni več temeljila na državni lastnini proizvodnih sredstev ter na njihovem državnem upravljanju in na podrobnem administrativnem načrtovanju, temveč na družbeni lastnini, eno- ali večletnih družbenih planih, delavskem upravljanju ter delnem upoštevanju zakonitosti tržnega gospodarstva.

Nova gospodarska načela so začeli udejanjati leta 1950, ko so delavski sveti – poleg upravnih odborov in direktorjev – postali zakoniti nosilci upravljanja. Konec naslednjega leta je začel veljati zakon o planskem vodenju narodnega gospodarstva, ki je zamenjal centralno planiranje z načrtovanjem t. i. osnovnih pororcev, to je samo določenih gospodarskih kategorij, kot so bile akumulacija, investicije in plačni sklad. Leta 1952 so devalvirali dinar, sprostili notranjo trgovino in devizno poslovanje,

preuredili bančništvo, uvedli nov način nagrajevanja ter letne družbene plane. Do leta 1954 so gospodarsko zasnovo še nekoliko preoblikovali in dopolnili, nato pa je do leta 1961 ostala v glavnem nespremenjena.

V teoretičnem pogledu je bil t. i. novi gospodarski sistem, ki je uradno začel veljati 1. januarja 1952, srednja pot med staro, dogmatsko partijsko miselnostjo, po kateri je bila usmerjevalec gospodarskega življenja država, ter novimi proizvodnimi odnosi, ki so zahtevali večjo vlogo podjetij in upoštevanje zakonitosti blagovne proizvodnje. Zaradi takega polovičarstva v praksi ni prišlo do korenitega preobrata, temveč le do manjših sprememb v temeljnih odnosih med vlado oziroma politiko in gospodarstvom ter med delom in administracijo. Podjetja so sicer dobila možnost samostojnejšega načrtovanja proizvodnje, vendar so razpolagala s premajhnim delom ustvarjenega dohodka zato samoupravljanje, s katerim naj bi pretrgali monopol partije nad gospodarstvom, v izvirnem smislu ni moglo zaživeti. Enako je bilo tudi z decentralizacijo državne uprave in načrtovanja. Zato je zvezna administracija lahko še naprej povsem obvladovala najpomembnejše gospodarske tokove, se pravi obdržala nadzor nad investicijami, denarnimi zalogami, cenami, trgom itn. Republikam, lokalnim oblastem, zlasti pa delavcem kot neposrednim proizvajalcem, so tako ostale le drobtine.

Kljub temu pa je liberalnejši gospodarski sistem poleg tuje pomoči zagotovo veliko pripomogel k temu, da se je leta 1952 končalo štiriletno obdobje nazadovanja in začelo obdobje gospodarskega prebujanja in hitrejši rasti, ki je potem trajalo do leta 1960. Leta 1953 se je v Sloveniji, z izjemo v gozdarstvu in kmetijstvu, povečala proizvodnja v vseh gospodarskih panogah, zato so lahko začeli naraščati narodni dohodek, storilnost, čiste investicije, zaposlenost pa tudi potrošniški krediti in hranilne vloge.⁶

Nova gospodarska politika (1955)

Graditev industrijskih kombinatov se ni končala leta 1952, temveč je bila tudi v naslednjih letih največji porabnik proračunskih sredstev. Politične razmere v mestih in industrijskih središčih so se poslabšale, popuščati pa je začela tudi medrepubliška povezava in

⁶ Glej: Jože Prinčič, Prehod na novi gospodarski sistem, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XXVIII 1988, št. 1–2, str. 153–174.

solidarnost. Umrli je Boris Kidrič, tvorec politike kapitalne graditve, veljati je začel novi gospodarski sistem. Vse to so bili razlogi, ki so zvezno oblast leta 1955 prisilili k spoznanju, da je treba končati skoraj desetletno obdobje »boja za industrializacijo države«. To je z drugimi besedami pomenilo, da se je treba odreči avtarkični gospodarski politiki, ki je zato, da so vodilne industrijske panoge lahko dobile največji kos akumulacije, zbrane z visokimi cenami industrijskega blaga ter veliko obdavčitvijo zasebnega sektorja, dopuščala »polževo« napredovanje drugih panog in gospodarskih področij, življenske ravni ter družbenega standarda.

Člani najvišjega partijskega vodstva so že konec leta 1954 začeli javno govoriti o spremembi gospodarskega »kurza«. V Sloveniji je najbolj odmeval govor Josipa Broza novembra v Kopru, v katerem je izpostavil, da »ne bomo ničesar izgubili, če bomo graditev kake tovarne ali česa drugega podaljšali za leto ali več« ter da je prišel čas, ko imajo delovni ljudje pravico reči »delajmo nekoliko počasneje, oddahnimo si malo«.⁷

Načela nove gospodarske politike so bila sprejeta konec leta 1955. Z njimi so dotlej prednostne panoge izgubile ugodnejši položaj, v ospredje pa so prišle zahteve po mirnejšem, vsestranskem, skladnejšem in uravnovešenem gospodarskem razvoju, uskladitvi porabe z dejanskimi materialnimi možnostmi, povečanju negospodarskih naložb ter večje skrbi za izboljšanje življenjske ravni zaposlenega prebivalstva. Z novo usmeritvijo so bili postavljeni tudi novi razvojni cilji: višja življenska raven, večji izvoz in uravnovešena plačilna bilanca, ustaljen in uravnovešen notranji trg ter večja materialna podpora hitrejšemu razvoju nerazvitih republik.

V Sloveniji so z zadovoljstvom sprejeli odločitev državnega in političnega vodstva o preusmeritvi razvojne smeri, saj je gospodarstvo vedno bolj čutilo negativne učinke podaljševanja politike kapitalne graditve. Nova industrijska podjetja so imela težave pri zagotavljanju električne energije, reprodukcijskega in drugega materiala, predelovalna industrija je vedno bolj zaostajala, življenska raven pa padala. Cene prehranskih izdelkov so rasle,

industrijskega blaga za široko porabo je bilo malo, vrednost povprečnega zaslužka v LR Sloveniji je bila manjša kot pred drugo svetovno vojno; leta 1955 je znašala približno polovico realnega predvojnega zaslužka v Dravski banovini.⁸

Gospodarski zastoj (1960–1962)

Po letu 1953 so prevladovali zanosne ocene o hitri rasti jugoslovanskega in slovenskega gospodarstva. Do leta 1960 je bila rast družbenega proizvoda med najhitrejšimi v svetu. Ker je v tem času prišlo tudi do precejšnjega povečanja proizvodnje, izvoza, delovne storilnosti in dviga življenske ravni, so začeli Jugoslavijo uvrščati med srednje razvite države.

Opozorila in poročila, ki so se pojavila leta 1957 in se potem v naslednjih dveh letih pomnožila, so govorila o preobremenjenosti gospodarstva s preveliko porabo, o pretiranem uvozu, negospodarni porabi tujih kreditov, večanju notranjega zadolževanja ter nesorazmerju med notranjimi cenami. Leta 1960 so se negativna gospodarska gibanja še okrepila. Vse oblike porabe, kot tudi življenjski stroški so še naprej naraščali, blagovna menjava s tujino se je upočasnila, zaostrial se je problem obratnih sredstev. Kljub dobri letini je zastala predelava kmetijskih pridelkov, obljubljeni zvezni krediti za razvoj živinoreje so zamujali, dotok tujih sredstev se je zmanjšal, ker so ameriške banke zavlačevale z izplačilom kreditov, prišle pa so zahteve za vrnitev zapadlih obveznosti. V letu 1961 so se gospodarski problemi nadaljevali in okrepili do meje, ko se začne gospodarska kriza. Industrijska proizvodnja, kmetijska pridelava in prireja, odkup in delovna storilnost so se povečali manj, kot je bilo predvideno v družbenem planu. Prometne in trgovske storitve niso dosegle določenega obsega, izvoz se je povečal le za nekaj odstotkov. Na drugi strani pa se niso uresničile napovedi, da bodo denarni obseg, investicijska poraba, osebni dohodki in medsebojno zadolževanje med podjetji ostali v začrtanih okvirih. »Nemir« na trgu se je stopnjeval kot tudi primanjkljaj v plačilni bilanci. Proti koncu leta 1961 je prišlo do kratkotrajnega izboljšanja. Nato pa so se gospodarske težave zopet nadaljevale. Zastoj je bil viden na vseh področjih.

Ob nastopu poletja 1962 pa so se gospodarske razmere vendarle začele obračati na boljše. Junija je slovenski izvršni svet z olajšanjem ugotovil, da že obstojijo »objektivni pogoji« za hitrejšo gospodarsko rast. Industrijska proizvodnja je začela hitreje napredovati in se začela približevati »dinamiki« izpred leta 1960. Ugodnejši rezultati so se pokazali pri izvozu in uvozu. Podjetja so se začela obnašati bolj gospodarno, problem obratnih sredstev ni bil več tako pereč, delovna storilnost je začela naraščati.

Gospodarski zastoj v letih 1960–1962 je razblinil utvaro, da je socialistični razvoj premočrten in skladen proces brez večjih pretresov in kriz, zato je bil za vladajočo elito pravi šok. Partijski vrh dolgo časa ni hotel priznati, da je gospodarstvo v krizi. Šele spomladi leta 1962 je Josip Broz končno priznal, da je v državi »globoka« gospodarska (in politična) kriza.

Gospodarski zastoj je v Sloveniji močno načel tudi mit o industrializaciji kot najkrajši poti do gospodarskega blagostanja. Kot je zapisal France Bučar, so se takrat začeli zavedati, da se jugoslovansko gospodarstvo nahaja v smešnem položaju. Do takrat so namreč verjeli, da se bodo gospodarske razmere, potem ko bodo »razvili določeno industrijo«, začele hitro izboljševati. To pa se ni zgodilo. Kajti namesto da bi nova industrija »po vsej logiki državo osvobodila bremena dosedanjega uvoza /.../, se je pojavila kot nov porabnik deviz. Za svoje obratovanje je potrebovala velike količine uvoznih surovin, sama pa ni uvažala /.../. Čeprav v nekoliko milejši obliki velja isto za lahko industrijo. /.../ Na ta način prihajamo do čudnega, na videz protislovnega položaja: čim bolj razvijamo in širimo našo industrijo, toliko večje so naše zunanjetrgovinske težave, toliko večji je naš deficit v plačilni bilanci, namesto da bi bilo prav narobe.«⁹

Zvezni družbeni plan za obdobje 1961–1965

Konec petdesetih let je začelo rasti nezaupanje med posameznimi republikami. Komunisti iz posameznih republik so se začeli deliti na tiste iz razvitih in nerazvitih republik. Na začetku šestdesetih let so se nasprotja tako poglobila, da jih niso mogli več prikrivati, temveč so prišla v javnost.

⁷ Glej: Jože Prinčič, V začaranem krogu. Cankarjeva založba, Ljubljana 1999, str. 24.

⁸ Prav tam, str. 11–18.

⁹ Prav tam, str. 101–116.

Postalo je očitno, da so pogledi posameznih republik na nadaljnji gospodarski razvoj zelo različni in celo nasprotujoči si. Ena stran je hotela v razvoju naprej, druga pa nazaj. Slovenija in Hrvaška sta hoteli pospešiti demokratizacijo političnega življenja, decentralizacijo gospodarstva in uvajanje tržnih odnosov, da bi lahko v doglednem času dohiteli razvitejše države. Bili sta se za nadaljevanje gospodarske politike, ki je bila sprejeta leta 1955, ter za dokončanje procesa decentralizacije investicijskih sredstev. Zavzemali sta se za spremembo načel za financiranje razvoja manj razvitih republik, po katerih bi s proračunskim denarjem kreditirali le tiste razvojne načrte, ki so bili ekonomsko utemeljeni, smotni, usklajeni in pomembni za vso državo. Druge republike, na strani katerih je bila tudi zvezna uprava, so bile proti procesom, ki so vodili k učinkovitejši gospodarski organiziranosti in povezovanju, sodobnejši proizvodnji, sprostitvi tržnih zakonitosti ter vključevanju domačega gospodarstva v mednarodno blagovno menjavo. Kajti po njihovih ocenah nova gospodarska politika, spremembe v gospodarskem sistemu in samoupravljanje niso prinesli napovedanega blagostanja in napredovanja, temveč so pripeljali državo v gospodarsko in politično krizo, v anarhijo na trgu in še bolj neenakomeren razvoj posameznih območij. Južne republike, ki jim je načelovala Srbija, so zahtevale okrepitev pristojnosti zvezne uprave in avtoritete najvišjega partijskega telesa, vrnitev k avtarkičnemu gospodarstvu in centralnoplanskemu sistemu. Po njihovem bi morala nova gospodarska usmeritev temeljiti na dolgoročnih investicijskih naložbah v velike industrijske objekte, katerih večina bi bila v nerazvitih republikah, se pravi tam, kjer je surovinska in energetska »baza«. Hitrejši dvig delovne storilnosti bi se moral zagotoviti s hitrejšim »prelivanjem« delovne sile iz kmetijstva v industrijo, kar bi hkrati tudi pospešilo in zaključilo socialistično preobrazbo kmetijstva. Manj razvite republike bi morale precej hitreje napredovati, kot so do takrat, medtem ko bi morali razviti republiki svoj razvoj še upočasniti.

Tretji petletni gospodarski načrt je bil priložnost za merjenje moči. Čeprav Slovenija in Hrvaška z njim nista mogli

biti zadovoljni, saj je kot najpomembnejša cilja postavil hitrejši razvoj energetike in bazične industrije ter hitrejši razvoj manj razvitih republik, sta dosegli njegov sprejem.

Sprva sta bili obe »bogatejši« republiki uspešnejši. Dosegli sta, da je zvezna skupščina od januarja do aprila 1961 sprejela več kot 30 gospodarskih predpisov, ki so tvorili jedro t. i. male reforme. Gospodarski zastoj in druge težave pa so »bojno srečo« nagnili na stran »revnejših« republik, ki so bile številčnejše in bojevitije, predvsem pa so obvladovale zvezno upravo. Poleti 1962 so dosegle predčasno opustitev tretjega petletnega načrta ter obsodbo prizadevanj za decentralizacijo. »V nobeni državi v gospodarstvu ne more biti decentralizacije,« je poudaril Josip Broz maja 1962 na seji zveznega partijskega vodstva, »zato mora biti tudi naša država v gospodarskem pogledu celovita. Razne lokalistične tendence temeljijo na nepravilnem pojmovanju decentralizacije.« V naslednjem letu so južne republike dobile tudi »bitko« za novo ustavo, tako da ta ni rešila številnih vprašanj in problemov, ki so ovirali hitrejši in skladnejši gospodarski razvoj.¹⁰

Nato pa so zagovornice direktivnosti in zaustavitve nadaljnjih gospodarskih sprememb zopet izgubile prednost. Severni republiki sta namreč preprečili sprejem sedemletnega gospodarskega načrta, ki je bolj ustrezal južnim republikam, ter dosegli, da je CK ZKJ spomladi 1964 sprejel dokument, s katerim je podprl prizadevanja za nadaljevanje procesa gospodarske preobrazbe.¹¹

Gospodarska reforma (1965–1968/69)

Gospodarska reforma se je v resnici začela decembra 1964, ko je CK KPJ sklenil odpreti vrata novim zahtevam. Do julija 1965 so bili storjeni potrebni ukrepi. Zvezna vlada je bila preoblikovana, sprejeti so bili nekateri dolgo pričakovani predpisi. Reforma se je uradno začela 24. julija 1965, ko je zvezna skupščina sprejela novo zakonodajo in potrdila reformne cilje. Boris Kraigher, osrednja osebnost novih prizadevanj, je ob predstavitvi teh ciljev poudaril, da je prišla Jugoslavija v svojem razvoju do točke, ko gospodarstvo v razmerah ozkega in zaprtega jugoslovanskega trga ne more več napredovati in se uspešno razvijati. Po

njegovem je bila glavna naloga reforme, da omogoči »bistveno razširitev trga kot enega poglavitnih regulatorjev gospodarskih gibanj« ter da »odpre hitrejši proces intenziviranja gospodarstva, ker je bil to pogoj za širše vključevanje našega gospodarstva v svetovno tržišče.«¹² Med temeljne gospodarskopolitične cilje reforme so prišli še stvarnejše gospodarsko napredovanje ter večje pristojnosti republik, bank in podjetij.

Prva »faza« reforme, ki je trajala do konca leta 1966, je prinesla vrsto pozitivnih učinkov. Cene, življenjski stroški in inflacija so se ustalili, zmanjšale so se investicije in vloga države v razpolaganju z akumulacijo, rasli so osebni dohodki in storilnost, začelo se je prestrukturiranje gospodarstva in uvajanje novih tehnologij. Potem pa se kljub vsem naporom niso mogli več niti približati pričakovanim rezultatom. Po Beogradu je že začela krožiti šala, da se je zaradi raznih zamrzitev reforma skrčila za dve črki.

Druga »faza« gospodarske reforme ni dočakala svojega uradnega konca. Konec šestdesetih let so se reformna prizadevanja upočasnila in izgubila prednostni položaj. Predstave o reformi so postale splošne in zapletene, za njimi pa ni bilo nič ali skoraj nič vsebine. Vladajoča politika je očitke, da je reforma zastala in se tudi odmaknila od prvotne zasnove, zavračala z utemeljevanjem, da korenita gospodarska preobrazba pač ne more biti enkratno dejanje in časovno omejen proces, temveč da je to dolgotrajen »proces stalnega in zelo živahnega prenavljanja in modernizacije celotnega gospodarstva«. Reformna načela so bila opuščena leta 1971. S tem so se v Jugoslaviji za petnajst let prenehala prizadevanja za vpeljavo tržnega sistema.¹³

Reforma je negativno vplivala na gospodarske tokove v Sloveniji. Poslovni rezultati slovenskega gospodarstva so bili slabši kot v letih pred reformo. Upadel je izvoz, industrijska proizvodnja, raven osebnih dohodkov, zaposlenost in podjetniška akumulacija. Stopnja nelikvidnosti slovenskih podjetij je bila vsako leto večja, zmanjšal se je delež Slovenije v družbenem proizvodu države. Reforma je zadala velik udarec največjim tehnološkim sistemom v Sloveniji, kot sta bila Iskra Kranj in slovenske železarnice. Prizanesla ni niti majhnim podjetjem in zadrugam v Ormožu, Črnomlju, Novem mestu in še

¹⁰ Prav tam, str. 151–203.

¹¹ Prav tam, str. 151–203.

¹² Prav tam, str. 225.

¹³ Prav tam, str. 215–256.

drugod, saj nova gospodarska miselnost in zakonodaja nista dopuščali, da bi njihove velike izgube odpisali ali prenesli na državni proračun. Reforma je dokončno pretrgala tudi skoraj 20 let staro zamisel o gradnji Energokemične kombinata v Velenju.¹⁴

Pojav »liberalizma« v Sloveniji in drugih jugoslovanskih republikah je bila ena od pomembnih okoliščin, ki so omogočile začetek gospodarske reforme. To je bilo izrazito partijsko gibanje, ki je imelo svojo vizijo urejanja mednarodnih odnosov in demokratičnejše preureditve političnega in gospodarskega življenja v državi. Ekonomski koncept slovenskih »liberalcev«, katerih neformalni vodja je bil Stane Kavčič, pa je bil v praksi težko izvedljiv. Na eni strani so namreč priznavali obstoječe stanje, se pravi socialistični sistem, vodilno vlogo Zveze komunistov in družbeno lastnino, na drugi strani pa so ocenjevali, da je slovensko gospodarstvo preobremenjeno z značilnostmi centralističnega in v težko industrijo usmerjenega sistema. Po njihovem bi morala Slovenija v prihodnje dati prednost hitrejšemu razvoju terciarnih in storitvenih dejavnosti ter svetovanju, inženiringu, energetiki in ekologiji. Vpeljala naj bi še druge oblike lastnine (na primer delničarstvo), se začela bolj povezovati s soslednimi in zahodnoevropskimi državami ter dati večjo težo policentričnemu razvoju. Zahtevali so uresničitev načela narodne (republiške) suverenosti. Izhajali so iz prepričanja, da bi bilo treba prihodnje mednarodne odnose uravnati po konfederativnem načelu. Republike naj bi financirale potrebe federacije s kotizacijo, dobile pa večjo pravico do neposrednih interesnih povezav tako znotraj države kot v mednarodnih odnosih. Federacija naj bi torej izgubila vlogo posrednika. Slovenija bi tako postala most med razvitim severom in nerazvitim jugom. Sama bi lahko najemala tuja posojila ter prevzemala odgovornost za njihovo vrnitev.¹⁵

Ustava SFR Jugoslavije iz leta 1974

Zvezna ustava iz leta 1974 je temeljila na federativnem načelu. Jugoslavijo je opredelila kot zvezo republik enakopravnih narodov in narodnosti. Iz enega središča moči je napravila devet

središč, to je osem federalnih in zvezno središče. Enakopravnost narodov je ustava zagotovila predvsem z uvedbo načela soglasja (konsenza) vsake federalne enote, ki je postalo obvezno pri vsakem odločanju o skupnih državnih zadevah kot tudi pri oblikovanju zveznih teles.

Zvezna ustava je republiko obravnavala kot državo in kot temeljni prostor, kjer državljani uresničujejo svoje pravice, zato ji je priznala tudi pravico do samoodločbe in odcepitve. Poleg soodgovornosti republike za razvoj celotne Jugoslavije je nanjo prenesla tudi odgovornost za gospodarski razvoj znotraj republiških meja in pravico samostojnega urejanja finančnih obveznosti.

Nova opredelitev republike je zahtevala odpravo prevlade osrednje oblasti ter zmanjšanje njene ekonomske vloge na najmanjšo možno mero. Federacija je z novo ustavo izgubila naposledni nadzor nad investicijami, davčno in finančno politiko ter vsa pooblastila in možnosti, da bi prevzela kakršnekoli finančne obveznosti razen tistih, ki so bile povezane z njeno ustavno vlogo. V novi vlogi ji je bila naložena skrb za enotnost trga oziroma skupen denar, skupno devizno politiko in carinski sistem. V njenih rokah je ostal sistem kompenzacij za tista podjetja, ki jih je prizadela skupna državna gospodarska politika, ter kreditiranje razvoja manj razvitih republik.

Ustava SR Slovenije je opredelila tri pomembne ustavne sestavine ekonomske vloge republike. To so bili družbeni plan, proračun in financiranje federacije na podlagi določenega prispevka (kotizacije). Predvidela je vrsto nalog in pristojnosti z gospodarskega področja kot na primer: določanje temeljnih ciljev in nalog družbenega razvoja, usmerjanje delitve dohodka, izenačenje delovnih in življenjskih pogojev, določanje politike socialne varnosti in zaposlovanja, skrb za izpolnjevanje republiških in zveznih zakonov itn.

Zvezna ustava je občino opredelila kot tretjo raven države. Postala je samoupravna in temeljna družbenopolitična skupnost, v kateri se spremljata, usmerjata in usklajujeta gospodarski in družbeni razvoj ter določajo, usklajujejo in uresničujejo skupni materialni, gospodarski in drugi interesi, ki jih je

občina določila v svojem družbenem planu.

Gospodarska kriza (1979–1989)

V sedemdesetih letih je bila Slovenija kot privid srečne socialistične deželice. Zadolževanje v tujini, poceni domači krediti in samoprispevki so omogočili razcvet trgovine, bančništva in turizma. Družbeni in zasebni standard se je dvignil, nezaposlenost je bila zelo nizka, dopust na morju si je lahko privoščilo tri četrtine Slovencev, srednji razred je zajela potrošniška in gradbena mrzlica. Konec sedemdesetih let pa se je ta privid začel topiti. Prišla je gospodarska kriza, ki jo je politično vodstvo do takrat umetno zadrževalo.¹⁶

Neugodni gospodarski pojavi so se namreč začeli krepiti že na začetku sedemdesetih let. V državi so trošili več, kot so proizvajali. Padati so začeli družbeni proizvod, delovna storilnost in kupna moč prebivalstva. Naraščati pa izgube v gospodarstvu, cene industrijskih izdelkov in kmetijskih pridelkov, uvoz, stopnja zaposlenosti in denarna masa. Podjetja so se na veliko zadolževala, zato je zunanji dolg naraščal, posojeni denar pa so podjetja nesmotno vložila.

Konec sedemdesetih let je prišlo do drugega naftnega šoka, ki je imel usodne posledice za jugoslovansko gospodarstvo. Cene so začele še hitreje naraščati, povečale so se obresti za tuja posojila, zmanjšal pa dotok tujega kapitala. Slaba letina je povečala uvoz hrane, inflacija se je približala 30 odstotkom, primankljaj v plačilni bilanci se je povzpел na 3,4 milijarde USD, zunanjetrgovinski primankljaj pa je bil še enkrat večji.

V prvi polovici osemdesetih let so se gospodarske težave tako pomnožile, da se je Jugoslavija znašla pred razsulom in bankrotom. Inflacija se je približala 40 odstotkom, zadolženost je preseгла 40 odstotkov deviznega priliva, primankljaj v plačilni bilanci je vrtoglavo rastel, dotok tujih sredstev pa pojenjal. Domače devizne rezerve so bile neznatne, tako da država ni mogla več plačati uvožene nafte, opreme in surovin. Začelo je primanjkovati najpomembnejših živil, življenjska raven je padla na raven šestdesetih. Javni sektor se je otepal z velikim primanjkljajem, prebivalstvo pa z redukcijami. Gospodarstvo se je soočilo z novimi devalva-

¹⁴ Več o tem glej: Božo Repe, Energokemijski kombinat Velenje – primer socialističnega velepodjetništva, Prispevki za novejšo zgodovino, 1994, str. 119–132.

¹⁵ Podrobneje glej: Božo Repe: »Liberalizem« v Sloveniji, Borec, 1992, št. 9–10.

¹⁶ Božo Repe: Svinčena leta, Slovenska kronika XX. stoletja 1941–1995, Nova Revija, Ljubljana 1996, str. 341.

cijami in omejitvami pri uvozu. Gospodarska razdrobljenost se je povečala, dotlej enotni jugoslovanski trg je razpadel na osem delov.

Nekdaj tako opevano jugoslovansko gospodarstvo je izgubilo vso moč in ugled ter zdrsnilo med najmanj razvite v Evropi. Leta 1985 je bila po oceni OECD Jugoslavija po velikosti bruto domačega proizvoda primerljiva s Turčijo. Na taj ravni je bila tudi Srbija. Kosovo je bilo na ravni Pakistana, Vojvodina in Hrvatska na ravni Grčije in Portugalske, BiH in Makedonija na ravni Tajske in Mehike, Slovenija pa se je lahko primerjala s Španijo in Novo Zelandijo.¹⁷

Osamosvojitve Slovenije (1989–1991)

Konec sedemdesetih se je prepad med severom in jugom države zopet poglobil. Slovenija in Hrvaška sta z nezadovoljstvom sprejemali investicijsko mrzlico in nenadzorovano zadolževanje v drugih republikah, saj je bilo očitno, da niso sposobne smotrno naložiti lahko pridobljenih domačih ali tujih sredstev. Južne republike pa so z nezaupanjem spremljale poskuse že doma uveljavljenih slovenskih in hrvaških podjetij, da bi prodrli na Zahod in tako dvignila svojo proizvodno in zaslužek. V tako zaostrenih in negotovih razmerah, polnih različnih strahov in negotovosti, so posamezna republiška vodstva začela bolj ali manj odkrito krepiti svoja prizadevanja za gospodarsko neodvisnost in samozadostnost.

Slovenija je na pot gospodaske (in politične) osamosvojitve dejansko stopila na začetku leta 1986. Takrat je republiška skupščina sprejela Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000. Ta je še odločneje kot prejšnji izostril namero, da do leta 2000 v Sloveniji vendarle izpeljejo spremembe in odstranijo največje ovire na poti do višje gospodarske ravni.¹⁸

Vlada Dušana Šinigoja (1980–1990) je podobno kot že predhodna vlada Janeza Zemljariča z več ali manj uspeha poskušala čim bolj preusmeriti slovensko gospodarstvo na Zahod ter mu zagotoviti zadostno količino surovin, reprodukcijskega in drugega materiala. Pri uresničevanju drugih ciljev, zlasti še pri zaščiti slovenskega gospodarstva

pred naraščajočimi obremenitvami do zvezne blagajne, pa ni bila uspešna. Eden od pomembnih razlogov za to je bil v tem, da zanje ni imela ustrezne pravne podlage, saj je vsa ključna vprašanja gospodarstva urejala zvezna zakonodaja.

Pogoj za začetek gospodarskega osamosvajanja Slovenije je bil torej sprejem ustrezne ustavnopravne podlage. To se je zgodilo septembra 1989, ko je slovenska skupščina sprejela ustavna dopolnila, med katerimi je bila tudi pravica, da republika sama odloča, katere zvezne zakone bo upoštevala.

Normativno osamosvajanje slovenskega gospodarstva od jugoslovanskega je trajalo od marca 1990 do decembra 1991. Prvi korak v tej, sicer časovno kratki, zato pa toliko bolj razgibani in nevarni poti je bila Deklaracija o urejanju razmerij, ki ima splošen pomen za Slovenijo. Z njo je slovenska skupščina razglasila samostojnost na gospodarskem področju. Sledila sta dva memoranduma slovenske vlade iz avgusta 1990 in januarja 1991. Prvi je omogočil, da se je jeseni leta 1990 slovensko gospodarstvo začelo tudi dejansko ločevati od jugoslovanskega. Drugi pa je udejanil sklep, da Slovenija sama prevzame pobiranje prometnega davka in carin, federaciji pa za proračun nakazuje le kotizacijo. Aprila 1991 je slovenska skupščina sprejela proračun, maja pa uvedla slovenski eku, kot posebno obračunsko enoto, ki so jo začela uporabljati podjetja pri medsebojnem poslovanju. Tri mesece pozneje so začeli veljati osamosvojitveni zakoni, ki so urejali carinsko službo, devizno, kreditno in bančno poslovanje ter organizacijo bank. In končno je 8. oktobra 1991 prišlo do uvedbe lastnega denarja, slovenskega tolarja. Devizne rezerve, ki so začele nastajati skoraj sočasno z njegovo uvedbo, so omogočile, da je tolar zelo hitro postal konvertibilna valuta.

V naslednjem letu je bil ukinjen zemljiški maksimum ter omejitve števila zaposlenih v zasebnih podjetjih, poenostavljeni so bili tudi pogoji za odpiranje novih podjetij. Sprejeta sta bila še zakona o denacionalizaciji in lastninskem preoblikovanju podjetij, s katerima se je začel zamotan proces privatizacije. Z vračanjem ali raz-

deljevanjem družbenega premoženja je slovensko gospodarstvo začelo dobivati podobo, ki jo je v preteklosti že imelo.

Povzetek

Skoraj vsi najpomembnejši gospodarski dogodki in procesi iz časa posledično tesno povezani s političnimi odločitvami in premiki znotraj vladajoče partije. Izjema so bile le velike gospodarske težave, do katerih je v letih 1948–1950 prišlo zaradi enostranske prekinitve gospodarskih stikov z vzhodnimi socialističnimi državami, v letih 1960–1962 pa zaradi preobremenjenosti gospodarstva s preveliko porabo, pretiranjem uvozu, negospodarni porabi tujih kreditov, večanju notranjega zadolževanja in nesorazmerja med notranjimi cenami.

Med desetimi obravnavanimi gospodarskimi dogodki sta bila najpomembnejša prvi in zadnji. Prvi je bil povezan s političnimi spremembami po koncu druge svetovne vojne, zaradi katerih so se na pretežnem delu slovenskega ozemlja povsem spremenili pogoji in način gospodarjenja. Zadnji pa z normativnim osamosvajanjem slovenskega gospodarstva od jugoslovanskega, ki je trajalo od marca 1990 do decembra 1991.

¹⁷ Neven Borak, Rokopis za zgodovino Slovencev v XX. stoletju.

¹⁸ Glej: Jože Prinčič, Slovenski razvojni načrti v drugi Jugoslaviji – od jugoslovanskega k slovenskemu gospodarstvu. Od kapitalizma do kapitalizma. Izbrane zamisli o razvoju slovenskega gospodarstva v XX. stoletju (uredili: Neven Borak, Žarko Lazarevič, Jože Prinčič). Cankarjeva založba, Ljubljana 1997, str. 284, 508–514.

Igor Steiner

»NATO SEM STOPIL NA ČELO NAŠIH BOJEVNIKOV IN SE BORIL, KOT JE BILO TREBA. NJEGOVO VELIČANSTVO JE OBČUDOVALO MOJ POGUM.«

O nastanku imperijev starega Vzhoda je bilo pisano že veliko, o življenju vojakov, ki so jih gradili in so bili na bojišču nenehno izpostavljeni številnim nevarnostim, pa zelo malo. Ravno zaradi tega bi se lahko upravičeno vprašali, kdo so bili ti ljudje, za katere bi lahko veljal izrek grškega filozofa Biasa »Omnia mea mecum porto!«¹ in brez katerih ne bi bilo niti prednjeazijskih imperijev niti egipčanskega imperija, kaj šele neizmerne slave, katere so bili deležni zmagovalci, in nepopisnega gorja, kateremu so bili podvrženi premaganci. Njihovo identiteto in način življenja nam razkriva vrsta *historiografskih virov*, ki nam bolj ali manj nazorno podajajo vojaške prizore iz preteklosti. V primeru Egipta so to historiografije antičnih avtorjev (Herotoda, Diodora Sicilskega, Maneta, Jožefa Flavija)², papirusni zvitki (npr. Papyrus Harris in Papyrus Anastazi III.), korespondenca (npr. amarnska korespondenca), materialni ostanki (npr. orožje), napisi (grobnice božanskih faraonov, nomarhov, plemiških družin in vojaških poveljnikov) ter slikovne in reliefne upodobitve tako na zidovih posmrtnih templjev in grobnic kot na stelah in lončenini (npr. kompleks templjev pri Medinet Habuju blizu Teb). Vsak izmed njih predstavlja delček velikega mozaika, ki nam, ko je sestavljen, podaja slikovito, živahno, pestro in vsestransko podobo preteklosti, ki je tu in tam še vedno preprejena z neraziskanimi skrivnostmi, ki danes še vedno burijo duhove in k sebi privabljajo ugledne znanstvenike vseh vrst. Slednje je razlog več, da se s kritično distanco prepustimo historiografskim virom, da nas popeljejo skozi alfo in omego vojaškega življenja starih Egipčanov.

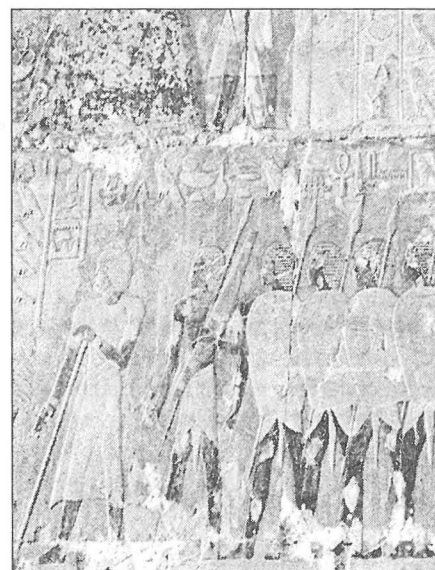
Življenje egipčanskega vojaka, ko je Egiptu vladala Ma'at

Združitev dveh neodvisnih kraljestev v enotno egipčansko državo (ok. 3100 pr. Kr.), ki je pomenila začetek egipčanske vojaške zgodovine, ne bi bila mogoča, če ne bi bilo mož, ki so se bili pripravljali pod vodstvom *faraona* podati v boj. Za zadostno število njegovih vojaških kontingentov (21.000–42.000 mož oz. 500–1000 mož iz vsake nome³) je moral poskrbeti vojaški nabor, ki ga je na njegov ukaz izvedel *vezir*, najvišji dvorni dostojanstenik, in njemu podrejeni pokrajinski upravitelji, *nomarhi*. Čeprav je bil ta izveden glede na potrebe egipčanske države (raziskovalne, trgovske in kazenske ekspedicije, vojaški pohodi, vzdrževanje reda), ki sprva ni poznala stalne profesionalne vojske, je večkrat naletel na odpor. Neki egipčanski stotnik je takole pisal garnizijskemu oficirju: »Svojo službo opravljam marljivo in ne bodi površen, kar zadeva upoštevanje seznama, ki sem ti ga izročil; kar pa zadeva vsakega, ki je na seznamu, ne zadržuj ga pri sebi, ampak nam pripelji mož ... Odpravi vojake, ki so v mestih v tvojem okrožju ... ne zadržuj vojakov, ki prihajajo iz tvojih severnih okrožij!«⁴ Da bi bilo

zbrano zadostno število vojaških nabornikov je bilo treba uporabiti vsa razpoložljiva sredstva. Po eni strani je bilo treba uporabiti prisilo, ki se ji ni moglo izogniti niti osebje svetišča, kakor poroča Papyrus Bologna 1094: »Vizir je pripeljal tri dečke in rekel: »Naredi jih za svečenike v svetišču ...«, vendar so bili odvzeti in odpeljani na sever z namenom, da bodo postali vojaki.«⁵ Po drugi pa ni bilo nagrad v obliki neobdavčenih zemljišč, ki bi pritegnile interes za vojaško službo, saj kot je rekel faraon Senusret III., »... bi bilo absurdno zaupati varnost države tistim, ki niso imeli ničesar v lasti ...«⁶. Če je bilo vojaških nabornikov kljub temu premalo, so Egipčani manjkajoča mesta zapolnili z najemniki, ki so bili nekdanji vojni ujetniki (prednjeazijski najemniki npr. Sirijci, Libijci, Nubijci). Odpor zoper vojaški nabor se je začel lomiti šele v *novem kraljestvu* (1550–1069), ko je egipčanska država stopila na pot imperializma in je želja po slavi in bogatem vojnem plenu (sužnji, živina, orožje, dragoceni predmeti, dragocene kovine ...) postala zadosten razlog za to, da so se bili Egipčani bolj pripravljeni izpostaviti številnim nevarnostim bojišča.

Ko je nabornik (*neferu*) nastopil služenje vojaškega roka, ga je »nadzoril

vojaških pisarjev«, ki je bil navadno tudi »pisar nabornikov«⁷, seznanil z dolžnostmi in ga razporedil v ustrezno vojaško enoto, v kateri je bil pod budnim očesom inštruktorjev (ponavadi vojnih veteranov oz. profesionalnih vojakov) potrjen urjenju, ki ni bilo le naporno, ampak tudi surovo. Vključevalo je tako dolge pohode in boj prsa v prsa (boj z

Reliefna upodobitev egipčanskih vojakov na Hačepsutinem templju pri Deir el-Bahri.

¹ Izrek grškega filozofa Biasa (7/6. stol. pr. Kr.) »Vse, kar premorem, nosim s seboj!«, se tukaj nanaša na oborožitev, ki jo je egipčanski vojak nosil s seboj na vojaške pohode.

² Herodot iz Halikarnasa (484–424 pr. Kr.), Maneto iz Sebennytosa (3. stol. pr. Kr.), Diodor Sicilski iz Agirija (1. stol. pr. Kr.), Jožef Flavij iz Jeruzalema (37–100).

³ Uprava egipčanske države je bila razdeljena na 42 nom (pokrajini), ki so jim načelovali nomarhi.

⁴ Donald B. Redford, Egypt, Canaan And Israel In Ancient Times (dalje Redford, ECIAT), Princeton 1993, str. 218.

⁵ Redford, ECIAT, str. 218; Ponavadi je bila v vojaški nabor vključena desetina osebja svetišča.

⁶ J. Gardner Wilkinson, The Ancient Egyptians I. (naprej Wilkinson, TAE), 1994 London, str. 336; Senusret III. (1874–1855) je bil faraon 12. dinastije (1985–1795).

⁷ Redford, ECIAT, str. 217.

orožjem, rokoborba, boj s palicami ...) kot tudi simulacije obleganja utrjenih postojank in pomorskega bojevanja. Kadar je bil pri urjenju navzoč faraon, se je lahko dogodilo, da je prek inštruktorjev od vojakov zahteval demonstracijo vojaških spretnosti in tako nadziral izurjenost svoje vojske, saj je imeti dobro izurjeno vojsko delno pomenilo imeti prednost na bojišču.

Kip egipčanskega boga vojne Montuja.

Izbrane dvojice so mu prikazale boj prsa v prsa. Zlasti pri boju s palicami, kjer sta bila borca oborožena s palico, ki je imela košarico za zaščito zapestja, in zavarovana le ščitnikom iz ravnega lesa, ki je bil z jermenimi pritrtjen na lakete leve roke, s katero sta zaustavljala nasprotnikove udarce, je bil boj tako srdit, da se je pogostokrat pripetilo, da je eden izmed njiju moral poiskati zdravniško pomoč. O boju s palicami oz. kiji nam poleg številnih poslikav (*nekropola – mesto mrtvih* pri Beni Hasanu) v religioznem kontekstu poroča grški zgodovinar Herodot, ki piše: »V Heliopoli in Butóo romajo ljudje z namenom, da opravijo samó daritve. V Paprémisu žrtvujejo in svetkujejo sicer kakor drugod; ko pa se začne na večer pred praznikom sonce nagibati proti zatonu, si daje nekaj duhovnov opravlja pri kulturni podobi, večina pa straži pred vhodom v svetišče z lesenimi kiji v rokah. Na nasprotni strani stojijo zopet

drugi v gosti trumi, več kakor tisoč mož, in molijo, izpolnjujoč zaobljube; tudi ti so oboroženi s kiji. Kulturni kip, stoječ v pozlačeni lesenih celici, spravijo duhovniki, ki so ostali pri njem, najprej v drug božji hram, nato pa povlečejo štirikolesni voz s celico in kipom v njem (nazaj v svoje svetišče); toda tisti, ki stojé ob vhodu, jim ne dādo v tempelj. Tu priskočijo (z one strani) zaobljubniki bogu na pomoč in planejo po njih, ker mu ne dovolijo vstopiti. Razvije se silovit pretep, kiji treskajo po glavah, in prenekdo se bržda tudi mrtev zgrudi pod udarcem. Egipčani seveda trdijo, da pri tem še ni nihče izgubil življenja.«⁸ Nič bolj nežna kot boj s palicami oz. kiji niso bila simulirana obleganja začasno zgrajenih trdnjav, pri katerih so branilci uporabljali različna sredstva (npr. spodmikanja »*jurišne lestve*«) in zagrizeno skušali odbiti vsak napad napadalcev.

Da je imelo urjenje, katerega cilj je bil pripraviti nabornika na velike fizične napore in ga usposobiti za boj in za preživetje na bojišču, zaželeni uspeh, je bilo treba najprej vpeljati strogo disciplino, pri čemer so egipčanski oficirji uporabljali tako fizične kot disciplinske kazni. Med fizičnimi kaznimi je bila najpogostejša *bastinada*, pretepanje s palico (če je bojevnik bojnega voza le-tega prevrnili, je prejel 100 udarcev s palico itd.), med disciplinskimi pa z *žigosanjem* povezana *osamitev*, ki je bila izrečena v primeru dezerterstva oziroma nepokorščine⁹. Njen praktičen namen nam razkriva grški zgodovinar Diodor Sicilski, ki poroča: »Ker je vžgano znamenje povzročilo večjo sramoto kot sama smrt, so zakonodajalci upali, da bo to postalo najhujša kazen. Hkrati je slednja imela veliko vrednost, ker države ni prikrajšala za prestopnikovo služenje vojaškega roka. Ker se je mislilo, da je za vsakega, ki je izgubil svoj položaj, popolnoma naravno, da želi znova doseči izgubljeni položaj in dostojanstvo, so zakonodajalci upali, da se bo kaznovani bistveno poboljšali in da bo postal ugleden član družbe, kateri je pripadal.«¹⁰ Po vsem tem se ni čuditi, da je neki egipčanski pisar o vojaškem življenju zapisal: »Poslušaj bolje, opisal ti boš usodo oficirja in vso njegovo vsesplošno bedo. Še kot dečka ga zapro v kasarno. Ves je v ranah: rane

na hrbtu, na očeh, na vekah, glavo ima razbito in pokrito z gnojem (od nošenja šlema). Skratka – tepejo ga kot sveženj papirusov in trpi zaradi vsakršne strogosti.«¹¹

Kljub strogosti vojaškega sistema ne moremo trditi, da egipčanski faraoni niso skrbeli za svoje vojake. Ravno nasprotno, posvečali so jim posebno pozornost. Skrb za dobro počutje vojakov se je kazala v nabavi vojaške opreme, ki so jo prejeli ob nastopu vojaškega roka in vojaških pohodih (*vojaška uniforma*, ki se ni razlikovala od vsakdanjega oblačila: sandali, krilo (kilt), luskast oklep (težkooborožene enote), čelada ...), oborožitvi – *novi kraljestvo*¹² (nastanek profesionalne armade itd.), podelitvi neobdavčenega zemljišča (včasih do 3,2 ha), oskrbi s pestro prehrano (raznovidno meso in vino, kruh, potica, sadje, zelenjava ...) in v podelitvi posebnih privilegijev, ki so se prenašali iz roda v rod (npr. dednost vojaških funkcij). Posebnost egipčanske vojske je bila v tem, da se je po vojaški lestvici lahko povzpeli vsaki, ki je bil za to sposoben, ne glede na to, kateremu stanu ali narodnosti je pripadal oziroma ne glede na to, ali je užival dedno pravico do vojaške funkcije ali ne. Slednje kažeta tako Weni, eden najboljših znanih egipčanskih poveljnikov, ki je bil sprva le dvorjan in je bil s strani faraona izbran za poveljnika vojske, »ker je bil po mnenju njegovega veličanstva bolj sposoben kot kdorkoli od njegovih upraviteljev, dostojanstvenikov ali služabnikov«¹³, kot tudi Ahmose, znani poveljnik egipčanske mornarice, ki je bil kot kapitan »odpeljan na krov (kraljeve) ladje »Sever« zaradi svoje moči«¹⁴. Prvi je začel kariero kot »nadzornik kraljevih zakupnikov«¹⁵, kar je bila civilna funkcija, da bi bil nato povzdignjen v vojaškega poveljnika, drugi pa kot uživalec dedne funkcije kapitana vojne ladje »Tele«, na kateri je prej poveljeval njegov oče Abana iz Roanta, da bi bil nato postavljen na pomembnejše mesto v vojaški hierarhiji. Kako so se počutili faraoni, kadar kljub njihovi pozornosti vojaki niso dosegli uspehov, nam pričajo verzi *Pentaurrove pesmi*, ki opisuje bitko pri Kadešu (1274), v kateri Ramzes II. tako ozmerja vojake: »Kakšni strahopetci ste bili, moji bojevniki na bojnih vozovih! Ne

⁸ Herodot, Zgodbe I. del (dalje Herodot, Zg. I.), Ljubljana 1955, str. 174–175; Opis se navezuje na čaščenje boga vojne, zelo verjetno Montuja, ki ga Herodot primerja z grškim Aresom.

⁹ Vojaki, obtoženi nepokorščine ali dezerterstva, so bili obsojeni, da nosijo vidno znamenje (žig) svoje sramote. Ker je njihovo dejanje pomenilo sramoto za celotno enoto, kateri so pripadali, jih je slednja obsodila na popolno izolacijo vse do tedaj, dokler niso bili rehabilitirani.

¹⁰ Wilkinson, TAE, str. 418.

¹¹ Zvonimir Kulundžić, Zgodovina knjige (dalje Kulundžić, ZK), DZS, Ljubljana 1967, str. 297–280.

¹² Vse do tedaj je moral egipčanski vojak sam poskrbeti za nabavo lastnega orožja.

¹³ Redford, ECIAT, str. 54.

¹⁴ Heinrich Brugsch-Bey, Egypt Under The Pharaohs (dalje Brugsch-Bey, EUP) Bracken Books, London 1996, str. 114.

¹⁵ J. E. Manchip White, Ancient Egypt, It's Culture And History, Dover Publications, New York, 1975, str. 54.

morem biti ponosen na vas. Pa vendar ni med vami nikogar, kateremu ne bi naredil dobrega na svojem domu. Ali se nistem dvignil kot gospodar? Ali ste bili reveži? Povzdignil sem vas ob svoj Ka. Postavil sem sina na posest njegovega očeta. Odvrnil vsako zlo od dežele. Oprostil sem vam davke. Vam dal tudi tistega, kar vam je bilo prej odvzeto. Kdorkoli je imel kakršnokoli željo, sem mu jo izpolnil ... Nobeden gospodar ni za svoje vojake naredil tega, kar je Moje Veličanstvo naredilo za vas.«¹⁶ Njihova jeza je bila toliko bolj upravičena, ker so egipčanskim vojakom s posebnim privilegijem zagotovili *nedotakljivost*, kar je zadevalo civilne organe, saj bi bilo usodno za egipčansko državo, če bi ti imeli pravico aretirati in zapirati tiste, ki so predstavljali steber njene obrambe (npr. če se je egipčanski vojak zadolžil, ga civilna oblast ni mogla vreči v ječo). Egipčanski vojaški sistem nazorno priča, da je star pregovor »Kovanec ima vedno dve plati!« resničen, kar se je nazorno kazalo tako v miru (ko je Egiptu vladala *Ma'at*, boginja resnice, pravice in vesoljnega reda) kot tudi v vojni (ko je vladavino nastopil *Montu*, bog vojne, da bi popeljal Egipt v vojni pohod zoper kršitelje vesoljnega reda).

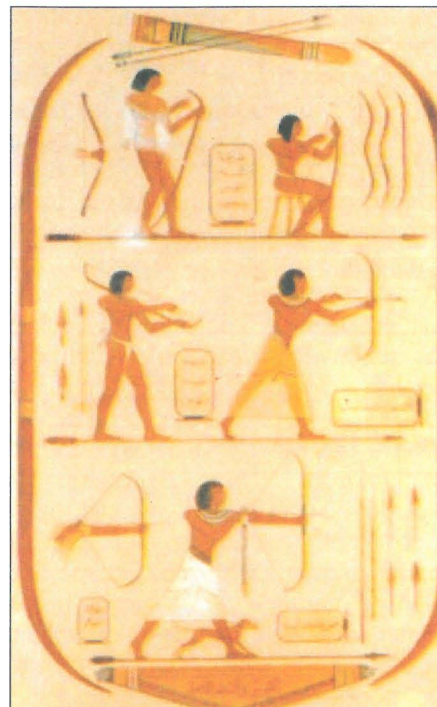
Egipčanski faraon v vojni opremi.

Ko je spregovoril Montu, je egipčanski vojak poslušal

Številni uspešni vojaški pohodi Egipta, ki so krojili usodo starega Vzhoda, niso bili v veliki meri odvisni le od izurjenosti in discipliniranosti egipčanskih vojakov, ampak tudi od njihove oborožitve. Dobro izurjena, zlasti pa dobro oborožena vojska je bila na bojišču sposobna hitro in učinkovito zlomiti nasprotnikov odpor, česar se je Egipt zelo dobro zavedal, saj je to občutil na lastni koži ob vdoru prednjeazijskih Hiksov, ki so deželi zavladali za dobro stoletje (1650–1550). Oborožitev ni posredno odločala le o posameznih bitkah, temveč tudi o življenju in smrti vseh, ki so bili udeleženi v vojaškem spopadu, kar je neposredno vodilo k oblikovanju *nepisanega pravila*, da se vojak v boju lahko zanese le na lastno orožje. Ravno zaradi tega so egipčanski vojaki svojemu orožju posvečali še posebno pozornost (loke in puščice so zaščitili s posebnimi tulci, ki so se tesno prilegali njihovi velikosti, ravnanje z bojnimi vozovi pa s posebnimi predpisi, ki so za kršitelje določali stroge kazni). Kako so ohranjali učinkovitost orožja, nam nazorno razkriva odlomek iz Sinuhejeve zgodbe, v katerem Sinuhe pripoveduje takole: »Ponoči sem opremil lok s tetivo, se uril v lokostrelstvu, vihtel nož in loščil svoje orožje.«¹⁷ Stara modrost, ki jo je Herodot pripisal faraonu Amasisu (570–526), dovolj nazorno utemeljuje, zakaj je bilo treba skrbno ravnati z lastnim orožjem: »Strelec lok napne, kadar ga misli rabiti, pa zopet odpne, kadar ga je uporabil. Zakaj ko bi ostal ves čas napet, bi izgubil svojo prožnost, tako da bi ga v potrebi ne mogel rabiti.«¹⁸ Pomen, ki so ga Egipčani pripisovali orožju, je kot sestavni del vojaškega pohoda odražal poseben *ceremonial razdelitve orožja*, pri katerem je bilo vsakemu vojaku razdeljeno njegovo orožje. Šele ko so bili vsi vojaki oboroženi, je egipčanski faraon izdal ukaz za začetek vojaškega pohoda.

Pomemben element, ki je vplival na usodo vojaških pohodov, je bila *logistika* (tj. oskrbovanje vojaških enot s hrano in potrebnim vojaškim materialom, kot je bil les, ki je služil za izgradnjo oblegovalnih naprav ipd.). Za dobro logistiko egipčanskih enot so na eni

strani skrbeli vojaški pisarji, ki so pred svoje nadrejene prinašali živež ter ga ob dnevni delitvi obrokov med vojake, ki so jo izvajali vojaški intendant (to so zelo verjetno bili peki in mesarji), skrbno beležili, na drugi strani pa vazali faraonov, prednjeazijski lokalni dinasti, ki so kot zavezniki morali njihovim enotam nuditi vse, kar bi te potrebovale na vojaškem pohodu. Kako vestno so ti izpolnjevali obveznost, ki jim jo je naložil faraon, izpričuje pismo, ki ga je eden izmed njih naslovil nanj: »Pripravil sem vole in konje, kot si mi ukazal v pismu!«¹⁹ Na zelo podoben način poroča nagrobni napis oskrbnika

Ravnanje z lokom.

Henuja v Wadi Hammamat, v katerem Henu pravi: »Cesto sem spremenil v reko, puščavo v rodovitno gredico, kajti dal sem meh za vodo in torbo za kruh z dvema *ds-mericama* in dvajsetimi hlebčki vsakemu od njih, vsaki dan. Osli so bili naloženi s sandali; ko je bila noga bosa, je bil pripravljen že nov sandal.«²⁰

Ramzes II. (1279–1213 pr. Kr.) vodi egipčansko vojsko v bitki pri Kadešu (1278 pr. Kr.)

¹⁶ Pierre Montet, *Egipt u doba Ramzesa* (dalje Montet, EUDR), Zagreb 1979, str. 215–216.

¹⁷ Redford, ECIAT, str. 84.

¹⁸ Herodot, Zg. I., str. 223.

¹⁹ Redford, ECIAT, str. 199.

²⁰ Miriam Lichtheim, *Ancient Egyptian Autobiographies Chiefly Of The Middle Kingdom* (naprej Lichtheim, AEA), Orbis Biblicus Et Orientalis 84, Universitätsverlag Freiburg Schweiz, Freiburg 1988, str. 53. Henu, ki je kot poveljnik vodil ekspedicijo v Punt, je živel v času 11. dinastije (2055–1985).

Hkrati so Egipčani z izgradnjo sistema vodnjakov vzdolž »Horusove poti«, glavne kopenske trgovske in vojaške poti, ki je povezovala Nilovo delto s prednjeazijskim (tj. palestinsko-sirskim) ozemljem, še dodatno poskrbeli za preskrbo vojaških enot (in potujočih karavan) s pitno vodo, kar je bilo za te življenjskega pomena. Naj so egipčanske trdnjave, ki so bile zgrajene na posameznih točkah vzdolž Horusove poti, varovale prehod vojaških enot in potujočih karavan in skrbele, da so vodnjaki opravljali svojo nalogo, se je kljub temu večkrat pripetilo, da so nomadi napadli njihove postojanke in ob »Horusovi poti« ležeče vodnjake zastrupili oziroma naredili neuporabne. Žeja, s katero se je moral tako spopasti egipčanski vojak, je bila le ena izmed mnogih preizkušenj, ki jih je moral prestati na vojaškem pohodu. Če pa se mu je zgodilo, da je, varujoč prednjeazijsko garnizijo, ostal brez oskrbe in eksistenčnih sredstev, so bile njegove pritožbe (kot jih izpričuje Papyrus Anastazi) več kot upravičene: »Bivam v vili 'prekletstva' brez zalog. Ni ljudi, ki bi oblikovali zidake, in ne slame v okolici. Zaloge, ki sem jih pripeljal, so pošle in ni več oslov, ker so bili ukradeni. Dneve preživljam z opazovanjem ptic in ribolovom ... Če je kdaj odprt vrč s kodskega vinom in pridejo ljudje, da bi dobili kozarec slednjega, je tukaj še 200 velikih psov in 300 šakalov – skupaj 500 – in oni neprenehno čakajo pri hišnih vratih, kadarkoli grem ven, ker vohajo alkohol, ko je vrč odprt.«²¹ Tako se je žeji naposled pridružila še lakota, kar je bil zadosten razlog za vsakega vojaka, da je izgubil nadaljnje veselje za vojaški pohod, kaj šele, da bi razmišljal o vojaških pohodih, ki so ga še čakali. Kljub težavam, ki jih je srečeval na vojaških pohodih, se je egipčanski vojak, ki mu je poveljeval božanski faraon, *Življenje, Moč, Zdravje, njegov gospodar*²², vedno znova udeleževal novih vojaških pohodov.

Egipčanski vojak tako kot prednjeazijski vojak ni bil le »stroj za ubijanje«, ampak celo *graditelj* (izgradnja trdnjav, garnizij in obrambnih sistemov) oz. izvajalec fizičnih opravil (postavljanje vojaškega taborišča, izgradnja oblegovalnih naprav in pontonskih mostov), kar potrjuje vrsta nagrobnih napisov, med

katerimi Henujev pripoveduje: »Odpravljajoč se z vojsko 3000 mož ... sem postavil 12 vodnjakov na tleh doline in 2 vodnjaka v Idahnetu; eden je meril 20 vatlov, drugi 30. Še enega, katerega vodna gladina je merila 10 krat 10 vatlov, sem postavil v Yahebetu. Nato sem prispel do morja in zgradil to ladjeve.«²³ Čeprav je bil egipčanski vojak pri delu izpostavljen stalni nevarnosti nasprotnikovega napada, se je z največjo nevarnostjo soočil šele *na bojišču*, kjer je bila v množici bojujočih se prava umetnost ločiti zaveznika od nasprotnika, kaj šele preživeti vojaški spopad. Kako je potekel dvoboj, v katerem sta se nasprotnika spopadla na življenje in smrt, nam razkriva Sinuhejeva zgodba, v kateri glavni junak opisuje svoj dvoboj s palestinskim bojnikom (Retjenu): »Vzel je svoj ščit, bojno sekiro in naroče kopij. Potem ko sem se izogibal njegovim kopjem in pustil njegove puščice, da so ena za drugo šle neškodljivo mimo mene, me je napadel. Vendar sem streljal nanj in moja puščica je zadela njegov vrat. S krikom je padel naprej. Potem sem ga napadel z njegovo sekiro in (stoječ) na njegovem hrbtu oddal bojni krik, medtem ko so vsi Azijci ječali.«²⁴ Običaj, ki ga je vpeljal v egipčansko vojsko faraon Ahmose (1550–1529), je od vsakega egipčanskega vojaka zahteval, da kot dokaz svojega poguma na bojišču (zelo verjetno pa tudi kot dokaz udeležbe v vojaškem spopadu) predloži *vojno trofejo* v obliki odsekane sovražnikove roke oziroma odsekanega sovražnikovega spolnega uda. Od slednje sta bila v veliki meri odvisna njegova nadaljna usoda (strahopetci so zelo verjetno bili kaznovani s smrtjo) in delež vojnega plena, ki ga je prejel kot nagrado za udeležbo v spopadu (čim večje je bilo število ubitih sovražnikov, tem večji je bil delež vojnega plena, ki ga je prejel posameznik). Nič bolje kot v spopadu na odprtem bojišču se vojaku ni godilo *med obleganjem* sovražnikove utrjene postojanke, katere zvesti branilci so ga nenehno obstreljevali s puščicami, ga obmetavali s težkim kamenjem in spodmikali njegovo jurišno lestev. Posledic si ni težko zamisliti. Po vsem tem, kar je moral egipčanski vojak med vojno prestati na bojišču, se ni bilo čuditi, če so egipčanski pisarji lastnim

sinovom odsvetovali vojaško kariero, govoreč besede: »Pomisli samo na njegove pohode v Sirijo, na odprave v daljne dežele. Kot kakšna mula si sam prenaša na hrbtu kruh in vodo, zato pa tudi njegova tilnik in vrat spominjata na tilnik in vrat te živali, hrbtenico ima vso zvito. Piti mora pokvarjeno vodo. Ko se sreča s sovražnikom, je podoben zadihanem gosaku, ker mu vsi deli telesa odpovedo. Ko se vrne v Egipt, je podoben drevesu, ki ga je razjedel črv. Ko zbolí in obnemore, ga postavijo na osla, obleko mu pokradejo tatovi, hlapci pa ga zapustijo.«²⁵ Njihovo opozorilo, odražajoč podobo življenja egipčanskega vojaka, je dodaten dokaz, da življenje egipčanskega vojaka ni bilo niti preprosto niti rožnato.

Še več, srečen je bil lahko tisti vojak, ki je po dolgem vojaškem pohodu znova ugledal svoj rojstni kraj, kaj šele tisti, katerega *vojaške zasluge* je faraon nagradil s posebnim odlikovanjem (»zlato za pogum«, zlata ogrlica v obliki čebele ali leva), z obilnim vojnim plenom (npr. orožje vojnih ujetnikov, dragoceni predmeti – zlate čaše, ogrlice in zapestnice ...) ali z izbranim kosom neobdavicene zemlje, na katero je bilo vezano določeno število delovne sile (sužnjev). Obilnost gmotnih nagrad, ki so jih vojakom podeljevali egipčanski faraoni, izpričuje cela vrsta avtobiografskih napisov, ki jih zasledimo v grobnicah vojakov, vojaških poveljnikov in nomarhov v Egiptu. Med sledjimi je najbolj znan avtobiografski napis že omenjenega Ahmoseja, poveljnika mornarice, ki na živahen način razkriva njegova dejanja in opisuje bogate nagrade, ki jih je ta prejel od faraonov za vojaške zasluge. Eden izmed odlomkov iz njegove biografije se glasi: »Oblegali so mesto Avaris. Moja dolžnost je bila biti hraber pred Njegovim veličanstvom. Nato sem (kot poveljnik mornarice)²⁶ »napredoval na ladjo Vzpon ... v Memfisu«. Borili so se na avariškem jezeru Pazetku. Boril sem se prsa v prsa, zmagal in odnesel roko. Ta je bila pokazana kraljevemu glasniku. Za svoj pogum sem bil obdarovan z zlatim darilom. Nato je bila tu nova bitka in znova sem se tu boril prsa v prsa in odnesel roko. Še drugič sem bil obdarovan z zlatim darilom. In borili so se pri kraju Takem, južno od tega mesta (Avarisa).

21 Redford, ECIAT, str. 206.

22 Montet, EUDR, str. 218; Način, na katerega so egipčanski vojaki naslavljali svoje faraone.

23 Lichtheim, AEA, str. 53; Dolžinska mera vatel, ki ga omenja Henujev opis, je meril 45 cm.

24 Redford, ECIAT, str. 84.

25 Kulundžić, ZK, str. 280; Odlomek iz Papyrus Anastazija.

26 Opomba avtorja.

Tam sem zajel živega ujetnika, odraslega moža. Planil sem v vodo. Vodeč ga tako, da sem se izogibal ceste v mesto, sem, trdno držeč ga, šel čez vodo. O meni so obvestili kraljevega glasnika. Nato sem bil ponovno obdarovan z zlatim darilom. Zavzeli so Avaris. Tam sem zajel ujetnike, odraslega moža in tri ženske, vse skupaj štiri glave. Njegovo veličanstvo mi jih je podarilo v last kot sužnje.²⁷ Med nagradami, ki jih je faraon razdelil med vojake, sta bila zelo cenjena ceremonialno orožje, ki je bilo okrašeno z dragocenimi kamni in elektrumom (zlitino srebra in zlata), in zlata kupa z vgraviranim posvetilnim napisom, v katerem se je faraon zahvaljeval »božjemu ljubljencu, ki je z veseljem napolnil kraljevo srce prek vseh tujih dežel in velikega Zelenega otoka«²⁸, ki ju je vsak vojak s ponosom kazal svojim potomcem. Čeprav so vsi vojaki imeli čast sodelovati v zmago-slavnem mimohodu skozi prestolnico in uživati neizmerno slavo, ki je pripadla njim in faraonu, je le redko kdo izmed njih imel to čast, da je bil zanj izveden *časten mimohod vseh vojaških enot*, s katerim mu je faraon izkazal svojo zahvalo za vojaške zasluge in dolgoletno vojaško službo. Podobne časti kot preživele vojake so doletele tudi padle, kajti v skladu z rabsodbo boginje Ma'at niso bile njihove zasluge za vojaški uspeh Egipta ni nič manjše od teh, ki so jih pripisovali tistim, ki so vojaški spopad preživeli. Egipčanski faraon je spomin nanje počastil s svečano pogrebno procesijo, njihove zasluge pa nagradil z bogatimi grobnimi pridatki – hrano, pijačo, dragocenimi predmeti – drage zapestnice in ogrlice, zlate kupe in dragoceni predmeti ..., da bi lahko imeli dovolj vsega, kar so potrebovali za onstransko življenje. Kjer pa je obstajala nagrada, je obstajala tudi *kazen*. Vse, ki so faraona na bojišču tako ali drugače razočarali, se je kaznovalo v skladu z obstoječimi vojaškimi pravili. Slabo so jo odnesli zlasti tisti, ki so bili obtoženi strahopetnosti, izdaje ali komuniciranja s sovražnikom, saj faraon zanje ni poznal nobene milosti. Slednjim je dal faraon iztrgati jezik, kajti nič ni bilo bolj resničnega kot stara modrost, da razum misel ustvarja, jezik jo izraža, roka pa izvršuje. Takšna kazen ni bila znana

le v Egiptu, ampak tudi v vsej Prednji Aziji, o čemer nazorno priča napis, ki ga najdemo v Assurbanipalovi²⁹ palači v Ninivah, na katerem piše: »Kar zadeva može, ki so zoper mene načrtovali slabo; njim sem dal izpuliti jezike in jih do zadnjega uničil.«³⁰ Namen takšne eksemplarične kazni je bil opomniti vsakogar, kaj ga čaka, če bo poizkušal takšno dejanje storiti, oziroma ga že s samo grožnjo krute kazne odvrgniti od dejanja. Ko je faraon razdelil nagrade in kazni in je bilo tako pravici (boginji Ma'at) zadoščeno, si je egipčanski vojak lahko znova malce odpočil, vendar njegov počitek ni bil dolgotrajen, saj ga je vojaška dolžnost znova in znova neizprosno klicala na bojišče.

Upoštevač vse, kar se je egipčanskemu vojaku lahko zgodilo med opravljanjem vojaške službe, si lahko na koncu zgodovinar zastavi eno samo vprašanje: »Zakaj se je posameznik sploh odločil za kariero profesionalnega vojaka in se bil voljan izpostaviti številnim nevarnostim, ki so bile povezane z opravljanjem takšne službe?« Glaven motiv za takšno odločitev razkriva Ahmosejev napis, ki v obliki Ahmosejevih besed odgovarja na zgodovinarjevo vprašanje takole: »Vzdevek 'pogumen', ki sem ga pridobil, ne bo nikoli izumrl v tej deželi.«³¹ Neizmerna slava, neusmiljena vladarica ljudskih množic, je bila glavni motiv, da se je bil posameznik od *novega kraljestva* dalje voljan podvreči vsem tegobam vojaškega življenja, kajti gmotne nagrade, naj so bile še tako bogate in dragocene, in delovna sila iz številnih sužnjev, vezanih na neobdavčeno posest z obveznostjo obdelovanja gospodarjeve posesti, niso mogli odtehtati težav in nevarnosti, s katerimi se je moral spopasti. Na eni strani je nanj prežala smrt, na drugi nevarnost pohabljenja, na tretji stroga vojaška disciplina, ki ni priznavala nobenih napak. Smrtnost je bila tako velika, da se je le redko kateri egipčanski vojak lahko pohvalil, da je služil več kot enemu faraonu, kaj šele, da je dočakal konec večletne vojaške službe in je v svoji starosti lahko užival neizmerno bogastvo in slavo, s trdim delom pridobljene sadove mladih dni. Slava je odtehtala vse tegobe. Tako kot številne avtobiografije ohranjajo spomin na dejanja

egipčanskih vojakov, naj ga ohranja tudi vsak zgodovinar, kajti na bremenih, katere so prenašali njihovi hrbti, so bili postavljeni temelji vseh svetovnih imperijev.

Povzetek

O nastanku imperijev starega Vzhoda je historiografija pisala veliko, o vojaki, ki so jih gradili, pa zelo malo. Njihovo identiteto in življenje razkrivajo pisni in materialni viri, ki so se kot produkt zavesti civilizacij in posameznikov o pomembnosti zapisa pomembnejših dogodkov, ohranili vse do danes tako v Egiptu kot v Prednji Aziji (Mezopotamija, Mala Azija in sirska-palestinski prostor).

Egipčanski vojak je tako kot prednjeazijski poznal 2 obdobji: obdobje miru, ko je Egiptu vladala Ma'at, in obdobje vojne, ko je v Egiptu vladal Montu. V prvem je bil izpostavljen strogemu urjenju (večkilometrski pohodi, boj prsa v prsa in obleganje namišljenih trdnjav) in strogi disciplini (kaznovanje z fizičnimi in s psihičnimi kaznimi), ki naj bi ga utrdila za boj na bojišču in naučila preživeti v bojnem metežu, v drugem pa številnim nevarnostim (lakota, žeja, sovražnikov napad ...), ki so med vojaškim pohodom in med bitko vedno znova prežale nanj in ogrožale njegovo življenje.

Čeprav je za zasluge prejel ustrezno plačilo (zlato ogrlico za pogum oziroma iztrganje jezika za izdajo) in mu je faraon izkazal pozornost (oskrbovanje s prehrano in oborožitvijo, podeljevanje privilegijev ...), to ni odtehtalo vseh težav, ki jih je moral prestati na vojaškem pohodu. Le slava, muza, ki jo je častil, je lahko položila obliž na njegove rane in ga motivirala, da se je podal v nove vojaške pohode, kajti »vzdevek, pogumen, ki bi si ga pridobil, ne bi nikoli izumrl v njegovi deželi«.

Tako kot njegove dosežke ohranjajo avtobiografije, naj jih ohranja tudi zgodovinar, zavedajoč se, da brez njega ne bi bilo niti egipčanskega niti prednjeazijskih imperijev.

²⁷ Heinrich Brugsch-Bey, EUP, str. 114; Izbrani odlomek prikazuje vojaško službo Ahmoseja, ko je faraon Ahmose privedel osvobodilno vojno zoper prednjeazijske Hike v sklepno fazo (osvojitve hikovske prestolnice Avaris in prednjeazijske trdnjave Šaruhen (1550–1547)).

²⁸ Montet, EUDR, str. 213.

²⁹ Assurbanipal (668–626) je bil asirski kralj.

³⁰ Joan Oates, Babylon, Manfred Pawlak Verlagsgesellschaft mbH, Herrsching 1986, str. 149.

³¹ Brugsch-Bey, EUP, str. 114.

Tita Porenta

PEDAGOŠKA DEJAVNOST TRŽIŠKEGA MUZEJA

Zamisel o ustanovitvi Tržiškega muzeja sta spodbudili močna obrtna tradicija in bogata tehniška ter etnološka dediščina. Razvil se je iz lokalnega muzejskega društva, ustanovljenega leta 1955 v okviru Turističnega društva, in na pobudo Slovenskega tehničnega muzeja. V društvu so se zbirali sodelavci različnih panog, ki so vsak za svoje področje zbirali in odkrivali dediščino ter s tem popularizirali potrebo in pomen po ustanovitvi muzeja. Prve muzejske zbirke so postavili na ogled v znani barvarni kotenin, Polakovi kajži, kjer je tudi danes muzejska uprava s stalnimi razstavnimi prostori.

Prizadevanja domačega muzejskega društva za ustanovitev lastnega muzeja so leta 1964 obrodila sadove, saj je tega leta Skupščina občine Tržič ustanovila zavod Tržiški muzej. Prvi volonterski varuh zbirk je bil vsestranski kulturni in prosvetni delavec prof. Josip Rakovec, po letu 1969 pa se je dejavnost muzeja profesionalizirala. Stalnim razstavnim prostorom sta se v tem času pridružili še ljudski arhitekturni spomenik Kurnikova hiša in kovačija Germovka.

Druga organizacijska sprememba muzeja se je dogodila v začetku sedemdesetih letih, ko so se občinske kulturne in izobraževalne institucije združile v Zavod za kulturo in izobraževanje, Tržiški muzej pa je postal

njegova organizacijska enota. Z letom 1999 se je skupni zavod zaradi strokovnih razhajanj ponovno razdružil. Trenutno sta v muzeju zaposlena dva kustosa, oba sta člana Slovenskega muzejskega društva in Mednarodne muzejske organizacije ICOM.

V vseh teh letih je Tržiški muzej razvil zelo široko dejavnost. Poleg rednega muzejskega dela se povezujemo z lokalnimi kulturnimi ustvarjalci in ljubitelji dediščine, sodelujemo na raznih prireditvah in izdajamo občasno periodično publikacijo Tržiški zbornik. Redno sodelujemo tudi v vseh skupnih akcijah slovenskih muzealcev. Dobro sta organizirani pedagoška in dokumentacijska služba, javnosti sta dostopni muzejska knjižnica in fototeka. Razstavnosti so na voljo tri etaže v Polakovi kajži, kjer predstavljamo stalne tehniške zbirke, Kurnikova hiša kot spominska hiša in občasno lokalno razstavišče, občasne galerijske razstave pa so na ogled tudi v Galeriji Ferda Mayerja. Večina izmed 8000 predmetov, ki sestavljajo predmetni fond našega muzeja, je razstavljenih. Največji zbirki sta čevljarska in tekstilna, kar priča o najdaljši in najmočnejši tradiciji kraja.

Tržiški muzej je splošen lokalni muzej, zato je težko opredeliti prav vse zbirke, ki jih hrani. Veliko število zbirk je prav

gotovo dediščina širokopotezne zbiralne politike muzejskega društva, v katerem so delovali člani različnih poklicnih struktur. Največ pozornosti se je v prvem obdobju, podobno kot drugod, posvečalo zbirki NOB v tržiški okolici, ki danes ni razstavljena, v sodelovanju z Muzejem novejšo zgodovine v Ljubljani pa urejujemo spominsko zbirko taborišča v Podljubelju. Najbolj obširna in urejena pa ostaja čevljarska zbirka, po obsegu zbranih informacij nedvomno osrednjega slovenskega pomena.

Po zadnji reorganizaciji smo gradivo uredili v štiri glavne vsebinske skupine: v zbirko lokalne zgodovine, etnološko zbirko, stalno galerijsko zbirko in specialno knjižnico. Muzejska knjižnica obsega strokovno literaturo in tekočo periodiko, ki je vsebinsko vezana na naše zbirke in ozemlje občine. V njen sklop sodijo tudi knjižni fondi darovalcev, ki so z zapuščinami poleg predmetnega gradiva izročili tudi knjige. Hranimo več kot 4500 enot, od tega 1710 tiskov, natisnjenih pred letom 1941. Knjižno gradivo je urejeno v posebnem prostoru in je dosegljivo tudi zunanjim uporabnikom.

Stalne zbirke Tržiškega muzeja so na ogled na več lokacijah. Tehniške zbirke (usnarstva, čevljarstva, kolarstva, oglarstva in tekstilstva) in stalno geološko-paleontološko razstavo iz Dovžanove soteske najdete v nekdanjem meščanskem dvorcu Polakov v zgornjem delu mesta ob rakah potoka Mošenika. Prikaz bivalne kulture in del etnografske zbirke je predstavljen v Kurnikovi hiši pod župnijsko cerkvijo ob Tržiški Bistrici. Ob samem vstopu v staro mestno jedro je ob poštnem poslopju likovno razstavišče, Galerija Ferda Mayerja, z občasnimi likovnimi razstavami.

Obrtne in industrijske zbirke so bile postavljene po letu 1972, z manjšimi spremembami prenovljene leta 1989. Razstavnih prostorov je 14, začasno urejenih pa 8.

Čevljarska zbirka

Ena najbolj značilnih zbirk Tržiškega muzeja je čevljarska zbirka s staro

Polakova kajža, kjer domuje Tržiški muzej že od ustanovitve leta 1964.

rokodelsko delavnico s konca 19. stoletja. Urejena in dokumentirana je po vrstah eksponatov, in sicer na naslednje podzbirke: obutev, čevlarsko orodje in pripomočki, oprema čevlarskih delavnic, čevlarska kopita, čevlarski stroji, čevlarska industrijska dediščina in dediščina čevlarskih združenj (cehov, zadrug, društev). Predmetno dediščino dopolnjujejo arhivsko, fotografsko, knjižno in audiovizualno gradivo. Od leta 1990 v našem muzeju poleg tržiške, sistematično zbiramo tudi čevlarsko dediščino iz drugih predelov Slovenije in informacije o sorodnih muzejskih zbirkah drugod po svetu (navsezadnje smo tudi že nekaj stikov z njimi).

Najstarejše muzealije (čevlarska delavnica) datirajo iz zadnje četrtine 19. stoletja, večina pa jih je novejšega izvora, iz obdobja med obema vojnoma in po 2. svetovni vojni. V tej zbirki si obiskovalci lahko ogledajo staro tržiško »berštat« (čevlarsko delavnico) z zanimivim svetilom »lučjo na gavge«, čevljarja, opremljenega za »v štero« (za delo na terenu), rodovnik najstarejše in najštevilnejše tržiške čevlarske rodbine Dobrin, čevlarske stroje in nekaj eksponatov iz tovarne Peko, edinstvena pa je tudi predstavitev čevlarskih kopit in običaja »vuč u vodo« (op. »luč v vodo«) na Gregorjevo.

Oglarska zbirka

Glede na tradicijo oglarjenja v Trziču, ki je živelo še po drugi svetovni vojni, njegovi začetki pa so v tesni zvezi z razvojem fužinarstva in kovaštva, starih in obsežnih tržiških obrti, smo se odločili oglarjenje izpostaviti v okviru dosedanje gozdarske zbirke.

V zbirki so predstavljene zgodovina oglarstva, koparjenje (priprava drv, postavljanje in pokrivanje kope), zažiganje, kuhanje, čiščenje, hlajenje in razdiranje kope, uporabljeno orodje, tvorjenje oglja, oglar na kopišču (njegovo bivališče, oblačila in prehrana).

Ob vstopu v zbirko nas pozdravi oglar, ki nas s fotopovečave vabi k ogledu in v vsej slikovitosti predstavlja oblačila, ki so si jih oglarji tržiške okolice nadeli v času koparjenja v obdobju med obema vojnoma.

Dvema panojema smo dodali vitrini, v katerih sta pod segmentom prehrana razstavljeni ponvi dveh velikosti, ki so ju oglarji uporabljali za kuhanje, pod segmentom transporta oglja pa je

dodana originalna vreča s koščki oglja in z nakazanim načinom šivanja kot priprave na transport.

Osrednji muzejski eksponat oglarske zbirke so »žlefe«, s pomočjo katerih so oglje odvažali s kopišču. Skico »žlef« smo uporabili tudi kot logotip oglarske zbirke v našem muzeju. »Žlefe« so vlekli voli in med pridobljenimi eksponati, ki so razstavljeni v stalni zbirki, bo tudi igo (čelni jarem) – »ježes«, ki je služil vpreganju vola v žlefe.

Zbirko smo popestrili z maketo izseka kope (v naravni velikosti »male kope« po Franju Sevniku), kjer so vidni skladi in stržen kope. Okrog makete so nameščene veje, listje in kopišna prst za pokrivanje kope.

Tekstilna zbirka

Tržiško okolje ima več stoletij staro tradicijo tekstilne proizvodnje že v avtarkičnem ljudskem gospodarstvu med okoliškimi prebivalci, v rokodelskih manufakturah rodbin Peharcev in Polakov ter tovarni Bombažne predilnice in tkalnice Glanzmann & Gassner.

Tekstilna in oblačilna zbirka sta bili med prvimi zbirkami našega muzeja s podrobnim programom za načrtno zbiranje gradiva, kar dokazujejo tudi

materialno povezano s tekstilnim ali oblačilnim izročilom, pa je vključenega tudi v druge zbirke (npr. zbirka ročno pletenih nogavic, oblačila tržiške trške gospode, barvarstvo, notranja tekstilna oprema, kolovrati kot izdelek domačih kolarjev, približno 250 parov čevljev). Zbirko dopolnjuje fototečno (800 enot), arhivsko (4 t. m.) in knjižnično gradivo. Po vsebini je tekstilna zbirka povezana z rokodelskim obdobjem ročnega tkanja do nekako osemdesetih let 19. stoletja in obdobjem industrijske izdelave platna v Bombažni predilnici in tkalnici Glanzmann in Gassner.

Poleg premične dediščine, predstavljene v muzeju, je v naši občini zanimiv ogled Bombažne predilnice in tkalnice Trzič, mestnega jedra s starimi rokodelskimi delavnicami in paštbe v Čadovljah, ki priča o nekdanji kulturi gojenja lanu v tem prostoru.

Tekstilna zbirka je potrebna temeljite prenove in premestitve na slikovito sušilno podstrešje (spomenik tesarskemu znanju) s še ohranjeno pečjo, kar načrtujemo v naslednjih letih s postopnim projektnim delom.

Predstavitvi naših zbirk bi rada dodala še nekaj vrstic o tržiški, med geologi in mineralogi precej poznani geološko-paleontološki zbirki, čeprav tudi ta

Prenovljena oglarška zbirka z »žlefami«.

prizadevanja bivšega muzejskega društva za pridobitev Polakove kajže, kjer bi bila tovrstna dediščina ob ohranjeni peči in sušilnem podstrešju ohranjena in predstavljena insitu.

Zbirka šteje približno 260 predmetov, nekaj gradiva, ki je vsebinsko ali

zaradi neurejenih razstavnih prostorov trenutno ni na ogled.

Geološko-paleontološko zbirko smo dobili od Društva prijateljev mineralov in fosilov, ki je od leta 1977 združevalo ljubitelje tovrstne dediščine. Zbirka

vsebuje primerke fosilov svetovno znanega nahajališča permjskih ramenonožcev, Dovžanove soteske in pred leti urejene geološke transverzale.

Etnografska zbirka Tržiškega muzeja je na ogled v Kurnikovi hiši. Hišo so zgradili po enem izmed številnih požarov v Tržiču po letu 1698, ko se je na levem bregu Tržiške Bistrice, pod tržiško farno cerkvijo, oblikovala skupina hiš, od katerih je s konca 18. stoletja najbolj verodostojno podoba ohranila prav Kurnikova hiša. Zidano pritličje z lesenim nadstropjem in slikovito streho iz skodel skriva v sebi tloris kmečkega tipa gorenjske hiše z značilnostmi obrtniškega prostora.

Stavba je v začetku 19. stoletja prešla v last družine kolarjev Kurnikov, po domače »Rodarjev« in taka ostala do leta 1967, ko jo je zadnja lastnica, Mici Kurnikova – znana tržiška šivilja in pletilja – zapustila Tržiškemu muzeju.

Kmečko-obrtniška arhitektura s konca 18. stoletja, Kurnikova hiša, je ena od pomožnih razstavnih lokacij Tržiškega muzeja. Njeno vsebino osmišlja podatek, da je to rojstna hiša Vojteha Kurnika (1826–1886), zbiratelja ljudskih rekel in avtorja številnih pesmi in prigodnic. Po tradiciji so v hiši moški ohranjali kolarško, ženske pa nogavičarsko obrt.

Rodarjeva originalna kolarska delavnica je ohranjena v celoti in predstavljena v nekdanjem pritličju, po preureditvi leta 1972 pa kletnih prostorih hiše, poleg manjšega dela za privez vprežne živine.

V pritličju hiše je na ogled pet prostorov. Namesto prej izvirnega zadnjega vhoda je vhod prestavljen na Cankarjevo cesto preko lesenega podesta. Vstopimo v črno kuhinjo z dvema kurišči. Levo je v prvem delu vhod v spalnico, desno pa v izbo, kjer je pesnikova spominska soba. Skozi črno kuhinjo z ohranjenimi posodami in opremo, se na levo odpre vhod v »hišo« in desno v manjšo »delavsko kuhinjo« z zidanim štedilnikom. Do zadnjega izvedenega projekta »Obudili smo spečo Trnuljčico« v sodelovanju z Osnovno šolo Zali Rovt, je bila Kurnikova hiša izredno pomemben člen dejavnosti Tržiškega muzeja, kjer smo lahko ponudili številne animacije »hiše« s čevljarско delavnico, in črne kuhinje za prikaz peke kruha in sušenja mesa.

Notranje stopnice v zgornji prostor so ohranjene, vendar se za vstop v zgornji

del uporablja zunaj dodano stopnišče, kjer je bilo nekdanje stranišče »na štrbunk«.

V nadstropju se tloris pritličja ponovi. Tu je sedaj prostor za razstave kabinetnega in študijskega značaja (npr. domače obrti, Gregorjevo, stare podobne mesta). Razstavišče je zelo obiskano, tako zaradi lokacije (bližina kina, cerkve, pokopališča, drsališča) kot tudi zaradi pomena (pesnikova rojstna hiša, etnografska zbirka).

Za sedaj nepohodna podstreha z ohranjenimi sušilnimi odprtini in odprtim ostrešjem ponuja obilo možnosti za prikaz nogavičarstva kot hišne obrti, sušenje volne in lanu.

Stalna galerijska zbirka našega muzeja še nima svojega prostora. Sestavljajo jo umetniške upodobitve Tržiča in umetniška dela domačih in drugih likovnikov (61 kosov). Kljub temu pa razstavna dejavnost Tržiškega muzeja ponuja dokaj kakovostno in pestro ponudbo likovnih in dokumentarnih razstav v Galeriji Ferda Mayerja, bivšega Paviljona NOB, ki sodi med novejšje poveljne gradnje v tržiški občini (stolpnica, blagovnica, PTT poslopje). Iz prvotne ideje o spominskem obeležju revoluciji, boju in izgradnji pred vhodom v mestno jedro Tržiča ob 30-letnici KPS, se je leta 1969 razvil kompleks, ki obsega razstavnih paviljon z delovnim imenom samoprispevka »Paviljon NOB«, kar je pozneje obveljalo tudi kot ime objekta, štiri metre visoka bronasta skulptura »Revolucija« in bronaste alegorije umetnosti nad vhodom v Paviljon. Avtor arhitekture je dipl. ing. arh. Ciril Oblak, kip in relief pa je delo akademskega kiparja Stojana Batiča.

Rdeča nit razstavne sezone so: kulturni praznik, dnevi mineralov in fosilov v maju, šušarska nedelja v septembru, pregledna šolska razstava konec septembra in fotorazstava v oktobru. Zadnjih pet let se z galerijo Savinov salon v Žalcu, razstaviščem Knjižnice Cirila Kosmača v Tolminu in Zavodom Sv. Stanislava povezujemo v skupne potujoče razstave priznanih zamejskih likovnikov (Valentin Oman, Gustav Januš, Rudi Benétik, Klavdij Palčič).

Dobre in tesne povezave imamo tudi z galerijo v Vodnikovih domačiji (Ljubljana), galerijo Commerce (Ljubljana), Šivčevo hišo (Radovljica) in Kosovo graščino (Jesenice), načrtujemo pa tudi povezovanje z galerijo La Roggia v Porde-

noneju (Italija), centrom Mimara v Zagrebu (Hrvatska) in našim razstaviščem v ciklu razstav »Umetnost brez meja«.

Otvoritve razstav spremljajo razne prireditve – koncerti, literarni večeri z recitali ali video- oz. diaproyekcije. Za vsako razstavo pripravimo tudi vabilo s strokovnim besedilom, intervju na lokalnem radiu, objavo v lokalnem časopisu in priložnostno v strokovnih revijah Likovni svet in Odsevi.

Pedagoška dejavnost

Za pripravo in izvajanje pedagoške službe v našem muzeju nismo nikoli imeli posebnega kustosa pedagoga, vendar je doslej največ energije in časa za delo z obiskovalci namenil vodja muzeja prof. Janez Šter, ki redno obiskuje tudi pedagoško sekcijo pri Skupnosti muzejev Slovenije.

Janez Šter je svoj način dela z obiskovalci predstavil v dveh obsežnejših člankih v Argu in Zborniku društva slovenskih muzealcev v Šmarjeških Toplicah.

Pedagoška služba v manjših, lokalnih muzejih, kakršen je naš, ima svoje značilnosti. Postavitev gradiva ob pomikanju uporabe muzejskega jezika (raznih pomagal in spoznanj muzeološke stroke) za posredovanje obiskovalcem neobhodno potrebuje vodstvo kustosa. Kustos se pri vodenju popolno enakovredno posveča razlagi o zgodovini Tržiča in njegove materialne dediščine tako posamezniku kot skupini. Po drugi strani pa moramo kot osrednja profesionalna ustanova v občini hote ali nehoti opravljati tudi vodniške naloge, ki so sicer v pristojnosti turističnih in drugih društev. Tako obsežna vodniška naloga zahteva od kustosa veliko znanja, iznajdljivosti in organizacije, kajti količina podatkov, ki jih je sposobna vsrkati določena ciljna skupina, je omejena in usmerjena.

Zaradi porasta števila obiskovalcev, zlasti šolskih skupin v zadnjih letih, smo pred kratkim izdelali osnutek Pravilnika o delovanju pedagoške službe v Tržiškem muzeju. Pravilnik določa način sprejemanja prijav skupin, organizacijo vodenja, odprtost muzeja in cene posameznih ogledov, pedagoško ponudbo in ciljne skupine ter dokumentacijo, ki jo ob tem vodimo.

Tržiški muzej je za ogled stalnih zbirk od 1. 1. 2000 odprt takole:

- od septembra do novembra in od aprila do junija od torka do petka med 9. in 17. uro, ob koncu tedna in za praznike pa le za najavljene skupine,
- od decembra do marca od torka do petka med 9. in 17. uro,
- julija in avgusta od torka do sobote med 10. in 18. uro, ob nedeljah pa med 14. in 18. uro.

Kurnikova hiša in Galerija Ferda Mayerja sta na ogled le v času razstav od torka do petka med 16. in 18. uro, sobote in nedelje pa tudi med 9. in 12. uro. Za skupine po dogovoru sta razstavišči odprti tudi zunaj omenjenega časa.

Skupine se za obisk dogovorijo teden dni pred prihodom na upravi Tržiškega muzeja in praviloma štejejo od 10 do 30 oseb.

Poleg ogleda stalnih zbirk in občasnih razstav si je pod našim vodstvom možno ogledati še staro mestno jedro, Dolžanovo sotesko, živosrebrni rudnik in ostanke nekdanjega nacističnega taborišča v Podljubelju, kjer v sodelovanju z Muzejem novejšje zgodovine v Ljubljani nastaja nova stalna zbirka taborišča.

Skupine se lahko odločijo za klasično vodstvo ali učno uro z vprašalniki, medtem ko delavnice zaradi pomanjkanja prostora še niso organizirane. Evalvacija obiskovalcev v zadnjih letih je pokazala, da nas obišče največ osnovnošolskih skupin, sledijo jim srednješolci in posamezne skupine odraslih (društva, udeleženci krožkov za upokojece ...), tesno jim počasi sledijo tudi predšolski otroci. Zavedamo se, da pedagoška služba ni le vodenje po zbirkah, vendar zaradi stalnih reorganizacij, krčenja strokovnih kadrov in pomanjkanja sredstev izdelave vodnika, ureditev posebnih prostorov (vhodne avle, kavarne, garderobe, predavalnice ...) in označb za obiskovalce ter drugih aktivnosti v zvezi z obiskovalci še nismo uspeli dokončati.

Večina osnovnošolskih skupin nas obišče v sklopu celodnevne ekskurzije in v več skupinah naenkrat. Zato namenijo ogledu naših zbirk od pol do tričetrt ure. Ponavadi nimajo posebnih želja po temeljitejšem ogledu posameznih zbirk, zato vodstvo poteka po načelu primerjanja delovnega okolja in načina življenja posameznih rokodelcev

– usnarja, čevljarja, kolarja, tkalca in oglarja. Izpostavimo najbolj zanimive

Primer muzejskega vodnika za osnovnosolsko stopnjo.

ekspozate in razmišljamo o predmetih, ki jih v podobne namene uporabljamo danes.

Za tržiške predšolske in osnovnošolske obiskovalce, ki nas obiščejo večkrat na leto pripravimo drugačno popotovanje v čas rokodelcev. Otroci lahko bolj podrobno spoznavajo razlike v načinu življenja in dela čevljarja in oglarja, kako se naredi čevlji in skuha oglje. Po oglarski zbirki jih vodi preprost vodnik, v katerem so besedilno predstavljene vsebine za odrasle, v slikovni obliki prirejene za predšolske otroke in razredno stopnjo učencev. Vanj lahko otroci svoje vtise tudi narišejo in si zastavljajo dodatna vprašanja. S tem se otroci učijo biti radovedni in aktivno sodelovati na obisku v muzeju.

Naša najbolj zanimiva postavitev – stara čevljarska delavnica z lutkama čevljarja, od katerih eden sedi za delovno mizico, eden pa je opremljen za delo »po šterah«, pričaka obiskovalce na prav poseben način. Vsak malček dobi namreč čevljarski stolček, na katerem posluša zgodbo o čevljarčku Konradu iz Tržiča, ki pripoveduje kako se naredi čevlji. Pri tem najmlajše najbolj prevzame naprava za sezuvanje škornjev – zajec in kopito, lesena noga, s pomočjo katere čevljar naredi v čevlju prostor za nogo ...

V tekstilni zbirki smo leta 1999 obnovili stare ročne statve. Poleg njih stojijo industrijske statve, ki še čakajo na obnovo. Zanimiva primerjalna razlaga o načinu tkanja obiskovalca pripravi do razmišljanja o tem, da je vsak predmet lahko dediščina in odraz svojega časa. Poleg premične dediščine, pred-

stavljene v muzeju, je v naši občini zanimiv ogled Bombažne predilnice in tkalnice Tržič in paštbe v Čadovljah, ki priča o nekdanji kulturi gojenja lanu v tem prostoru.

Tudi ogled in doživetje Kurnikove hiše, ene najstarejših in najbolj slikovitih hiš v Tržiču, je lahko zanimiv iz več razlogov: to je rojstna hiša ljudskega pesnika in kolarja Vojteha Kurnika (1826–86), hiša z zidanim pritličjem in lesenim nadstropjem ter škodlasto streho pa skriva v sebi tudi skrivnostno črno kuhinjo, ki so jo učenci Osnovne šole Lom v želji, da jo bolje spoznajo, poimenovali »speča Trnuljčica«. V njej so želeli doživeti trenutek že izgubljenega čara kuhanja na odprtem ognjišču, rokovanja s starim kuhinjskimi pripomočki in omamnih vonjav sveže pečenega kruha. Kar pa je najpomembnejše – svoja spoznanja želijo predstaviti sovrstnikom, z željo, da pridejo k njim na počitnice.

Na predvečer prvega pomladnega dne, ki je bil v zavesti starih Tržičanov na dan, ko goduje sveti Gregor, torej 12. marca, se je v Tržiču ohranil običaj, imenovan »vuč u vodo«. Takrat naj bi bil dan že precej daljši in z velikim veseljem zaradi prihajajoče pomladi se v vodo pomečejo stari tleči peharji in hišice iz papirja, češ, naj slabo umetno luč odnese voda. Praznik pomladi »po tržiško« skupaj organizirata muzej in Turistično društvo Tržič. Muzej pri tem nudi razstaveni prostor za hišice v Kurnikovi hiši. Gregorjeve hišice otroci še vedno delajo po svoji presoji pri pouku tehničnega pouka ali doma, zato si muzej prizadeva za organiziranje delavnice izdelovanja hišic po načinu »Gasarjev«, torej tistih Tržičanov, ki so dejansko ohranjali običaj skozi stoletja.

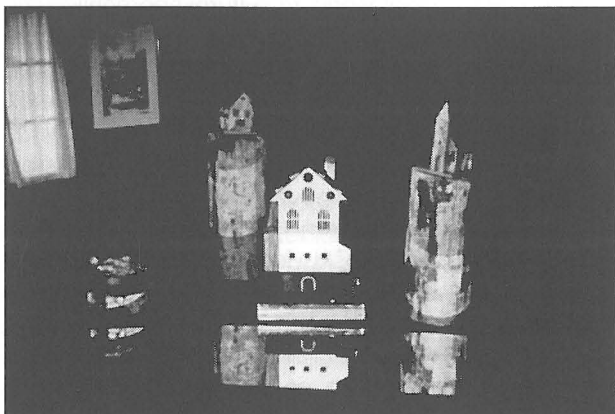
Z odlokom občinske skupščine Tržič je bilo leta 1985 celotno mestno jedro razglašeno za kulturni spomenik. Tržič je tako postal zanimiv in privlačen tudi za zahtevnejše obiskovalce. Ogled posameznih kulturnih sestavin tržiškega mestnega jedra traja od 30 do 90 minut. Predstavitev vodi kustos Šter, zato opis učne ure povzemam po njegovem, že omenjenem prispevku v Argu. Pri tej pedagoški destinaciji se obiskovalci seznanijo z razvojem in sestavinami tržnega jedra (razširjena tržna ulica »plac«, fužinsko-obrtniški del ob potoku Mošenika, prvotno jedro pod grajskim hribom in skupina stavb ob farni cerkvi).

Izdelovanje Gregorjevih hišic v eni od tržiških osnovnih šol.

Razložimo jim značilnosti stavbnih členov (kovinska polkna in vrata, portali iz perasega kamna, sušilna nastrešja in »firbec okno«), stavbni razvoj mesta in posmehne hiše, v katerih so stanovale znane tržiške rodbine. Skušamo primerjati nekdanje, ljudem namenjeno mestno jedro in današnje, avtomobilom naklonjeno središče. Za šolsko mladino Tržiča prilagajamo razlago tako, da dobimo povratno informacijo v obliki likovnih in pisnih izdelkov o njihovem razumevanju in odnosu do bivalnega okolja.

Naravni in kulturni spomeniki v okolici mesta so predmet učnih ur, za katere je potrebno več časa in malo posebnega predznanja. Dolžanova soteska je del geološke transverzale. Povezujemo ga z obiskom geološko-paleontološke zbirke v muzeju. Od Tržiča je oddaljena 4 km, zato je primerna za skupine z lastnim avtobusnim prevozom. Obenem z bogastvom fosilnih ostankov in same krajine je Dolžanova soteska zanimiva zaradi zaledja oglarske in lesno predelovalne obrti.

Muzejska postavitve običaja »vuč u vodo« v Tržiškem muzeju.

Ostanki nekdanjega koncentracijskega taborišča, podružnice Mauthausna na Ljubljano pričajo o organiziranosti življenja v njem, pozornost pa pritegne tudi Kobe-Bertoncljev spomenik žrtvam. Zgodba o taboriščnikih je tesno povezana s staro potjo čez Ljubelj in izgradnjo predora.

Poleg teh, že uveljavljenih ogledov premične in nepremične naravne in kulturne

dediščine v naši občini, katere še vedno izvajamo kustosi Tržiškega muzeja, se za umetnostno-zgodovinsko vzgojo bodočih obiskovalcev poskrbi tudi s skrbno izbranimi likovnimi in didaktičnimi razstavami v Kurnikovi hiši in Galeriji Ferda Mayerja (knjižna ilustracija, otroška likovna ustvarjalnost, premična kulturna dediščina na terenu, še živeče domače obrti).

V zadnjih letih kustosi Tržiškega muzeja vedno več opravljamo tudi somentorsko vlogo pri izdelavi spominskih zbornikov, raziskovalnih, seminarjskih in diplomskih nalog. Pri tem je še vedno največ povpraševanja po gradivu o čevljarški dediščini in rodbinskih podatkih, že nekaj let pa kustosa sodeluje tudi v komisiji za zgodovinske krožke pri ZPMS. Te aktivnosti usmerjajo naše delo predvsem pri bodočih dopolnitvah stalnih zbirk, urejanju arhiva in fototeke ter muzejske delavnice. To smo si zamislili kot raziskovalni depo, dokumentacijsko sobo za obiskovalce in predavalnico v enem. Do razdružitve Zavoda za kulturo in izobraževanje smo del pedagoške oz. izobraževalne dejavnosti opravljali v sodelovanju z

Ljudsko univerzo in lokalno knjižnico. Zaradi novega načina sodelovanja s šolami in obiska najmlajših pa razmišljamo tudi o manjšem občasnem razstavišču. Tu se bodo hkrati po programu s svojimi izdelki lahko predstavili

tudi tisti Tržičani, ki ustvarjajo iz dediščine za današnji čas.

Sklep

V Tržiškem muzeju že od samih začetkov naše ustanove veliko pozornosti namenjamo delu z obiskovalci. Žal dlje kot do organiziranega vodstva po zbirkah, mestnem jedru in okoliških naravnih ter kulturnih spomenikih ne pridemo, menimo pa, da s tako neposredno obliko posredovanja informacij o lokalni dediščini kljub vsemu opravljamo dobro delo.

Povzetek

Tržiški muzej je nastal leta 1964 na pobudo lokalnega muzejskega društva in Slovenskega tehničnega muzeja. Prve muzejske zbirke so postavili na ogled v nekdanji barvarni kotenin, Polakovi kajži, kjer je tudi danes muzejska uprava s stalnimi razstavnimi prostori. Muzej je do leta 1974 deloval kot Mestni muzej Tržič, do lanskega leta pa kot ena od organizacijskih oblik Zavoda za kulturo in izobraževanje. Kot splošen lokalni muzej hrani številne zbirke, med katerimi so razstavljene usnjarska, čevljarjska, kolarska, oglarska, tekstilna in lokalna etnografska. Poleg stalnih razstavnih prostorov v Zgornji kajži muzej razpolaga še z razstavišči v spominski, Kurnikovi hiši in v Galeriji Ferda Mayerja.

Že od ustanovitve muzeja se zavedamo tudi velikega pomena dela z obiskovalci. Žal dlje kot do organiziranega vodstva po zbirkah, mestnem jedru in okoliških naravnih ter kulturnih spomenikih ne pridemo, menimo pa, da s tako neposredno obliko posredovanja informacij o lokalni dediščini kljub vsemu opravljamo dobro delo.

Literatura

1. Arhiv Tržiškega muzeja.
2. Gašpirc, Mateja. 1998: Je ukuhan ogle ..., katalog ob razstavi. Tržič.
3. Porenta, Tita. 1999: Predstavitev čevljarjskega orodja v Tržiškem muzeju, tipkopis. Tržič.
4. Šter, Janez. 1990: Učna ura v Tržiškem muzeju. V: Argo. Ljubljana. Št. 29-30 (1990), str. 45-55.
5. Šter, Janez. 1991: Učna ura v Tržiškem mestnem jedru. V: Zborovanje društva muzealcev. Šmarješke Toplice. Str. 45-47.

Jean - Pierre Vonarb

Potepanje po Mali Poljski – KRAKOW

Večurno potovanje po vijugasti cesti, ob kateri je tu in tam kakšna hiša (te so še mairsikje v obliki popolnoma pravilne kocke, brez strehe, z določenim številom oken in postavitvijo vrat – zapuščina poskusov »socializacije«), je končno poplačano. Takoj za zastorom tovarn in na novo zgrajenih hipermarketov (kjer je mogoče kupiti skorajda vse) se odpre pogled na Krakow. Že prvi pogled na grad in mesto, ki se odpira pod njim, priča o bogati mestni kulturni dediščini (Krakow je bil leta 1999 evropska prestolnica kulture). Mesto zaznamujeta predvsem gotika in renesansa, zlasti slednja kraljuje v nekoliko mlajšem delu mesta ob trgu, ki je danes mestno središče. Krakow je mesto študentov in trgovcev. Prvim v prid govori zanimiva stavba univerze in visoko število tujih študentov (zlasti iz Srednje in Vzhodne Evrope). Da je bil Krakow nekoč pomembno trgovsko mesto, dokazujejo številne proti ulicam obrnjene hiše (večinoma trisone, kar spominja na ljubljanska Stari in Gornji trg). Danes so tu zvečine sedeži tujih proizvajalcev, ki pa so, kljub nizkemu poljskemu standardu, dobro obiskani.

Krakow

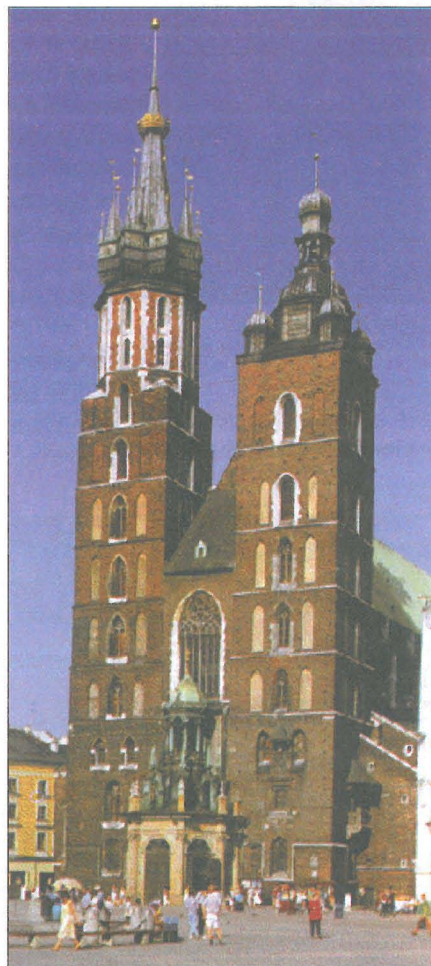
Star poljski pregovor pravi: »Krakow ni bil zgrajen v enem dnevu.« V potrditev temu govorijo najstarejša najdbišča na območju Krakowa, ki sežejo v čas prvih nomadskih naselbin (5000 pr. n. št.), najstarejši krakowski spomenik – obrambni stolp iz 7. stol. in utrdba iz 8. stol. Že okoli leta tisoč pa je bilo mesto, po pričevanju najstarejših zapisov, cerkveno središče, kjer je imel sedež škof. Poljski kralji so za svoja kronanja rajši prihajali v Krakow kot pa v Gniezno, glavno mesto tedanje Velike Poljske. Vojvoda Mieszko je Krakow razglasil za glavno mesto Male Poljske (Poljsko so razdelili na severno Veliko in južno Malo Poljsko),

Grad Wawel – najstarejši deli gradu so iz 10. stol. Grad je dobil današnjo renesančno podobo po požaru 1499. V gradu so prebivali tudi mnogi poljski kralji, katerih sarkofagi so v Wawelski katedrali in v kripti pod njo. Obe spadata v grajski kompleks.

s tem pa je bil zagotovljen nadaljnji razvoj mesta.

Po mongolskem vpadu (1241) so močno poškodovane kamnite stavbe zamenjale opečnate. Te še danes predstavljajo tradicionalno mestno podobo. Poleg novih stavb, med njimi

Marijina cerkev stoji poleg glavnega trga. Iz glavnega zvonika se ob vsaki polni uri oglasi trobentač, ki zaigra »hejnal«. Pesem so v času mongolskih vpadov zaigrali kot opozorilo pred bližajočimi se sovražniki. Po legendi je trobentaču mongolska puščica prestrelila grlo. V spomin na ta dogodek trobentač pesmi ne konča, nenaden konec pa je spomin na njegovo junaštvo.

tudi Wawelske katedrale in obnovljenega Wawelskega gradu na istoimenskem mestnem griču, je mesto zaznamovalo pokroviteljstvo kralja Kazimirja Velikega, ki je v Krakowu ustanovil univerzo (1364), zgradil utrdbe in obzidje, samo mesto pa razglasil za novo poljsko prestolnico.

V 15. stol. je ugled Krakowa naraščal zlasti s pomembnostjo univerze. Postajala je vse bolj znano središče študentov Srednje in Vzhodne Evrope, Krakowa pa se je kmalu prijel sloves študentske prestolnice. Med leti 1491 in 1495 je v Krakowu študiral tudi znanstvenik in izumitelj Nikolaj Kopernik.

V humanizem usmerjena renesansa je v 16. stol. pomenila zlato obdobje poljske kulture. To je tudi čas izredne odprtosti, saj so bili v Krakowu dobrodošli tako Nemci, Italijani, Madžari in zlasti Judje. Slednji so v Krakowu osnovali eno največjih judovskih skupnosti v Evropi. Takšna poljska odprtost je pomenila tudi naraščanje trgovine, kar je mesto spremenilo v bogato gospodarsko središče. Konec 16. stol. pa se je razvoj Krakowa upočasn timer. Glavni vzrok za to je bila odločitev kralja Sigismunda III., da za novo prestolnico določi Varšavo (da bi laže nadzoroval potek vojn na severu, se je odločil dvor in vojsko preseliti v severnejšo Varšavo).

Pomemben vzpon je Krakowu zagotovil dunajski kongres (1815), ki je po zmagi nad Napoleonom določil ustanovitev manjših tamponskih držav, kar naj bi zavrlo revolucionarno gibanje. Takšna državica je za nekaj let postal tudi Krakow.

Med 2. svetovno vojno se je podoba Krakowa močno spremenila, judovska skupnost, ki je bila tako rekoč mestna značilnost, je bila iztrebljena, poško-

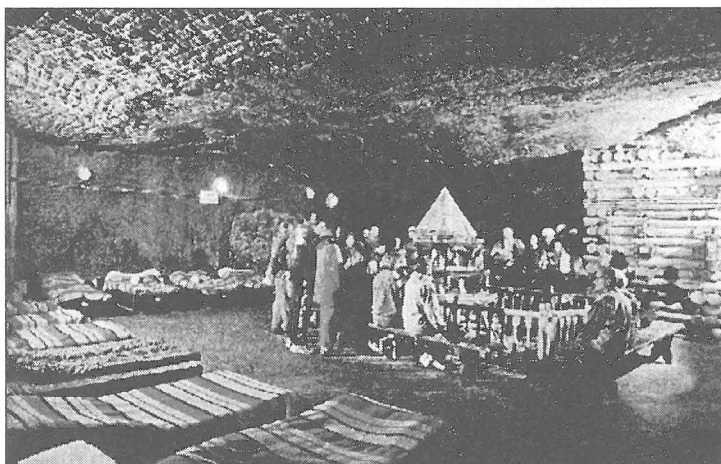
dovane pa so bile tudi številne stavbe.

Leta 1978 je UNESCO mesto Krakow uvrstil med dvanajst arhitekturno najbolj kompleksnih mest na svetu. Isto leto je bil Karol Wojtyla imenovan za papeža Janeza Pavla II.

Okolica Krakowa

Rudnik soli Wieliczka

Le nekaj 10 kilometrov od Krakowa leži rudnik soli Wieliczka. Načrtno izkoriščanje rudnika seže v 12. stol., vendar pa so že prvi naseljenci poznali najdbišče dragocene mineralne kamnine, ki je bila v tedanjem času edini vir soli in zato tako dragocena kot zlato.

Terapevtska skupina (globina 211 m). Naravne razmere uporabljajo v zdravstvene namene.

Rudnik je danes pomembna turistična točka (obiskali so ga npr. Gorbačov,

Janez Pavel II.), vendar pa v rudniku še danes kopljejo sol.

Del rudnika je preurejen v turistično pot. Poleg čudovitih, skozi stoletja nastajajočih solnih kristalov, si je mogoče ogledati pravo rudarsko orodje, konjske vprege, vozove in druge pripomočke, ki so jim služili pri izkopavanju soli. Glavna znamenitost rudnika pa so številne podobe in kipi, ki so jih skozi stoletja izklesovali rudarji. Tu srečamo znamenite poljske kralje in bajeslovna bitja, kot so škrti in palčki. Preprosti rudarji, ki so dan za dnevno opravljali težko delo in tako rekoč živeli v rudniku, so v teh podobah iskali utehe in poguma. V rudniku je vklesanih tudi

več kapelic, v katerih svetniki budno pazijo na varnost rudarjev.

Na globini 101 m so trije rudarji – brata Jozef in Tomasz Markowski in Antoni Wyrodek izklesali cerkev, ki je druga najgloblja na svetu (globlja je v Južni Ameriki). Cerkev, v stene ka-

tere so vklesane svetopisemske osebe, je danes prizorišče poletnih koncertov.

Posebne naravne razmere (posebno ozračje, ki ga ustvarja topljenje in spreminjanje soli in drugih mineralov) danes izkoriščajo v zdravstvene namene. Nekateri deli rudnika so urejeni v okrevališča za obbolele na dihalih. Poleti si je mogoče v rudniku privoščiti zdravstveno terapijo, v katero med drugim spada zdravilno bivanje in spanje v rudniku.

Auschwitz – Birkenau

Zloglasno nacistično taborišče Auschwitz je preurejeno v muzej. Na površini, veliki kar 45 km², kjer je med leti 1940 in 1945 umrlo približno milijon ljudi (zlasti Judov in političnih zapornikov), še zdaj stojijo avtentične barake in stavbe, ki so preurejene v manjše muzeje. Razstavljena je tudi nemška dokumentacija. Preseneča natančnost kartotek, ki jih je bilo tako veliko, da jih nacisti med umikom niso utegnili vseh uničiti. Sobe, napolnjene z čevlji, ščetkami za zobe, lasmi in oblekami, ostajajo nemi dokaz naše polpretekle zgodovine.

Nekaj kilometrov od Auschwitza je taborišče Birkenau (eno izmed prizorišč filma Schindlerjev seznam). Taborišče je bilo ustanovljeno kot pomožni del prenatrpanega Auschwitza. Birkenau je bil uničevalno taborišče, tu so le redko opravljali selekcije (izbiranje delavcev), večino ljudi so takoj usmrtili v plinskih celicah.

V Auschwitzu se vsako leto zberejo taboriščniki (preživelo jih je le približno 8000). Nazadnje so se zbrali januarja letos, ko so obeležili 55. obletnico osvoboditve taborišča.

Sklep

Mesto Krakow in kraji v njegovi bližini so zagotovo vredni ogleda, saj se tu prepleta edinstvena kulturna dediščina, ki temelji na združevanju različnih kultur. Bogastva poljske, judovske, nemške in orientalske kulture se tu zlivajo v svojstven kulturni spomenik, ki bi lahko služil za zgled tudi današnji Evropi.

Literatura:

Janusz Podlecki, Wieliczka, Mines de sel Royales, Karpaty 1997.
Grzegorz Rudzinski, The golden book of Crakow, Casa editrice Bonenchi 1999.

Glavna vrata taborišča. Napis »Delo osvobaja« naj bi ironično prepričeval nove zapornike, da gre za delovno taborišče. Nacisti so vse vojno obdobje skrivali namembnost Auschwitza. Da bi odvrnili sum, da je to taborišče uničevalno, so celo zgradili bazen, okoli barak pa so zasadili drevorede.

Tomaž Kranjc

Popravni izpiti pri zgodovini?

Zgodovina kot eden temeljnih splošnoizobraževalnih predmetov je vključena v predmetnike vseh srednjih šol v Sloveniji. V tem zapisu se bom posvetil podatkom, ki kažejo, kolikšen delež srednješolcev ob koncu pouka ne dobi pozitivne ocene iz zgodovine, kako uspešno izdelujejo popravne izpite in kakšen je delež zgodovine v skupni vsoti popravnih izpitov v gimnaziji. Podatke bom prikazal po letnikih in po vrstah izobraževanja (NPI, SPI, SSI, gimnazije), vmes pa bom natrosil nekaj primerjav z drugimi predmeti in kako provokativno misel za ohranitev motivacije.

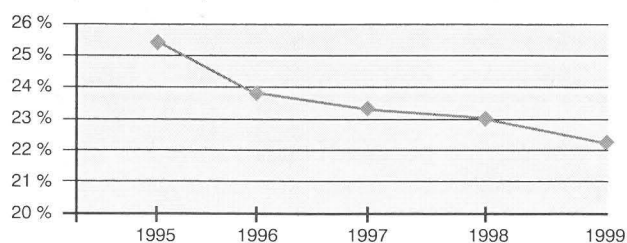
V petih letih spremljanja oz. »analize številčnega stanja« se je nabralo precej podatkov, ki kažejo na splošne trende pa tudi na mesto predmeta zgodovina med ostalimi predmeti srednje šole.

Zavod RS za šolstvo vsako leto zaprosi srednje šole za podatke o popravnih izpiti. Odgovori približno 70 do 80 % šol, ki sestavljajo »vzorec«, v katerem je približno 70 % dijakov. Podatki kažejo, da ima več kot petina dijakov in dijakinj, vajencev in vajenk (v nadaljevanju besedila: dijakov) ob koncu pouka nezadostno oceno. Okrog 10 % dijakov ima en »cvek«, dve nezadostni ima približno 6 %, tri »cveke« 4 % in več kot tri negativne ocene 3 % populacije. Popravni izpit lahko delajo dijaki, ki imajo do 3 nezadostne ocene. Uspešnost na izpitu je najbolj odvisna od znanja, vendar se pokaže, da med dijaki z enim popravnim izpitom izdela približno 88 %, od dijakov z dvema »popravcema« približno 67 % in med dijaki s tremi popravnimi le 42 %. Povprečno uspejo dijaki popraviti tri od štirih popravnih izpitov, na junijskem roku pa vsak drugi izpit.

Vsi ti podatki veljajo za skupino, v kateri so vsi dijaki. Seveda se posamezni podatki zelo razlikujejo glede na vrsto izobraževanja, letnik, predmet in posamezno šolo. Po analizi ZRSŠ objavi sumirane kazalce in tako šolam omogoči anonimnost, pa tudi vpogled v povprečja in – če je potrebno – tudi iskanje odgovorov in ukrepanje.

Podatke za analizo 1999 je posredovalo 65 gimnazij (med njimi 25 s programom tehniške, ekonomske ali umetniške gimnazije – v nadaljevanju strokovne gimnazije) in 104 šole s programi nižjega in srednjega poklicnega šolanja ter srednjega strokovnega oz. tehniškega izobraževanja. Na teh šolah se je šolalo 78355 dijakov in vajencev. Delež nezadostno ocenjenih ob koncu pouka je bil 22,3 % – za slab odstotek manj kot leto prej. Med slovenskimi dijaki je v zadnjih petih letih delež nezadostnih vsako leto manjši, kar kaže slika 1:

Slika 1: **Delež dijakov z nezadostnimi ocenami ob koncu pouka (1995–1999)**

Pregled podatkov po letnikih je pokazal, da je bilo največ »cvekov« v prvem (27 %), nato v drugem (24 %), tretjem (20 %) in najmanj v četrtem (16 %) letniku. V oči bode podatek, da je več kot četrtnina dijakov prvih dveh letnikov ob koncu pouka ocenjena nezadostno. Skupna uspešnost šol, izražena v odstotku dijakov, ki so izdelali, je bila ob koncu pouka v šolskem letu 1998/99 približno 78 %. Šele s popravnimi izpiti so dijaki, učitelji in šole dvignili skupno uspešnost na približno 92 %. Popravni izpiti prispevajo v končni iztržek okoli 17 %, kar opravičuje njihov obstoj. Vprašanje pa je, ali bi lahko ta rezultat še izboljšali? Kljub popravnim izpitom približno 8 % vsakoletne generacije ne izdela letnika. V absolutnih številkah je to namreč več kot 8000 dijakov. Drugo vprašanje je, ali so nezadostne ocene ob koncu pouka potrebne oz. smiselne. Verjetno bi morali popravne izpite obravnavati kot kruto realnost in se raje osredotočiti na zmanjševanje deleža nezadostno ocenjenih dijakov ob koncu pouka. Seveda ne tako, da ukinemo »cvek«, ampak s postopnimi, majhnimi koraki, ki bodo poskrbeli, da bodo dijaki zadostili njim znanim merilom za pozitivno oceno.

In kako je v teh številkah odseval delež zgodovine?

Šole iz vzorca so poročale, da so tudi pri zgodovini zaključili nezadostne ocene in da so bili potrebni popravni izpiti. V preglednicah prikazujem število dijakov, ki so poslušali zgodovino, število in delež dijakov, ki so imeli popravni izpit (PI), ter število in delež dijakov, ki so ta popravni izpit opravili. Vsaka preglednica se nanaša na vrsto izobraževanja, znotraj nje pa so podatki o dijakih prikazani po letnikih.

Preglednica 1: **Popravni izpiti iz zgodovine (1999) v splošnih in klasičnih gimnazijah**

letnik	djakov v vzorcu	imeli PI	delež PI	opravili PI	delež uspešnih
1.	4364	54	1,2 %	33	61,1 %
2.	4578	69	1,5 %	49	71,0 %
3.	4012	41	1,0 %	31	75,6 %
4.	3726	46	1,2 %	29	63,0 %
skupaj	16680	210	1,3 %	142	67,6 %

Zgodovina v splošnih in klasičnih gimnazijah je obvezni predmet vsa štiri leta. Tako iz števila dijakov, ki so poslušali zgodovino v četrtem letniku, ne moremo sklepati na to, koliko se jih pripravlja na maturo. Državni izpitni center je poročal o 2168 kandidatih za maturo iz zgodovine, kar pomeni, da se je tudi precejšnji delež naših četrtošolcev pripravljal nanjo. Seveda od njih nismo pričakovali niti nezadostne ocene pri predmetu niti popravnega izpita, zato se zdi delež dijakov s »cvekom« v četrtem letniku visok. Statistično pomembno se razlikujeta le deleža drugega in tretjega letnika. Kaže, da je največ nezadostnih ocen pri zgodovini v drugem letniku, na kar lahko vplivajo obravnavana tematika, osebnostne težave mladostnika (in učitelja), količina in kakovost učenja, razlikovaje med bistvenim in nebistvenim, razmerje med potrebnimi in nepotrebnimi dejstvi, količina preverjanja, oblika ocenjevanja, pretirana akademskost ali pretirana poljudnost. Morda bi doslednejša uporaba podjetnostne ali kake druge aktivnejše metode poučevanja prispevala k boljši učinkovitosti.

Med gimnazijci, ki so imeli popravni izpit iz »zgodle«, je bilo uspešnih približno dve tretjini. V tretjem in drugem letniku je bil delež uspešnih višji kot v prvem in četrtem. Izgleda, da tudi zgodovina opravi selekcijsko vlogo v prvem letniku in

ponovno pred »zrelostnim« izpitom.

Preglednica 2: **Popravni izpiti iz zgodovine (1999) v strokovnih gimnazijah**

letnik	dijakov v vzorcu	imeli PI	delež PI	opravili PI	delež uspešnih
1.	1736	76	4,4 %	33	61,1 %
2.	187	6	3,2 %	3	(50 %)*
skupaj	1923	82	4,3 %	26	31,7 %

V obdelavo so prišli podatki iz tipa izobraževanja, ki je pravkar začelo svoje življenje. V drugem letniku je bilo še malo dijakov, nekajkrat več pa se jih je vpisalo naslednje leto. Podatki kažejo, da se delež nezadostno ocenjenih dijakov bistveno razlikuje od ustreznega deleža splošnih gimnazijcev, pa tudi od deleža kolegov v srednjih tehniških oz. strokovnih šolah. Tukaj je nekaj narobe. Če je res, kot trdijo mnogi, da se je v strokovne gimnazije vpisalo mnogo učno manj zmožnih in motiviranih dijakov, jim z visokimi gimnazijskimi merili zapiramo pot naprej. Pot, ki se lahko konča le z maturo, ki je pogoj za univerzitetni študij. Če znižamo merila, zbujamo lažne upe pred zunanje ocenjevano maturo. Meril najbrž niso zniževali pred popravnim izpitom iz zgodovine, saj ga je opravilo pomembno manj dijakov kot v drugih segmentih izobraževanja.

Strokovne gimnazije bi morale biti alternativa gimnaziji. Žal kaže, da postajajo alternativa strokovnemu oz. tehniškemu šolstvu. Po drugi strani pa – mogoče prehitro sklepamo na podlagi prvih generacij, ki so ponavadi izjemne. In večina generacije v teh šolah ni nezadostna. Niti v zgodovini niti pri drugih predmetih. Skrbi me le to, da je med njimi več učno problematičnih.

Preglednica 3: **Popravni izpiti iz zgodovine (1999) v srednjem strokovnem oz. tehniškem šolstvu**

letnik	dijakov v vzorcu	imeli PI	delež PI	opravili PI	delež uspešnih
1.	3998	92	2,3 %	63	68,5 %
2.	6538	142	2,2 %	91	64,1 %
3.	3123	47	1,8 %	33	70,2 %
4.	2784	55	2,0 %	36	65,5 %
skupaj	16443	336	2,0 %	223	67,6 %

Delež dijakov, ki se jim je pouk zgodovine zameril tako, da so si pridelali popravni izpit, je višji kot v splošnih gimnazijah. Od prvega do tretjega letnika enakomerno upada. V četrtem letniku se poveča, kar ni naključje. V marsikateri srednji šoli je zgodovina edini mogoč izbirni predmet za maturo. Podoben dvig deleža četrtošolcev lahko pričakujemo do ugasnitve programov, ki so hkrati pripravljali na zaključni izpit iz stroke in na maturo. Kaže, da se učitelji četrtošolcev bojijo njihovega neuspeha na maturi in jih bolj množično kot nižješolce »ponovno preverijo«. Po poročilu Državnega izpitnega centra je maturo iz zgodovine prijavilo 1909 kandidatov iz strokovnih šol. Če ne prav vsi, je pa velika večina zajeta v četrti vrstici gornje tabele. Delež uspešnih na popravnem izpitu iz zgodovine je bil v vseh letnikih podoben in skoraj enak deležu v splošnih gimnazijah.

Preglednica 4: **Popravni izpiti iz zgodovine (1999) v srednjem poklicnem izobraževanju**

letnik	dijakov v vzorcu	imeli PI	delež PI	opravili PI	delež uspešnih
1.	982	53	5,3 %	16	30,2 %
2.	1219	45	3,7 %	30	66,7 %
3.	860	7	0,8 %	6	(85,7 %)*
skupaj	3061	105	3,4 %	52	49,5 %

V srednjem poklicnem izobraževanju so vsebine zgodovine del predmeta družboslovje. Manjši vzorec ne pomeni, da v SPI pri družboslovju ne poslušajo zgodovinskih vsebin, ampak si ga razlagam tako, da so šole prikazale popravni izpit iz zgodovinskih vsebin, kjer je do popravnega izpita res prišlo. Zaradi ne vedno doslednega izpolnjevanja bi lahko z rezervo obravnavali delež PI, ki bi lahko bil manjši, če bi v imenovalcu ulomka zapisali vse dijake SPI, za katere pa šole niso poročale o kakršnem koli izpitu. Nekateri dijaki so pri tem predmetu imeli popravni izpit iz geografskih vsebin in šole so to ustrezno prikazale. Kljub zadržanosti pa lahko trdimo, da je delež nezadostnih pri zgodovini višji od povprečja. Ob hkratnem nizkem deležu uspešnih na popravnem izpitu pa se poraja nekaj vprašanj: od tega, kako je učni načrt prilagojen populaciji do tega, kako široke so meje dojemanja v tem posebnem delu populacije. Motivacija za delo, povezave zgodovine s stroko, zanimive metode in tehnike poučevanja, obvladovanje in vodenje težavnega oddelka pa so tako ali tako stalnice, ki bolj kot odgovarjajo postavljajo nova vprašanja, ko se pogovarjamo o zaježitvi neuspešnosti v šolah.

Preglednica 5: **Popravni izpiti iz zgodovine (1999) skupaj po letnikih**

letnik	dijakov v vzorcu	imeli PI	delež PI	opravili PI	delež uspešnih
1.	11080	275	2,5 %	135	49,1 %
2.	12522	262	2,1 %	173	66,0 %
3.	7995	95	1,2 %	70	73,7 %
4.	6510	101	1,6 %	65	64,4 %
skupaj	38107	733	1,9 %	443	60,4 %

Najbolj kritičen je prvi letnik, kjer je delež nezadostnih največji, delež uspešnih med njimi pa najmanjši. Ker gre za različne učne načrte, različne tipe izobraževanja in različne obsege predmeta v njih, je težko poiskati enotne vzroke in še težje oblikovati enotne ukrepe, ki bi lahko izboljšali stanje. Zaenkrat je važno, da vemo, kje moramo biti bolj pozorni, tenkočutni in elastični.

Preglednica 6: **Popravni izpiti iz zgodovine (1999) skupaj po vrstah šolanja**

	dijakov v vzorcu	imeli PI	delež PI	opravili PI	delež uspešnih
spl. in klas. gimnazije	16680	210	1,3 %	142	67,6 %
strokovne gimnazije	1923	82	4,3 %	26	31,7 %
SSI	16443	336	2,0 %	223	66,4 %
SPI	3061	105	3,4 %	52	49,5 %
skupaj	38107	733	1,9 %	443	60,4 %

Ko razmišljam o popravnih izpitih, se vedno sprašujem po njihovi smiselosti. Vendar je ključno vprašanje, ali so nezadostne ocene potrebne. Ali so dovolj velik motivator? Vemo, da so marsikdaj le kazni za neresnost ali razgrajanje, za predrznost ali brezbriznost. Kaj bi lahko naredili, da bi

pouk potekal tako, da nezadostnih ocen ne bi bilo treba? Ob nespremenjenih kriterijih? Zakaj pa ne?

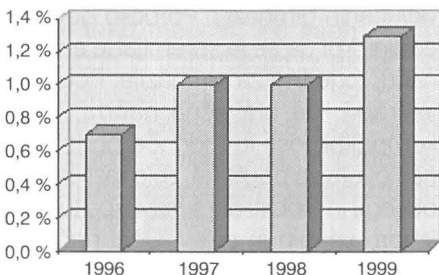
Stanje leta 1999 še ni tako idilično: popravni izpitov ni tako malo in kar precej se jih konča neuspešno. Kako je možno, da se srednješolci ne znajo učiti zgodovine?

Primerjave 1996–1999 (velja le za gimnazijski program)
Preglednica 7: Zgodovina na popravni izpitih v gimnaziji 1996–1999

leto	delež dijakov s PI	delež uspešnih na PI	delež predmeta v skupni vsoti vseh PI
1996	0,7 %	68,9 %	2,9 %
1997	1,0 %	78,3 %	4,2 %
1998	1,0 %	66,8 %	4,0 %
1999	1,3 %	67,6 %	4,1 %

Glede na dejstvo, da je v vseh štirih letih v analizo vključeno približno enako število gimnazijcev, lahko trdimo, da delež dijakov, ki so končali pouk z nezadostno oceno iz zgodovine, narašča. Počasi, a vztrajno, kot kaže slika 2.

Slika 2: Delež gimnazijcev z nezadostno oceno iz zgodovine ob koncu pouka

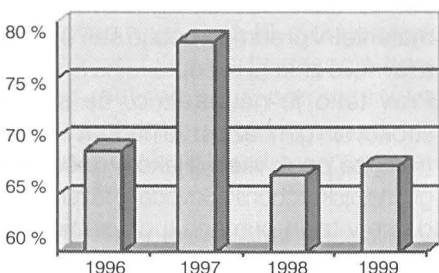

Približno en odstotek dijakov dobi ob koncu pouka »cvek« in možnost, da svoje (ne)znanje pokažejo še na popravni izpitu. Pri tem velja označiti zgodovino za lažji

predmet, vsaj v primerjavi z matematiko, kjer približno 9 % dijakov konča pouk z nezadostno oceno. Drugi predmeti – jeziki, fizika, kemija – imajo dva- do štirikrat večji delež nezadostnih kot zgodovina.

Uspešnost na popravni izpiti iz zgodovine v gimnazijah je bila (z izjemo leta 1997) bolj ali manj enaka. Kaže, da obstaja med učitelji neki skupni »občutek«, koliko dijakov lahko »spustijo«, ali pa se res dogaja, da leto za letom enak delež dijakov na izpitu zna dovolj za pozitivno oceno (mimogrede, leta 1996 sem ugotovil, da je v 93 % ta ocena dvojka). Uspešnost pri zgodovini je nekje v sredini gimnazijskih predmetov oz. več je predmetov, ki so na popravni izpiti bolj prepustni. Slika 3 kaže uspešnost v zadnjih letih.

Slika 3: Delež uspešno opravljenih popravni izpitov iz zgodovine v gimnazijah

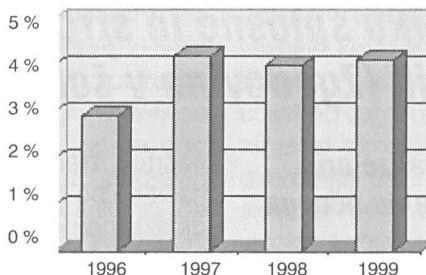

Delež predmeta v skupni vsoti vseh popravni izpitov pove, kateri predmeti so na izpiti najbolj »obiskani«. Že leta je na prvem mestu matematika, ki proizvede okrog

35 odstotkov vseh popravni izpitov. Naslednja mesta s po okrog 10 odstotki zasedajo tuji jeziki, fizika, kemija in slovenščina. Delež zgodovine je manjši, približno 4 %, kar

prikazuje slika 4:

Slika 4: Delež zgodovine v skupni vsoti vseh popravni izpitov v gimnazijah

S takim deležem zgodovina zaseda mesto na repu lestvice. Manjše deleže imajo – razumljivo – predmeti z manjšim obsegom in predmeti, ki se ne poučujejo na vseh

šolah, npr. nekateri tuji jeziki, izbirni predmeti itd. Od sorodnih predmetov imata geografija in sociologija manjša deleža.

Sklep

Primerjava podatkov iz analiz popravni izpitov zadnjih let pokaže:

1. Delež dijakov z nezadostno oceno iz zgodovine je najmanjši v splošnih gimnazijah. V tehniških oz. strokovnih šolah je višji, v strokovnih gimnazijah pa najvišji.
2. Najbolj kritičen je prvi letnik. Delež nezadostno ocenjenih v višjih letnikih upade. Še vedno visok delež nezadostnih v četrtem letniku je najbrž v zvezi s strahom učiteljev pred neuspehom njihovih dijakov na eksterni maturi.
3. Delež uspešno opravljenih popravni izpitov je različen v različnih sistemih izobraževanja, leta 1999 od 49 % do 67 %. Gimnazijci so v obdobju 1996/99 popravili med 66 % in 78 % »cvekov«.
4. Delež gimnazijcev z nezadostno oceno iz zgodovine v obdobju 1996–1999 počasi raste.
5. Delež zgodovine v skupni vsoti popravni izpitov v gimnaziji je okrog 4-odstoten. V primerjavi z drugimi predmeti je majhen, ne pa najmanjši.

Literatura:

1. Izpolnjeni vprašalniki POP99 srednjih šol Slovenije.
2. Benulič et al. (ur.) (1999). Maturitetno letno poročilo. Matura 1999. Ljubljana: Državni izpitni center.
3. Kranjc (1999). *Zadnji popravni izpiti tega tisočletja*. Ljubljana: Šolski razgledi, št. 20, 18. dec.
4. Meznarič et al (1998): *Podjetno v svet zgodovine*. Ljubljana: ZRSŠ.
5. OECD (1998). *Overcoming Failure at School*. Paris: OECD Publications.
6. Kranjc (1998). *Popravni izpiti v srednjem šolstvu 1997*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
7. Kranjc (1997). *Analiza popravni izpitov 1996 v srednjih šolah Slovenije*. Ljubljana: ZRSŠ.
8. Eurydice (1994). *Measures to combat failure at school*. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities.
9. Kranjc (1996). *Analiza popravni izpitov v srednjih šolah Slovenije 1995*. Ljubljana: Vzgoja in izobraževanje, št. 1, (39–46).
10. Kranjc (1996). *Zgovorne, tudi presenetljive razlike*. (Popravni izpiti 1995 na štiriletnih srednjih šolah). Ljubljana: Šolski razgledi, št. 3/96 (13), 12. feb. 1996.
11. Kranjc (1996). *Uspehi posameznih šol, skriti v povprečju programov*. Popravni izpiti 1995 v triletnih in dvehletnih programih srednjih šol. Ljubljana: Šolski razgledi, 5/96, (15), 11. marec 1996.
12. Kranjc (1999). *Izstop dijakov iz srednjih šol*. Ljubljana: Vzgoja in izobraževanje 2, 22–28.
13. Petz (1970). *Osnovne statistične metode*. Zagreb: Izdavaški zavod JAZU.
14. Kranjc (1996). *Vsak četrti dijak s »popravnim«*. Ljubljana: Dnevnik, 13. 3. 1996.
15. Kranjc (1996). *Junjski rok, da ali ne? Dileme srednješolskih popravni izpitov*. Radovljica: Didakta, oktober 1996 (39–40).

Božo Repe

Kritične pripombe k Analizi spremljave učnega načrta za zgodovino v prvem letniku splošne in strokovne gimnazije, ki jo je pripravila Vilma Brodnik (Zgodovina v šoli, letnik IX, št. 1, 2000 str. 7–21)

O deležu in teži analize pri celovitem ocenjevanju učnega načrta

V uvodu analize je zapisano, da se je v šolskem letu 1998/99 prvič izvajal prenovljeni učni načrt v vseh gimnazijah. Tu je treba poudariti, da se je prenova zgodovine začela leta 1990, njen rezultat pa bil leta 1996 potrjeni prenovljeni učni načrt za gimnazijski program v obsegu 280 ur. V šolskem letu 1996/97 se je učni načrt začel vpeljevati v prvi letnik, torej imajo starejše generacije z njim kar nekaj izkušenj. V istem šolskem letu je bila opravljena tudi racionalna evalvacija na vseh gimnazijah. Ta ni pokazala negativnih tendenc pri uvajanju učnega načrta. Večina profesorjev je – nasprotno! – celo poudarila prednosti novega učnega načrta. Vendar tudi evalvacija ni edina informacija, ki jo imamo o tem, kako profesorji sprejemajo in uresničujejo učni načrt. O njem je bilo že v času sprejemanja učnega načrta, pa tudi potem, ko se je uvajal v praksi, več poglobljenih in kritičnih razprav, informacije dobivamo pri seminarjih, ki obravnavajo posamezne teme, ob delu maturitetne komisije, na ekskurzijah, ob hospitacijah in nastopih, ki jih opravljajo študenti zgodovine na šolah, in ne nazadnje ob številnih neformalnih pogovorih s profesorji. Resda vse to ni »znanstveno« obdelano in prikazano v grafikoni, stolpcih, krogih in drugih novodobnih vizualnih statističnih »obdelavah«, ki jih danes vsakemu otroku omogoča računalniška tehnika. Zgostovo pa ima za tiste, ki smo pri prenovi pouka zgodovine sodelovali, tovrstno merjenje »utripa« bistveno večjo težo kot mehanična standardizirana obdelava, ki jo po istem vzorcu za vse predmete opravlja Zavod Republike Slovenije za šolstvo, na področju zgodovine pa kolegica Vilma Brodnik. Pri tem je treba še posebej opozoriti, da je bil prvotni učni načrt usklajen z novo metodologijo kurikularne prenove zato, ker je bila v času priprave učnih

načrtov izrečena grožnja, da noben načrt ne bo sprejet, če ne bo imel t. i. didaktično-pedagoškega dela. Ta del so (tudi za zgodovino) pripravili strokovni svetovalci Zavoda RS za šolstvo, zato je toliko bolj nenavadno, da je sedaj podvržen kritiki v taki obliki, kot jo je zapisala kolegica Vilma Brodnik. Če Zavod RS za šolstvo z vsakokratno zamenjavo svetovalcev spreminja svoje stališče, je to sicer njegova stvar, sam pa kot predsednik komisije, ki je učne načrte pripravila in uspešno pripeljala skozi dolgotrajne in mukotrpne usklajevalne postopke, nikakor ne nameravam pristati na to, da bi se morebitna notranja rivalstva in boj za prestiž kakorkoli odrazila pri uvajanju in uresničevanju učnega načrta.

O (pre)majhnosti vzorca in vprašljivih metodoloških pristopih

Analiza je po vseh strokovnih in znanstvenih merilih narejena na premajhnem vzorcu, da bi bila lahko verodostojna oz. da bi lahko na temelju izvedenega vzorca v posploševali ugotovitve za celoten pouk zgodovine v Sloveniji. Prvič ni šlo za 11 % vseh slovenskih gimnazij v celoti (kot se da razbrati iz povzetka), pač pa za posamezne učitelje s teh gimnazij. In drugič: v intervjuju je sodelovalo osem učiteljev od 117 ali statistično 6,8 % vseh učiteljev. Če bi podatke razdelili po dveh različnih učnih načrtih (za splošno gimnazijo in za strokovno gimnazijo), pa bi bil ta vzorec še manjši. Posploševati na takem vzorcu je seveda zavajajoče, risanje grafikonov, krogcev in drugih poudarjenih oblik (vizualnih) prikazov pa manipulacija. Iz poročila je razvidno, da niti ta mala skupinica učiteljev ni imela vedno istega mnenja, da je ponavadi neko kritično misel podal en učitelj.

Poleg tega je iz poročila razvidno, da sta bila v spremljavo vključena dva učitelja, ki poučujeta šele prvo leto, zato

tudi nista bila na študijskih skupinah, kjer so avtorji, vključno s prof. dr. Petrom Vodopivcem, ki je idejni avtor načrta, večkrat podrobneje predstavili značilnosti novega koncepta, zlasti še diferencirani pristop k uresničevanju učnih vsebin.

Iz poročila ni razvidno, ali so se podatki zbirali ločeno po konceptu učnega načrta za strokovne gimnazije v obsegu 210 ur (za dve v evalvacijo vključeni strokovni gimnaziji) in po konceptu učnega načrta za splošno gimnazijo v obsegu 280 ur (osem vključenih gimnazij). Poročilo govori v ednini, kot da se je spremljal le en učni načrt, to je tisti za gimnazije. Poudariti je treba, da sta učna načrta, kljub kompatibilnosti in mogoče podobnim naslovom za poglavja, zelo različna po obsegu in globini obravnave, pa tudi po izboru vsebin in ciljev. Učni načrt za strokovne gimnazije izhaja iz učnega načrta za strokovne in tehnične gimnazije in v nobenem primeru ni pomanjšana različica učnega načrta za gimnazije. Razlika ni torej samo v sedemdesetih urah in v tem, da se ta učni načrt izvaja le tri leta.

Če učitelji v strokovnih gimnazijah (210 ur) poučujejo zgodovino po učnem načrtu za splošne gimnazije (280 ur), kar je sicer večkrat slišati, je to neustrezno in pedagoško zgrešeno, saj vse dijake obremenjujejo z določenimi vsebinami, ki za to vrsto gimnazij niso predvidene, in v večji globini, kot jih določa učni načrt za strokovne gimnazije v obsegu 210 ur. Za maturitetne teme in standard pa dijaki teh šol, ki so si izbrali zgodovino kot maturitetni predmet, dobijo še 70 ur za izravnavo znanja in pripravo na maturo. Prav tako je neustrezno, če se na strokovnih gimnazijah za normalni pouk (torej za pouk vseh dijakov) uporablja gimnazijski učbenik. Seveda je razumljivo, da se v takih primerih tudi vsebine ne da predelati.

V analizi spremljave učnega načrta za zgodovino v prvem letniku splošne in strokovne gimnazije, je v več različnih

zvezah poudarjeno, da je učni načrt preobsežen. Razumem, da so mnenja vprašanih lahko različna (odvisno tudi od tega, kako jih je spraševalec vprašal), ostaja pa vendar vtis, da je to včasih tudi izgovor za tisto, kar naj bi profesorji opravili sami, pa niso (npr.: zakaj ne preverjajo sproti dijakovega razumevanja in znanja, saj s tem kršijo temeljno didaktično načelo; zakaj ne upoštevajo posebnih interesov dijakov, povezanih z učno vsebino, saj je to glavni smisel izbirnega učnega načrta; zakaj ne uporabljajo sodobne učne tehnologije ipd.). Če je temu tako, bi bilo v analizi nujno obdelati tudi ta segment, saj učni načrt daje le splošni okvir za učiteljevo letno načrtovanje izvedbe pouka in za njegovo realizacijo. Pri tem pa velja poudariti, da se tudi tega ne more posploševati na vse učitelje, saj je tudi med osmimi vprašanimi največkrat po en učitelj kot posameznik izrazil tako mnenje. Pri vseh takih odgovorih in ugotovitvah bi moral biti nujno pripisan tudi komentar. Še zlasti, če naj bi bilo bistvo analize poglobljeno in natančno spremljanje, s čimer se pojasnjuje (opravičuje) majhen vzorec anketiranih učiteljev.

V sklepu poročila je zapisano, da je letna realizacija le 55 ur. Pisci učnega načrta, ki izhajamo iz šolske prakse, smo se tega zavedali in smo večkrat na to opozarjali. Vendar se učnih načrtov ne da pisati na podlagi vkalkuliranega »primanjkljaja.« Če bi to storili, bi seveda sledil logični sklep: če lahko izvedete učni načrt v petdesetih urah, jih ne potrebujete sedemdeset. Kaj bi to v hudem konkurenčnem boju med predmeti za število ur pomenilo, pa najbrž ni treba razlagati. Vsekakor pa bi se nad tem podatkom morali zamisliti in bi zaslužil (ponovno) posebno opozorilo šolskim oblastem. Podatek daje podobo, kot da na šoli dva meseca ni bilo pouka zgodovine, oz. je odpadlo za cela dva meseca pouka načrtovanih ur! Šole bi morale pouk organizirati tako, da bi dosegle optimalno realizacijo ur, predvidenih s predmetnikom za posamezni predmet, in bi tako dijakom zagotovile normalno šolsko delo.

Zanimivo je, da je v Analizi odgovorov na vprašalnik za spremljanje prenovljenega učnega načrta po posameznih poglavjih (Zgodovina, Podobe iz prazgodovine, Zgodnje visoke

kulture, Grčija, Rim) v primerjavi z intervjujem moč zaslediti pozitivne odgovore, zlasti v točkah 4. in 6. Večina učiteljev, ki so vrnili vprašalnik, je odgovorila, da so vse vsebine po poglavjih nujne in da ni vsebin, ki ne bi bile potrebne; da so vsebine ustrezne glede na cilje; da so dosegli zastavljene standarde. Le en učitelj je za eno vsebino, znotraj nekaterih poglavij, menil (Egipt, helenistična kultura), da je preširoko zasnovana. Pogled v učni načrt pokaže, da je učitelj dejansko zamenjal učni načrt z učbenikom, (so)avtorica učbenika pa je prav kolegica Vilma Brodnik.

Dva učitelja od desetih vprašanih sta navedla, da lahko uresničita vse z učnim načrtom zastavljene cilje. To dejstvo v analizi ni podrobneje obravnavano, pozitivne izkušnje obeh kolegov (to je 20 % anketirancev!) niso predstavljene tako, da bi jim lahko drugi sledili. Ali gre tu za vzroke subjektivne narave (več izkušenj, smisel za racionalnost, upoštevanje temeljnega vodila učnega načrta – to je izbirnost ipd.) ali sta imela na razpolago več ur? Ali so vzroki pri drugih vprašanih, ki učnega načrta niso mogli izpeljati v celoti, morda tudi subjektivne narave? V analizi odgovora ne najdemo.

Avtorica analize ugotavlja, da so dijaki pri dveh od osmih evalviranih učnih urah zaprosili za dodatno pojasnilo. Zastavlja se vprašanje, kaj je bil vzrok takemu stanju: ali snov ni bila ustrezno obrazložena; ali učitelj ni sproti po učnih korakih preverjal razumevanja dijakov; ali je učitelj v dnevni in tudi letni pripravi prilagodil pouk nivoju in sposobnostim oddelka; ali je bila metodično-didaktična struktura učne ure ustrezna; ali je bila potreba po dodatnem pojasnjevanju sploh upravičena. Tudi tu odgovora ne najdemo.

Prav tako v poročilu ni komentarja, kolikokrat so učitelji zamenjevali učni načrt in učbenik, kar se vidi tudi po dikcijah, ki so jih uporabljali – npr.: zgodovina kot veda – te dikcije učni načrt ne uporablja, je pa v učbeniku; podobe iz prazgodovine – eden od osmih učiteljev (kot sem že omenil) navaja, da je Egipt zasnovan preobsežno. V učnem načrtu za 210 ur je omenjen le z besedo Egipt in prav tako v učnem načrtu za 280 ur. Kako je lahko ena beseda preobširno zasnovana? V učbeniku pa je Egipt obdelan po vseh

značilnostih. Zastavlja se torej vprašanje, ali je preobširen učbenik ali pa vprašani učitelji ne zna dovolj ustrezno uporabljati učbenika, saj ima tudi učbenik temeljne in informativne vsebine, ki so označene celo z različnim tiskom. Prve visoke civilizacije – en učitelj od osmih navaja (ni pa razvidno, ali je to gimnazijski ali iz strokovne gimnazije), da je en cilj prezahteven, in sicer »primerjava razvoja posameznih visokih kultur«. Takega cilja ni niti v učnem načrtu za 280 ur niti v učnem načrtu za 210 ur.

Pri starih Grkih je navedeno, da je helenistična kultura preveč podrobno obravnavana. V učnem načrtu za 210 ur in tudi v učnem načrtu za 280 ur je samo ena beseda »helenizem – povezava grške kulture z vzhodom« (torej gre za pomen helenizma pri spajanju in prepletanju različnih kultur). Učni načrt tudi nikjer ne govori o grški literaturi. Tudi tu je učitelj očitno zamenjal učbenik in učni načrt.

Med navedenimi osmimi cilji, ki so jih posamezni učitelji označili kot prezahtevne, trije (prvi, tretji in osmi cilj) sploh niso vzeti iz obeh učnih načrtov. Ti cilji so: naj učenci razložijo periodizacijo zgodovine in nastanek koledarja; naj primerjajo razvoj posameznih visokih kultur in naj razumejo ureditev rimskega cesarstva. Prav tako ni cilja, naj razumejo smisel versko socialnih sporov (vsaj ne s tako formulacijo).

Verjamem, da je posamezni učitelj to tako tudi zapisal, vendar bi bilo to treba po učnem načrtu preveriti in nato navesti v komentarju, saj očitno potrjuje prej navedeno tezo o mešanju učbenika in učnega načrta.

V celoti je v učnem načrtu za 280 ur v prvem letniku predvidenih 105 operativnih (konkretnih ciljev), v učnem načrtu za strokovne gimnazije v obsegu 210 ur pa 91 operativnih ciljev. Iz tega sledi, da so posamezni vprašani učitelji imeli pripombo le k osmim (7,6 % oz. 8,5 %) ciljem, pri čemer gre dejansko le za štiri cilje, saj ostali niso povzeti iz učnega načrta.

Sklep ali kam lahko pripelje prenašljivost in nerazumevanje smisla prenove

Analiza je narejena na bistveno premajhnem vzorcu, da bi bila lahko strokovno in znanstveno relevantna. Če

je bil namen na majhnem vzorcu s poglobljenim in vsestranskim spremljanjem – kar bi sicer lahko bilo koristno – dobiti čim več informacij, bi morala biti raziskava zastavljena drugače. Vprašanja ne bi smela biti tako sugestivna, kot so bila (Ali ste imeli za realizacijo vsebin prvega letnika dovolj časa?; Je učni načrt preobsežen?; Ali menite, da vsebine ustrezajo ciljem predmeta?). K takemu vprašalniku ni potreben komentar, saj je splošno znano, da na sugestivna vprašanja dobimo sugestivne odgovore. Sklepi analize so površni, posamičnih odgovorov ne problematizirajo ne iščejo odgovora, zakaj je vsak od osmih učiteljev odgovarjal tako, kot pač je, medtem ko je – nasprotno – avtoričin sklep zelo posplošujoč in kategoričen. Do določene mere bi bilo še sprejemljivo, če bi nam avtorica v pisni obliki razložila svoje vtise, ki jih je dobila pri spremljanju pouka, nikakor pa ni možno rezultatov raziskave prikazovati s statistično metodologijo, kot da gre za prevladujoče mnenje celotne učiteljske populacije.

Dejanski problem pa je seveda v tem, da avtorica analize v temelju ne razume, kaj pomeni odprt učni načrt in kaj želimo z njim doseči. Avtoričina ugotovitev na podlagi pogovora z osmimi učitelji (od katerih dva učni načrt po lastnih navedbah celo lahko v celoti realizirata) je, »da tako obsežnega učnega načrta ni moč realizirati« (str. 21). Učni načrt je izbirni, učitelj ima pravico, da znotraj zapsanega izbere teme, ki se mu zdijo vredne večjega poudarka, da prisluhne željam učencem. To, da na poučevanje vpliva matura, je jasno že od začetka, prav zato smo se odločili za izbirne teme na maturi, kar je bilo sprejeto zelo pozitivno in se v zadnjem času daje za zgled tudi pri drugih predmetih. V

konkretnem primeru bi pomenilo, da dve(!) maturitetni temi v prvem letniku usmerjata potek pouka v celem letu. Če je temu res tako, bi bilo treba odgovoriti zakaj. Zastavlja se tudi vprašanje, kako je mogoče enak vzorec vprašanj izvajati pri učnih načrtih, ki so odprti (izbirni), in tistih, ki imajo vsebine in cilje določene bolj togo. Na to bi morali odgovoriti sestavljavci vprašalnikov, ki očitno (tako kot je bilo že pri nastajanju učnih načrtov) želijo stvari čim bolj shematizirati, poenotiti, spraviti v enake obrazce in kvadratke (močno so mi ostale v spominu zahteve po tem, da bi vsi učni načrti imeli enako število strani, enaka poglavja in celo enake srajčice). Prav patološka obsedenost pri ljudeh, ki naj bi v šolah skrbeli (tudi) za upoštevanje različnosti!

Zastavlja se tudi vprašanje, kaj je Zavod Republike Slovenije za šolstvo, potem ko so bile razpuščene komisije, ki so pripravile prenovi, resnično storil za uvajanje novih učnih načrtov, za njihovo razlago in – ne nazadnje – za njihovo popularizacijo. Če so njegove ambicije, da na majhnih in sugestivnih vzorcih prikaže učne načrte za neustrezne in jih nato začne »popravljanje« ter si tako priskrbi delo in nadaljnji smisel svojega obstoja, je treba povedati, da so bili učni načrti sprejeti z doslej največjim soglasjem stroke in da Zavod nima pravice posegati vanje. Vsaj ne brez soglasja ustvarjalcev učnih načrtov.

Na koncu bi rad še posebej poudaril, da se utrjujočega »seciranja« analize nisem lotil zato, ker bi se želel izogniti vsakršni kritiki učnih načrtov. Nasprotno: niti najmanj jih ne idealiziram, zavedam se, da bi bilo treba marsikaj popraviti (ne nazadnje je bilo veliko stvari narejenih v naglici, saj je bilo treba v manj kot treh letih napisati, sprejeti in

tudi obširno obravnavati kar sedem-najst učnih načrtov). Pričakoval pa sem, da bo to storjeno z večjim poslušom za naše namere in tudi v večjem sodelovanju s tistimi, ki smo pri prenovi sodelovali (tukaj mislim zlasti na učitelje, ki so bili ves čas dejavni v študijskih skupinah, ki so prispevali svoje pripombe, dele učnega načrta preizkušali v praksi itd., in teh je bilo gotovo čez sedemdeset). Njihovega mnenja se ne da posplošiti na vzorec šestih učiteljev, ki ne morejo izvesti učnega načrta ali ga lahko le deloma. In pričakoval bi tudi nekaj več odgovornosti: če že nekdo dela evalvacijo in na njeni podlagi prihaja do tako kategoričnih sklepov, bi rezultate lahko najprej predstavil ustvarjalcem učnih načrtov, ali predlagal razpravo v Društvu učiteljev zgodovine. Z objavo stališča postanejo javna in se je nanje pač treba tudi javno odzvati.

Učni načrti so bili narejeni v skladu z modernimi trendi v Evropi, večkrat predstavljeni na seminarjih Sveta Evrope in dajani tudi za zgled ne samo državam v »tranziciji«, pač pa tudi zahodnoevropskim državam. Prepričan sem, da okvir, ki smo ga skupaj, z veliko truda in demokratičnim dialogom vzpostavili, drži. Znotraj njega je mogoče z dialogom in premislekom izboljšati marsikaj. V sedanjih razmerah prenašani in preveč enostranski sklepi o preobsežnosti učnega načrta (kljub morebitni dobronamernosti) lahko kaj hitro postanejo izhodišče za splošno kritiko učnega načrta in s tem za težnjo po novi šolski reformi, še preden je bila sedanja sploh končana. Dvomim pa, da se bo nova reforma vrtela zgolj okrog vprašanja, ali lahko učitelj predela tisto, kar je v učnem načrtu zapisano, ali ne.

Peter Vodopivec

Nov nesporazum ali vračanje k stari »usmerjeni« pameti?

Celo najbolj znani in uveljavljeni zgodovinarji v svetu, ki poskušajo na začetku novega tisočletja zajeti in strniti človeško zgodovino v sintetične in zaokrožene prikaze, se danes strinjajo, da se je pretekle dediščine in dogodkov nabralo mnogo preveč, da

bi jih bilo mogoče prepričljivo in nazorno popisati v nekaj sto strani obsegajočih knjigah. Zato opozarjajo, da je pri orisih bližnjih ali bolj oddaljenih zgodovinskih obdobjih nujno potreben premišljen izbor. Možnih pristopov k soočanju z neizmerno množico pre-

teklih človeških in civilizacijskih izkušenj je seveda veliko, vendar v monografijah in delih, s katerimi se največkrat srečujemo, prevladujeta predvsem dva. Prvi je kronološki, v glavnem usmerjen k dogodkovni površini, k letnicam, imenom zgodovinskih osebnosti in

nacionalnih »junakov« ter h konkretnim dogodkom; drugi pa je »sociološko« posplošujoč, saj je zanj značilno včasih kar preveč poenostavljeno (in abstraktno) popisovanje zgodovinskih procesov, brez pravega upoštevanja njihove večznačnosti in protislovnosti. Vendar se že nekaj časa uspešno uveljavlja tudi tretji pristop. Ta teži k obravnavanju tisočletne zgodovinske stvarnosti po »velikih« temah in problemih in temelji na realističnem spoznanju, da vsega, kar »se je zgodilo«, preprosto ni več mogoče povedati. Zato je pametneje poglobljeno predstaviti izbrane zgodovinske tokove in prelomne življenjske situacije, jih primerjati med seboj in popisati v daljšem časovnem loku, bralca pa spodbuditi k razmišljanju o njihovi naravi, o neštetihi možnostih človekovega bivanja ter tako posameznikovega kot kolektivnega odzivanja na okolje, na čas in na vsakokratno zgodovinsko resničnost.

Podobno kot pri pisanju zgodovine imamo tudi pri zgodovinskem pouku številne možnosti za prikaz obsežne – preobsežne zgodovinske snovi. Jasno: otroku (učencu, dijaku) moramo predstaviti najpomembnejša dejstva, imena in letnice; te so kakor oprijemalke, kakor potni in »azimutski« znaki, ki omogočajo orientacijo. Toda v isti sapi je zgodovinske snovi preveč in je ni mogoče vse prikazati v omejenem številu učnih ur, ki so na razpolago. Takšno brezosebno kronološko potovanje skozi prostor in čas navsezadnje tudi nima smisla, saj se spreminja v enciklopedično naštevande podatkov, ki se jih otrok lahko prav tako hitro nauči kot jih pozabi. V mednarodnem merilu se zato didaktiki in pedagogi (ne takšni, kot so naši, ki se razumejo na vse od matematike do ekologije, vmes pa še malo na fiziko, družboslovje in pouk jezikov, temveč tisti pravi, ki so hkrati dobri poznavalci svoje stroke in praktični učitelji) danes bolj kot kdajkoli prej zavzemajo za selektivnost. Po njihovem mnenju je mlademu človeku pri zgodovinskem pouku v osnovni in srednji šoli resda treba posredovati temeljno znanje o preteklosti, ki je sestavni del splošne izobrazbe, narodne in domovinske identitete ter humanistično odprtega obzorja. Toda prav tako pomembno je spodbujati njegovo radovednost za

zgodovino in človeško-civilizacijsko dediščino, oblikovati njegov občutek za čas, trajanje in spreminjanje, obenem pa mu utrjevati zavest, da je kritični zgodovinski spomin nepogrešljiva opora tako pri vrednotenju in iskanju sodobnih družbenih kakor posameznikovih osebnih življenjskih poti in izbor.

Vse to smo (nekako) imeli pred očmi, ko smo leta 1990 v Murski Soboti začeli oblikovati nov koncept zgodovine v šoli in smo prvič spregovorili o prenovi in drugačni zasnovi učnega programa, kot je bil tisti v sedemdesetih in osemdesetih letih¹. Novi učni program smo zasnovali dokaj obsežno (na skoraj 20 tipkanih straneh), toda – kot je bilo jasno povedano uvodoma – ne zato, da bi ga učitelj v celoti in dobesedno uresničil, temveč predvsem zato, da bi mu pomagal pri novi opredelitvi razvojnih smernic, ki naj bi jim sledil pri pouku. Zgodovinski pouk je bil v sedemdesetih in osemdesetih letih v Sloveniji in Jugoslaviji (tedaj smo se glede tega skoraj vsi strinjali) bolj kot kdajkoli prej (celo bolj kot v prvih letih po vojni) ujet v enostranske in enosmerne ideološke in politične klešče, zato smo si ga želeli razbremeniti (takšnih in drugačnih) ideoloških in političnih poudarkov in obrazcev, hkrati pa ga napraviti bolj privlačnega in življenjskega². Po novem konceptu, ki smo ga predlagali, naj bi pozornost šolske zgodovine od pretežno politične in dogodkovne razširili na socialno, gospodarsko, kulturno in vsakdanjo »življenjsko« zgodovinsko raven, slovensko zgodovinsko izkustvo pa si prizadevali (kolikor je pač mogoče in konkretni učenčevi starosti primerno) umestiti v širši srednjeevropski in evropski okvir. Ena največjih novosti naj bi bili pri tem večja samostojnost in svoboda učitelja. Učitelj naj bi, ko bi pripravljval svoj letni učni program, sam izbral teme, ki jih bo obširneje obravnaval, se pri tistih, ki bi učence in dijake lahko posebej pritegnile ali pa bi bile zaradi dnevnih dogodkov posebej aktualne, zadržal tudi več časa, obvezno znanje, ki bi ga morali posredovati vsi učitelji, pa naj bi bilo določeno z maturitetnimi temami.

Naj tu še enkrat, čeprav smo to ponovili že neštetokrat, zapišem, da

takšna zasnova in takšen način pouka zgodovine danes ni več nič posebnega in sta široko uveljavljena ne le v Zahodni, temveč tudi v Vzhodni Evropi in (delno) v ZDA. Ponekod so zato učni načrti zelo kratki in sumarni, opremeljeni le z zelo splošnimi »vzgojnimi in izobraževalnimi cilji«, ki govorijo predvsem o tem, da je treba pri učencih razvijati smisel za razumevanje zgodovinskih problemov in obdobjih, hkrati pa spodbujati željo po razmišljanju, radovednost in veselje do zgodovine. Takšne – kratko in splošno opredeljene in v prvi vrsti vsebinske – »vzgojne in učne cilje« smo želeli sprva novim učnim načrtom pripisati tudi mi, vendar so nas prav Zavod RS za šolstvo in vsevedni pedagoški usmerjevalci, ki so bdeli nad oblikovanjem in preoblikovanjem učnih načrtov, »prisilili« da smo dodali obsežno opredelitev »učnih smotrov« po posameznih temah in jih opremili z že davno preseženimi in nesodobnimi formulacijami (kot »učenec se nauči, razume, zna, se seznani, poišče« itd.), ki s svojo apodiktčnostjo in dokončnostjo učitelja zopet obvezujejo in pozivajo, da nekaj (in tega mnogo preveč) »mora«, namesto da bi sodbo o tem, kaj »sme« in »lahko«, prepustili njemu samemu; povsem nedvoumno nam je bilo rečeno, da če tega ne bomo storili, učni načrti ne bodo sprejeti in potrjeni.

Analiza spremljave učnega načrta za zgodovino v prvem letniku splošne in strokovne gimnazije, ki jo je pripravila svetovalka Zavoda RS za šolstvo Vilma Brodnik v okviru Zavodovega projekta spremljave izvajanja prenovljenih gimnazijskih programov v šolskem letu 1998/99 in jo v celoti objavila v Zgodovini v šoli (letnik IX, št. 1, 2000, str. 7–21), je v luči povedanega zato povsem nerazumljiva. Glavno sporočilo ankete je namreč, da učitelji preveč vztrajajo pri tradicionalnih učnih metodah, pri neproblemskem in frontalnem načinu poučevanja in pri suhoparni faktografiji predvsem zaradi preobsežnega učnega načrta. Toda kako je lahko učni načrt, ki je odprt in naj bi ga učitelj uresničeval selektivno (izbirno), sploh preobširen? Je torej res edino, kar je treba in mogoče storiti, skrajšanje učnega načrta za 20 % ali 30 % (to so povsem formalistično ter

¹ P. Vodopivec, K razpravi o novi vsebinski zasnovi zgodovine v šoli, Zgodovinski časopis, št. 1, 45/1991, str. 115–122.

² P. Vodopivec, Ob novem učnem načrtu pouka zgodovine v gimnazijah, Zgodovinski časopis, št. 2, 48/1994, str. 253–258 (ta članek je res tiskan v zelo majhen tisku – z njim je tehnični urednik časopisa kaznoval avtorja in Zavod, ker Zavod k objavi tedaj še nepotrjenega učnega načrta ni bil pripravljen prispevati dela tiskarskih stroškov).

Analiza kolegice Brodnikove in Zavodova »spremljiva« prenovljenih gimnazijskih (?) programov se s temi (ključnimi!?) vprašanji ne ukvarjata in zato tudi ne poskušata poiskati odgovorov nanja. Avtorica analize, ki anketirance neposredno sprašuje, ali je razlog za njihovo le delno učinkovitost »preobsežen učni program« (in jim s tem seveda tudi že vsiljuje odgovor, da tako pač »je«), niti ne pomisli na to, da bi jih vprašala še, zakaj si pouka sami ne organizirajo v manjšem obsegu, če vendar (končno) že imajo to možnost in svobodo, ali pa jih spodbudila, naj povedo, kako jim svetovalci Zavoda in drugi kolegi pri tem lahko svetujejo in pomagajo. Ugotovitev, da razmeroma znaten del učiteljev izbire in redukcije snovi ne zna (ali pa si ne upa) napraviti sam, ni posebno nova in izvirna in velja tako za učni program kot za učbenike. (V tej zvezi je kar precej zmede tudi v anketi, saj se nekateri odgovori nanašajo na učbenike in ne le na učni program). To, da učitelji v nemajhnem številu vztrajajo pri tradicionalnih učnih metodah in so pri seganju po novih zelo nezaupljivi in počasni, pa prav tako vemo. Kaj je torej zdaj pravo sporočilo ankete, ki nam v odstotkih, v barvnih grafikoni in statističnih stolpcih, kot da bi šlo za kakšno Gallupovo javnomnenjsko raziskavo, predstavlja ne posebno inventivne odgovore osmih do desetih učiteljev in jih nato poveže v sklep, da je zgodovine v šoli pač preveč za 55 ur letno in se mora zato (zopet) najti nekdo, ki jo bo primerno obtesal in obrezal?

zgodovine za posamezni šolski letnik v učnem načrtu in v učbenikih preveč, izbora iz snovi pa ne znajo narediti učitelji sami, morata to v njihovem imenu in zaanje storiti neki šolski oblastni organ ali strokovna skupina, povratek k učnim načrtom in šolskim učbenikom »po meri« dejanskih šolskih ur pa pomeni v skrajnem primeru vrnitev k totemu načrtovanju šolskega dela, ki smo ga že poznali: k programom, ki učitelju od ure do ure povedo, kar mora storiti, in učbenikom, ki vsebujejo toliko »lekcij«, kot je ur in niti besede ali odstavka več. V takšnem sistemu seveda ni več prostora za učiteljevo samostojnost, potek pouka je za vse enako in nedvoumno tempiran, dodatna težava pa je še, da tovrsten za vse obvezen in podroben vozni red (oblastnim ali strokovnim) avtorjem in načrtovalcem omogoča tudi »zunanje« politično in ideološko usmerjanje - in to je prav tisto, čemur smo se po skrajno negativnih izkušnjah iz sedemdesetih in osemdesetih let hoteli po osamosvojitvi in demokratizaciji Slovenije dodatno izogniti. Po našem mnenju bi moral biti namreč učitelj v prvi vrsti poznavalec stroke, ki se pri popisovanju bližnje in bolj oddaljene preteklosti kolikor je le mogoče izogiba lastnim subjektivnim sodbam, zato pa tembolj prisluhne stališčem in komentarjem učencev (dijakov) in jih poskuša, kadar se v neartikulirano čustvenih ali politično obarvanih gledanjih oddaljujejo od zgodovinske stvarnosti, zopet postaviti na »realna« zgodovinska tla.

ambicijah Zavodovega tima, ki je anekto pripravil in izpeljal, pa je statistična obdelava gradiva. Vsaj oba strokovna voditelja projekta (dr. Zora Rutar Ilc, mag. Branko Slivar - torej eden z doktorskim in eden z magistrskim nazivom) se (verjetno?) dobro zavedata, da je statistično računanje odstotkov pri tako majhnem vzorcu s strokovnega vidika povsem nedopustno in čista manipulacija. Govorjenje o tem, da gre za kvalitativno in ne kvantitativno raziskavo in je zato mogoče uporabljati statistične grafe in metode, je pri 8 do 10 anketirancih strokovno neodgovorno in neresno. Nobeno sprenevedanje ne more prikriti dejstva, da je 12,5 % od 8 en sam človek in da mnenje enega samega človeka tudi po najbolj ohlapnih merilih ne more predstavljati stališča 12,5 % neke skupine ali populacije. Takšna metoda bi bila nedopustna tudi, če bi anketa napravljena le za interno uporabo Zavodovih svetovalcev. V resnici pa jo njeni avtorji, če pravilno razumem, nameravajo poslati v informacijo in mnenje Strokovnemu svetu. In kaj naj bi storil ta?

Za konec: nič nimam proti kritikam šolskih prenovitvenih prizadevanj, ki zadeva pouk zgodovine. Pri teh sem res sodeloval več kot deset let, toda vsak trenutek sem pripravljen sprejeti, da se naše pobude in predlogi niso obnesli, kot smo želeli. A vendar: na nekaj nisem pripravljen; tj. na vrnitev k starim usmerjenim in administrativnim metodam, ki so enkrat že več kot očitno spremenile šolski zgodovinski pouk v ideološko-politični katekizem. Verjamem pač, da je prihodnost slovenske šole le v aktivnem in samostojnem učitelju, ki ne bo poznal samo najrazličnejših pedagoško-didaktičnih trikov, temveč bo predvsem suvereno obvladal svojo stroko. Zato pa je potrebno več strokovnega izobraževanja (in ne le splošno-pedagoških didaktičnih tečajev, ki imajo v sedanjem konceptu Zavodovega Izobraževalnega centra absolutno prednost), več individualnega in skupinskega dela z učitelji, predvsem pa več skupnega, vsestranskega in strpnega pogovarjanja. Na žalost se na Zavodu pri snovanju objavljene ankete niso bili pripravljeni z nikomer posvetovati in tudi potem ne, ko je bila (delno že opravljena), nikogar poslušati. Tudi to me spominja na nekdanje, stare čase.

Branko Filipič

Oljčni mlini in stiskalnice - torklje

Raziskovalna naloga zgodovinskega krožka OŠ Oskarja Kovačiča Škofije

V šolskem letu 1998/99 je ZPM razpisala raziskovalno nalogo na temo "Obrt v našem kraju". Primerno pokrajini, kjer živimo, smo se z učenkami 7. r. odločili spoznati sezonsko obrt. Pridobivanje oljčnega olja smo raziskali v treh obalnih občinah: Kopru, Izoli in Piranu.

Na podlagi arheoloških virov smo prikazali stiskanje olja v rimski dobi, arhivski viri pa so bili osnova raziskave za srednji vek in za poznejše obdobje vse do današnjih dni. V nalogi so prikazani tako zgodovinski kot etnološki in arheološki vidiki. Do virov smo prišli s pomočjo Pokrajinskega arhiva v Piranu in Kopru, Pokrajinskega muzeja v Kopru, Primorskega muzeja "Sergeja Mašere" v Piranu, župnišč, knjižnic in ustnih virov v intervjujih z informatorji.

Pri nas so že Rimljani stiskali oljčno olje

Gojenje oljke ob slovenskem morju in v zaledju ima dolgo tradicijo. Tradicija

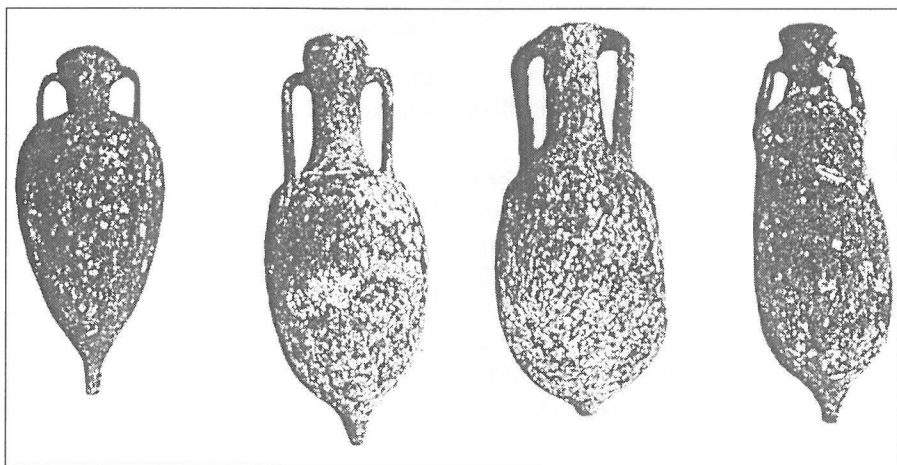
gojenja oljke v naših pokrajinah sega v rimski čas. Prav tako stare naj bi bile oljarne, ki so skozi stoletja dokaj malo spreminjale svojo obliko, tehnologija pridobivanja oljčnega olja s skromnimi orodji pa je ostala nespremenjena tako rekoč do danes.

Iz pisnih virov smo zasledili, da so bogata arheološka najdišča o vinarstvu in oljarstvu odkrili v Istri. Poleg so naši

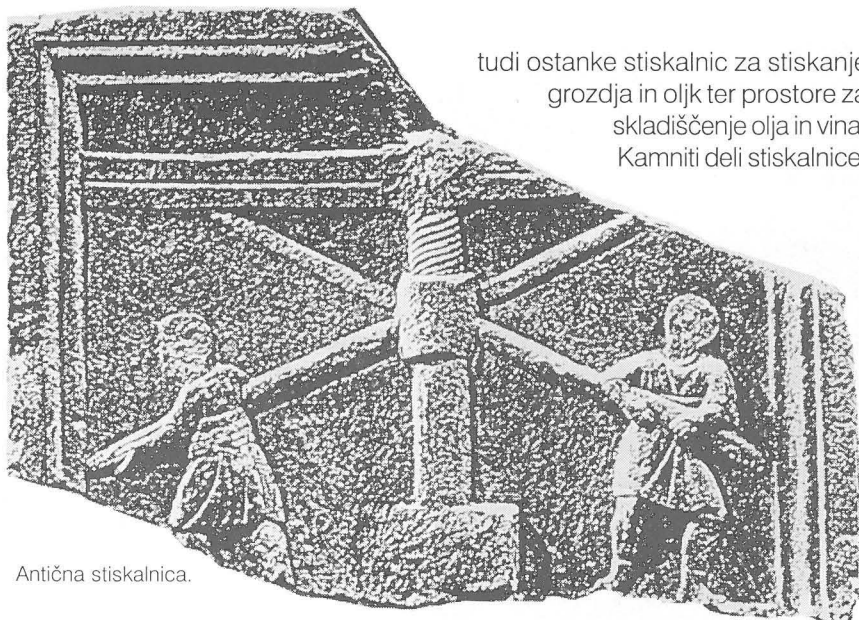
ki bi lahko sodili še v rimsko dobo, so znani le iz Strunjana. Tu sta bila najdena večja ploščata kamnita bloka z izklesanim odtočnim kanalom. Pri obeh elementih pa ne gre zanemariti njune

Ostanki rimskega pristanišča v Viližanu pri Izoli, vidni ob oseki.

Rimske amfore, najdene na morskem dnu pri rtiču Punta v Piranu.

Antična stiskalnica.

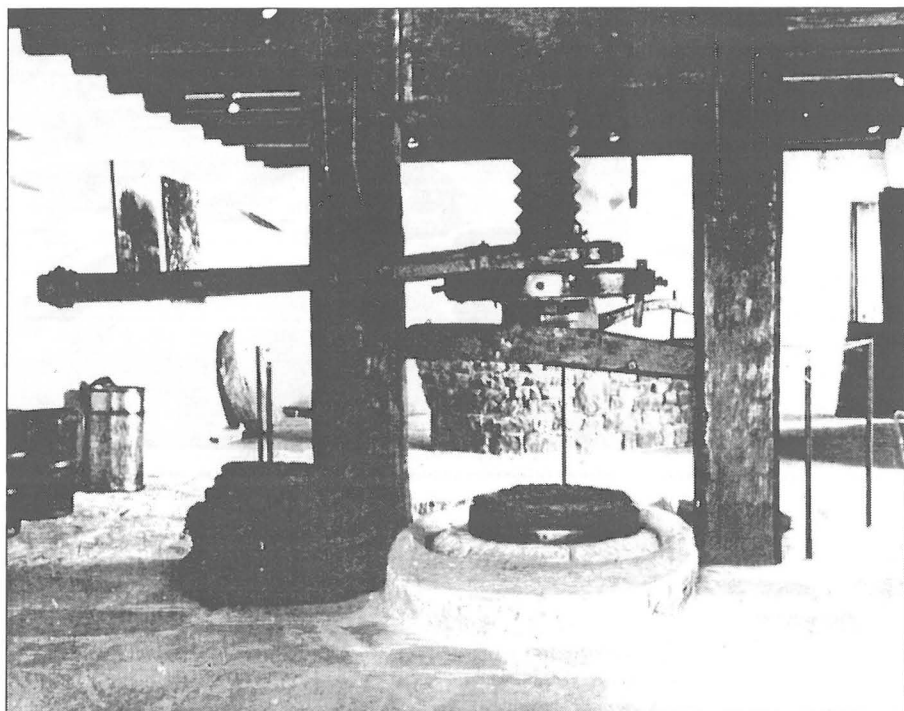
tudi ostanke stiskalnic za stiskanje grozdja in oljk ter prostore za skladiščenje olja in vina. Kamniti deli stiskalnice,

sekundarne uporabe po uničenju – verjetno poganska spomenika. Kaže, da sta bila oba elementa pozneje uporabljena pri stiskalnicah za olje ali vino.

Odkrili smo zanimiv podatek iz leta 1235, iz katerega izvemo, da je opatica samostana sv. Secunda (samostan v Benetkah) poklonila Tisu, sinu Abbina iz Pirana, in njegovim dedičem posest ob mejah samostana S. Basso v Strunjanu (last samostana sv. Secunde) pod pogojem, da bo letno dajal samostanu polovico pridelka in vzdrževal drevesa in oljke.

Leta 1988 so arheologi pri izkopavanju v Piranu odkrili oljarno, katere izvor sega že v antiko.

Ugotovili smo, da je bila v tesni zvezi

Torklja, kjer je mlinski kamen obračal še konj.

s produkcijo vina, olja in drugih tekočih prehrabnih izdelkov tudi proizvodnja amfor.

Za Istro so bile pomembne predvsem trgovske povezave z Akvilejo, najpomembnejšim obrtnim in trgovskim središčem na severnem Jadranu. O tem pričajo tudi številni odkriti ostanki rimskih pristanišč, predvsem vzdolž zahodne in južne istrske obale. Olje, pridelano v slovenski in hrvaški Istri, je bilo zelo cenjeno.

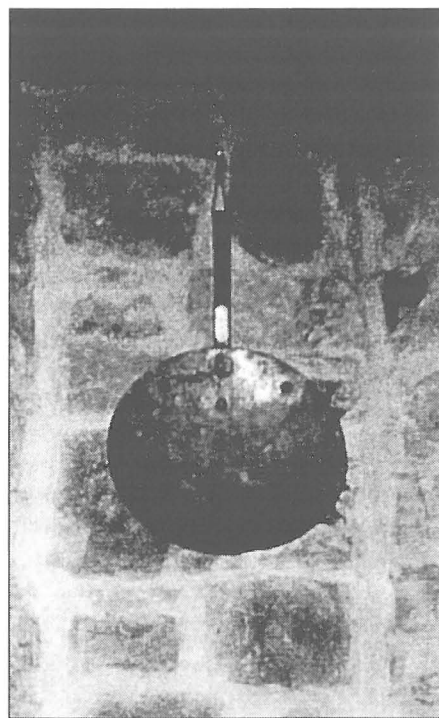
Oljčni mlini in pridobivanje olja v srednjem veku

Ugotovili smo, da je potekala proizvodnja oljčnega olja tudi v srednjem veku. Na območju občin Piran, Izola in Koper smo poiskali številne pisne vire, ki so bili shranjeni v arhivih in muzejih. V piranskem statutu iz leta 1307 je zapisano, kako je bilo strogo prepovedano postavljati torkljo na morsko obalo blizu oz. pred ribja lovišča, ki so bila označena s koli. Kdor je na taki mestih postavil torkljo, jo je moral ne-

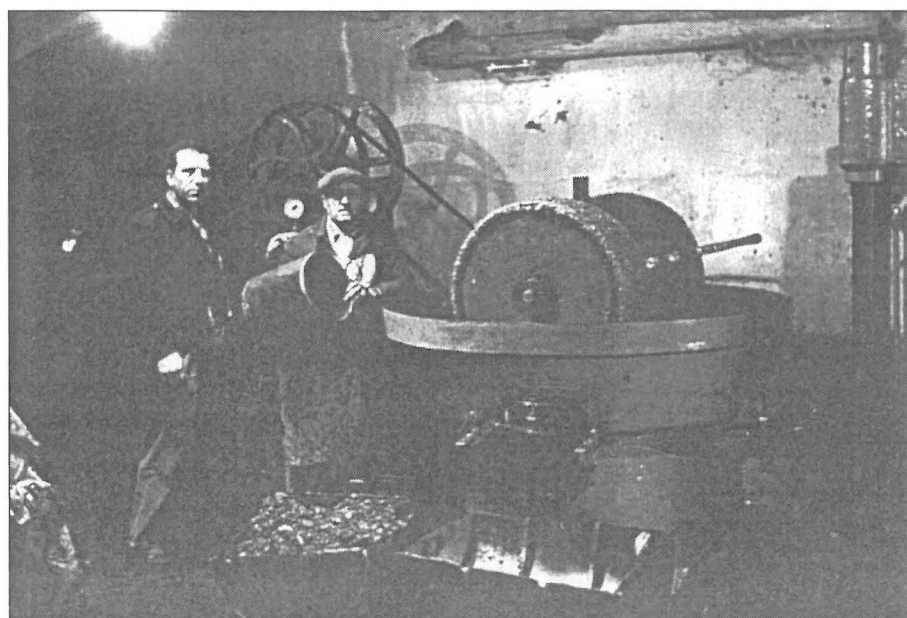
mudoma podreti in premakniti drugam. Piranska proizvodnja oljčnega olja je bila v tistem času visoka. O pomenu piranske proizvodnje olja zgovorno priča tudi večletni spor za oljno desetino, ki si jo je skušal od Pirančanov zagotoviti koprski škof v začetku 13. stol. (1201–1205). Lastniki so za delo v torkljah (oljčnih mlinih) pritegnili tujo delovno silo. Včasih so najeli oljarje ali pa sklenili družinski dogovor. Skratka, pogodbe so bile zelo različne.

Iz srednjeveških statotov izvemo marsikaj zanimivega o postavljanju torkelj, o odgovornosti pri delu in o samem gojenju oljčnih dreves.

Že v času četrtega vladanja koprskega kapitana in podestata (župana) gospoda Marina Baduarija (Marini Baduarii) leta 1301 je v Kopru veljal predpis, ki je na-

Široka in plitva zajemalka, s katero so pobirali »cvet« olja.

19. december 1952: delo pri torklji, Plavje.

tančno opredeljeval službo "torklarjev" in njihovih pomočnikov. Govori, kako morajo mojstri torklarji in njihovi delavci, ki se ukvarjajo z oljarsko obrtjo, le-to opravljati dobro in v skladu s predpisi. Podobni predpisi so veljali tudi v izolskem statutu.

Proizvodnja oljčnega olja v poznejšem času in do današnjih dni

Tudi v poznejšem času omenjajo viri slovensko Istro kot izrazito agrarno pokrajino. Nekdaj je segala oljka tudi na območje Tržaškega zaliva, sredi 18. stol. pa so jo začeli gojiti v Goriških brdih in v Vipavski dolini. Oljčna drevesa so redčile številne pozebe. Velika pozeba je bila leta 1879–80, ko so številna drevesa izsekali, čeprav so bili »panji« (čoki) nepoškodovani. Zaradi velike energijske vrednosti so les kupovali trgovci iz Furlanije, veliko pa so ga uporabili oglarji za kope na Belem križu in trgovci iz Italije. Gojenje oljke in predelava plodov v oljčno olje zahteva od človeka delo vse leto, čeprav so zimski meseci tisti čas, ko počivajo druga kmečka dela, se pa že začne zahtevno delo v oljčnih nasadih in oljarnah. Obiranje oljk se je začelo na dan sv. Katarine, 25. novembra. Svetnica še danes velja za zaščitnico oljarjev in oljk. Po končanem obiranju so oljke prebrali, očistili in pravilno shranili, dokler jih niso v oljarni stisnili.

Oljčno olje so nekdanj pridobivali v preprostih oljarnah, ki jim prebivalci v slovenski Istri še danes pravijo »torklje«. Beseda torklja je latinskega izvora, izpeljanka iz latinske besede torkuera, kar pomeni obračati, vrteti, ter njenega poznejšega derivata torculam, v pomenu stiskalnice, preše.

Torklje so bile v zasebni lasti, v lasti vaške skupnosti, to so bile tako imenovane komunske torklje ali pa so bile v lasti cerkvene gospode. Mlini, v katerih so mleli oljke, so bili zidani iz kamnov krožne oblike visokih 60–70 cm. Kamne je vrtela žival (osel, konj ali vol), ki je hodila okrog mlina in na tak način mlela oljke. Mletje oljk je nadzoroval lastnik torklje. Z mletu maso »pašto« so polnili »športe«. To so bile okrogle vreče, pletene iz kokosove ali konopljeve vrvi. Stiskalnica je bila največkrat iz hrastovega lesa. Sestavljali sta jo navpični koloni, med katerima je bilo v višini poda leseno ali kamnito korito. Nanj so polagali »športe«, jih prelili vrelo vodo, obtežili z lesenim čokom in začeli stiskati. Nato je sledilo še prekuhavanje v bakrenih kotlih. Ko se je olje ohladilo, so ga pretočili v brente ali kamnite posode. Ob napornem delu je bilo stiskanje oljk obenem družaben dogodek.

Stiskalnica za olive iz etnološke zbirke Tonine hiše v Sv. Petru (avtor fotografije: akademski slikar Dušan Podgornik).

Oljčno olje se je dobro prodajalo. Trgovina z oljem je cvetela predvsem v obalnih mestih, največ v Kopru in v Trstu. Olje iz slovenske Istre je bilo zelo cenjeno, posebno tisto iz plodov necepljenih dreves, po katerem še danes povprašujejo na obmorskih tržnicah.

Tako so v vaseh slovenske Istre v 19. in prvi polovici 20. stoletja pridobivali olje v oljčnih mlinih.

Veliko zanimivega smo izvedeli iz pripovedovanja nekdanjih oljarjev in tistih, ki so še vedno aktivni. Učenci so spraševali in prisluhnili njihovemu pripovedovanju. Vsebine intervjujev so bile različne, slikovno gradivo starejših in novejših torkelj tudi. To pa je dalo nalogi ob koncu pravi pomen.

Sklep

Učenkam je bil tak način dela všeč. Posebej jih je veselilo odkrivanje zanimivih podatkov v arhivih in muzejih. Tako so prvič prestopile prag ustanov, kjer hranijo neprecenljive pisne in slikovne vire. Tudi intervjuji z informatorji jim niso delali težav. Skratka, bogato izkušnjo, ki so si jo pridobile, bodo

zagotovo še velikokrat rabile.

Z veliko dobre volje in podaljšanimi dnevi pouka, ko smo bili po terenu, ali na šoli nam je izčrpno uspelo prikazati oljkarstvo skozi zgodovino. Podlaga so bile kritične presoje pisnih in ustnih virov. Takšno nalogo bi bilo škoda spraviti na šolske knjižne police, temveč jo je treba predstaviti oljkarjem slovenske Istre, ki se trudijo, da bi oljkarstvo spet zaživel v polni meri.

Literatura

ANNALES 6/95, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

MATIJAŠIČ, R.: Gospodarstvo antične Istre. Zavičajna naklada »Žakan Jurij« Pula, Ljubljana, 1998.

MIHELIČ, D.: Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280–1340. SAZU, Ljubljana, 1985.

ŽAGAR, Z.: Tonina hiša etnološka zbirka v Ravnu. Pomorski muzej »Sergej Mašera«, Piran 1985.

KRONIKA – časopis za slovensko krajevno zgodovino št. 37, 1989.

Danijela Trškan

World History. Connections to today

Prentice Hall, New Jersey, 1997, 1038 strani

V Sloveniji še ne obstajajo posebej učbeniki za učence in učbeniki za učitelje. Ameriški učbenik za učitelje Prentice Hall World History pa je poseben učbenik za učitelje, ki vsebuje učbenik za učence v starosti od 14 do 18 let in metodične napotke za delo z učbenikom ter ponuja številne naloge za aktivno delo pri pouku zgodovine.

Učbenik za učitelje ima 1038 strani. Sestavljen je iz 8 enot in 37 poglavij. Tematske enote so: **Prve civilizacije, Imperiji starega veka, Regionalne civilizacije, Zgodnji moderni vek, Razsvetljenje in revolucija, Industrializacija in nova doba, Svetovne vojne in revolucije, Svet danes (od leta 1945 naprej)**. Na koncu učbenika so politični zemljevidi, razloženi pojmi in imensko kazalo.

Učbenik je sestavljen tako, da osrednji del predstavlja učbenik za učence, obrobni del pa so didaktično-metodična navodila za uporabo učbenika oz. za izvajanje učnega dela.

UČBENIK ZA UČENCA

METODIČNA NAVODILA ZA UČITELJA

Skica zasnove ameriškega učbenika za učitelje.

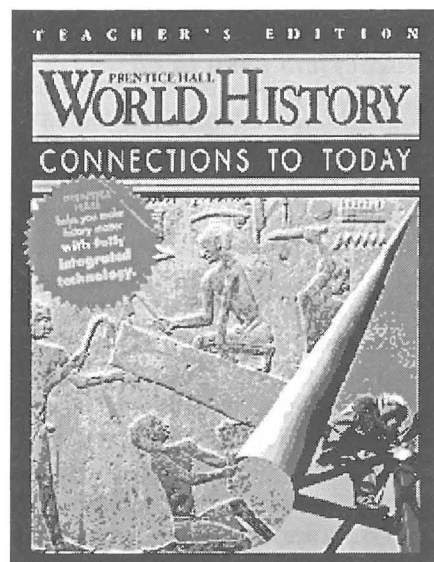
Osrednji del ameriškega učbenika je učbenik za učence, ki ga sestavljajo enote in poglavja. Vsaka enota ima uvodni del na dveh straneh, ki vsebuje seznam poglavij; zemljevid z državami oz. ozemlji, ki so predstavljeni v enoti; poglavja s podpoglavji; literarno besedilo na dveh straneh z nalogami; končni del na 6 straneh, ki vsebuje povzetek vseh poglavij v enoti, tematski esej o določenem zgodovinskem vprašanju, časovno tabelo in primarne pisne vire z nalogami.

Vsako poglavje ima:

- uvodni del, ki je sestavljen iz dveh delov. Prvi del (2 strani) je tabela s poglavji in za vsako poglavje vzgojno-izobraževalni cilji ter učila, ki se lahko uporabljajo za to učno snov. Drugi del (2 strani) ima seznam podpoglavij, časovno tabelo ter zemljevid za časovno in prostorsko predstavitev učne snovi;
- podpoglavja, ki vsebujejo uvodna vprašanja, glavne pojme, besedilo učne snovi, na koncu pa ponavljalna vprašanja in dodatna vprašanja, ki tematiko podpoglavja povezujejo s sedanostjo in svetovno zgodovino;
- eno stran nalog, ki se nanašajo na razvijanje določene predmetne sposobnosti;
- zaključni del s sklepnimi vprašanji, ki spodbujajo kritično mišljenje učencev (analizo, primerjavo, sintezo, uporabo, vrednotenje itd.);
- dodatno gradivo z nalogami kot npr. naloge, ki se nanašajo na zemljevide, grafe in statistične tabele.

Vsebinsko je vsaka enota sestavljena tako, da lahko učenci spoznajo in razumejo kompleksnost svetovne zgodovine, še posebej pa povezavo geografije in zgodovine, politične in družbene sisteme, religije, umetnost in literaturo, ekonomijo in tehnologijo, različnost kultur, pomembnost posameznika, spremembe in kontinuitete v svetovni zgodovini ter povezavo sveta.

Obrobni del učbenika je namenjen učitelju in vsebuje didaktično-metodične napotke za vsako enoto. Uvodni del vsebuje opis poglavij, vprašanja za učence in seznam učil, ki jih lahko učitelj uporablja pri enoti. Poglavje vsebuje v uvodu seznam dodatnih učil, uvodna vprašanja in naloge za učence ter rešitve nalog, ki so v uvodnem delu za učence. Vsako podpoglavje ima kratek načrt za učno uro z uvodnimi informacijami, aktivnosti za učence (predvsem naloge za skupinsko in individualno delo) ter številne naloge, ki se nanašajo na učno snov podpoglavja ali na razvijanje predmetnih učnih sposobnosti (kot npr. sposobnosti uporabe zemljevidov, grafov, umetniških slik, fotografij itd.). Vsaka enota ima tudi literarno besedilo z nalogami in rešitvami. Sklepni del enote pa vsebuje bibliografijo dodatnih knjig, ki jih lahko učitelj uporablja za učno enoto, seznam učnih sredstev, navodila za aktivnosti in rešitve nalog, ki so v zaključnem delu.

Npr. podpoglavje z naslovom **Oblikovanje miru po 1. svetovni vojni** v osrednjem delu, ki je namenjen učencem, vsebuje naslednje vsebinske poudarke: Stroški vojne, Pariška mirovna konferenca, Versajska pogodba, Druge pogodbe, Upanje za svetovni mir, Naloge za ponovitev. V učbeniško besedilo je vključeno tudi slikovno gradivo z nalogami.

Obrobni del pa vsebuje raznovrstna navodila za učitelje. **Za motivacijo** učbenik za učitelje predlaga, da bi učenci prebrali krajši odlomek na str. 711. Potem bi učitelj vprašal učence, ali se strinjajo z vsebino in ali lahko predvidevajo, kako bodo odločbe mirovnih konferenc vplivale na Evropo in Nemčijo. **Za potek učne ure** učbenik predlaga, da bi učitelj izpostavil družbeno, gospodarsko in politično stanje v Evropi po 1. svetovni vojni, potem pa glavne namene ZDA, VB in Francije na Pariški mirovni konferenci ter nazadnje nezadovoljstvo narodov z njenimi določbami. Potem bi morali učenci v skupinah naštet in opisati glavna določila konferenc ter razpravljati o vprašanju: Na kakšen način je povojno stanje sprožilo nezadovoljstvo in konflikte? Potem bi morali napisati kratek esej o tej razpravi. Na koncu pa bi še izdelali shemo oz. grafično predstavitev glavnih točk eseja. **Dodatek** vsebuje dodatne informacije o vsebini, ki jih ni v učbeniku za učence. V tem podpoglavju so dodane informacije o številu žrtev in glavnih posledicah 1. svetovne vojne za Francijo ter podatki o demilitarizaciji Nemčije in njenem kljubovanju pri predaji vojne mornarice. Navedeni so tudi **odgovori**

na vprašanja, ki se nanašajo na slikovno gradivo, to je na tabelo, zemljevid, shemo in fotografijo in odgovori na 'Naloge za ponovitev'. Učbenik za učitelje predlaga tudi **dodatne aktivnosti**. Npr. učenci naj bi izdelali časovni trak z glavnimi dogodki v Siriji v dvajsetih in tridesetih letih ali pa bi prevzeli vlogo urednikov časopisov, ki so nezadovoljni z mirovnimi pogodbami. Tako bi morali učenci napisati za naslovno stran kritiko pogodb z vsaj štirimi razlogi proti določbam in predvidevati posledice teh določb za Evropo. Ker ima ta učbenik že pripravljena **dodatna učila**, seznanja obrobni del učbenika tudi, kje so npr. zemljevidi, testi in kvizi za to podpoglavje. (World History, str. 709–713).

Učbenik vsebuje bogato didaktično-metodično gradivo, to je grafe, statistične tabele, časovne tabele, zemljevide, tabelske slike, primarne in sekundarne pisne vire ter literarna besedila.

Številne aktivnosti in naloge, ki jih učbenik vsebuje, predvidevajo razvijanje učnih sposobnosti in spretnosti pri zgodovini, še posebej pa prepoznavanje vzrokov in posledic; klasifikacijo virov; analizo primarnih in sekundarnih virov ter literarnih besedil; prepoznavanje različnih mnenj in stališč ter predsodkov; razlikovanje med podatki in mnenji; analizo političnih karikatur in fotografij; prepoznavanje in vrednotenje propagandnega sporočila; sintetiziranje informacij; predvidevanje posledic; odgovarjanje na esejsko vprašanje; uporabo CD-ROM-ov; skupinsko delo; ustno predstavljanje; debatiranje in diskutiranje; načrtovanje multimedijske predstavitve; interpretacijo zemljevidov, grafov in statističnih tabel itd.

Zasnova učbenika je takšna, da se pisno ali slikovno gradivo ne uporablja le kot ilustracija učne snovi, ampak spodbuja samostojno učenje, saj z

ustreznimi nalogami učenci sami pridejo do določenih spoznanj. Za pomoč je učitelju že nakazana metodična pot, ki jo učitelj lahko dosledno upošteva, delno upošteva ali pa dopolnjuje z lastnimi metodičnimi idejami. Metodična navodila koristijo še posebej učiteljem začetnikom ali tistim učiteljem, ki redko uporabljajo učbenik pri izvajanju učnega procesa.

Zainteresirani učitelji lahko ta učbenik za učitelje (ISBN: 013 434660-2) naročijo pri slovenskemu posredniku: **MARKOM d. o. o.** Prvomajska 9, 1001 Ljubljana, <http://www.markom.si>, e-pošta: markom@markom.si.

Na internetu pa je tudi predstavitev tega učbenika na naslovu:

www.phschool.com/atschool/worldhistory/index.html ali www.phschool.com/atschool/socialstudies/index.html.

Marjan Rode

Marjan Drnovšek

Usodna privlačnost Amerike. Pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom

Zbirka Korenine, založba Nova revija, Ljubljana 1998, 390 strani

Kot nam že sam podnaslov pove, je avtor velik del svojega prikaza slovenskega izseljevanja v Severno Ameriko v 19. in začetku 20. stoletja ilustriral s pričevanji izseljencev o prvih stikih z novim svetom.

V desetih poglavjih, opremljenih z ilustracijami in fotografijami, prikaže avtor pionirske začetke odhodov Slovencev v novi svet, pa vse do množičnega izseljevanja slovenskega narodnega telesa pred prvo svetovno vojno, ko je val tudi uplahnil.

Prvo poglavje nas seznani s postopki, ki jih je moral avstrijski izseljenec opraviti pred odhodom iz države. Svetne in cerkvene oblasti so državljane svarile pred izseljevanjem bodisi z navajanjem nezdravih razmer v novi

domovini ali nesreč na morju. Tudi politični boji med Slovenci in Nemci so včasih izrabili izseljeniško temo, češ Nemci hočejo izseljevanje, da bi bilo manj Slovencev v Avstriji. Edina struktura, ki je temeljito poskrbela, najprej sicer za svarila proti izseljevanju, potem pa za pomoč tistim, ki so se vseeno odločili za pot na tuje, je bila katoliška cerkev. Z ustanavljanjem družb sv. Rafaela je omogočila urejanje potnih opravil, od nakupa vozovnic, določanja vozniških redov do sprejema v Ameriki in napotitve do zelenega cilja izseljevanja.

Poglavje o Doživljanju plovbe čez Atlantik nam plastično predstavi potovanja izseljencev. Najprej še z jadnicami, proti koncu 19. stoletja pa tudi že s parniki. Zvemo ne samo, kakšni so bili bivalni pogoji na ladjah, ampak celo jedilne liste, seveda v višjem potovalnem razredu. Pripoved se konča z zgodbo o Titaniku, na kateri so se peljali tudi trije Slovenci, od katerih sta oče in hči preživela brodolom.

V naslednjih poglavjih stopijo pred nas izseljeniške usode, ki so določene s poklicem izseljenca. Najprej zvemo za belokranjskega krošnjarja Matijo Premuto (Bela krajina je bila v 19. stoletju eno najrevnejših območij slovenskega prostora), ki s pismom, objavljenim v Bleiweisovih Novicah, pripoveduje, kako je v Ameriki uspel

doseči ugleden položaj trgovca in gostilničarja.

Zgodovino izseljenišva spoznavamo tudi v zgodbi misijonarja Lovrenca Lavtžarja in Friderika Barage in v posebnem poglavju o prvih Slovenkah v Ameriki, ki so se lotile tudi lova.

Večinoma so se Slovenci v Ameriki zaposlili kot farmarji ali delavci v tovarnah in rudnikih, so pa nekateri odšli tja skoraj bolj kot turisti, kot nam v poglavju Navdušenje Ljubljancina Antona Obreze nad Niagarskimi slapovi opisuje Obreza sam v pismih, objavljenih v Slovincu.

V zadnjem delu knjige nam avtor med prikazom življenja že ustaljenih naseljencev, ko se mnogi že utaplajo v angleško govorečem morju, opiše zgodbo kuharice Lize v New Yorku. Njeno življenjsko pot lahko spremljamo v daljšem obdobju, do njene smrti 1919.

Knjigo konča avtor z objavo potopisa Jurija Trunka, koroškega duhovnika, avtorja knjige Amerika in Amerikanci, ki je izšla leta 1912, v času torej, ko je bilo izseljevanje na višku. Omenjena knjiga, ki je izšla tudi v letu Titanikovega brodoloma, pomeni temeljno delo za poznavanje razmer slovenskih izseljencev v ZDA na začetku 20. stoletja. In omenjeni potopis nam priča nekaj Amerike tistega časa.

Dodan je sedem strani dolg seznam literature in virov, ki se nanašajo na problematiko (slovenskega) izseljevanja v 19. in začetku 20. stoletja.

Mogoče bo malo daljša predstavitev vsebine knjige uspela prikazati omenjeno delo kot privlačno branje in strokovno korektno delo s področja izseljevanja Slovencev, kar je sploh avtorjeva specialnost. Poseben poudarek zasluži pristop avtorja k predstavitvi problema, ki ga ilustrira z objavo vira. To so navadno odlomki (včasih precej dolgi) pisem popotnikov, izseljencev, ki so na razne načine zašla v tedanje časnike. Tako lahko neposredno spoznavamo način razmišljanja ljudi, ki so nosili težo potovanja po kopnem in morju, ko so navadno slabo izobraženi stopili v stik z neznano civilizacijo in navadno uspeli – vsaj avtorji teh zapisov. Avtor se tako izogne postavljanju lastnih stališč in sodb in prepusti to delo bralcu. Analize in sinteze, ki jih kot zgodovinar korektno izpelje, so seveda obvezni del celotne predstavitve in so organsko nadaljevanje osnovne zgodbe, ki se pred nami odvija ob branju primarnih virov.

Ocenjujem, da je predvsem ta pristop temeljna vrednost knjige in da tako odstopa od podobne strokovne literature, kjer avtorji predvsem interpretirajo njim znane vire. Zato bo knjiga gotovo pozitivno sprejeta tudi pri pouku zgodovine. Učitelj bo lahko z njeno pomočjo učencem oz. dijakom omogočil neposredno spoznavanje ne samo problematike izseljevanja, pač pa tudi način potovanja, življenje na ladjah, rast ameriške industrijske družbe, družbene razmere v Avstriji in Avstro-Ogrski in način razmišljanja t. i. malih ljudi v konkretni dobi in prostoru. Po mojem mnenju pa je eno od priporočil za neko knjigo tudi želja, da jo je treba ponovno vzeti v roke. In to vsekakor velja za Drnovškovo Usodno privlačnost Amerike.

Janez Globočnik

Multikulturalnost Istre

V Kopru je od 21. do 26. novembra 1999 potekal tradicionalni bilateralni seminar Multikulturalnost Istre za učitelje zgodovine iz Avstrije in Slovenije. Udeležencev iz Avstrije je bilo kar 20, iz Slovenije pa je bila udeležba sila skromna s samo tremi predstavniki. To so bili Mira Zdujič – Srednja trgovska šola Kranj, Janez Globočnik – Ekonomska gimnazija v Radovljici ter Branko Šuštar – Šolski muzej Ljubljana. Kot gostja se je seminarja udeležila Živka Marc iz Trsta.

Iz Slovenije sta se torej udeležila tega pomembnega seminarja, ki naj bi pomenil most med matičnim narodom in njegovimi manjšinami v zamejstvu, le dva učitelja zgodovine: Mira Zdujič in Janez Globočnik. Preseneča svojevrsten boj kot primorskih šolskih zgodovinarjev. Ali jih stik z avstrijskimi učitelji zgodovine res ne zanima? Ali so tako zelo vezani na domačo regijo, da za bilateralno problematiko, ki ni neposredno povezana s Primorsko, nimajo časa? Ali pa gre za nekaj tretjega? Na ta kočljiva vprašanja predstavnik Zavoda RS za šolstvo mag. Mirko Zorman ni znal odgovoriti.

Zares škoda, zlasti zato, ker sta seminar zelo dobro organizirala zvezni pedagoški inštitut Celovec – koordinator mag. Michael Gutownig in Zavod RS za šolstvo, Ljubljana – koordinatorica prof. Katarina Fürst. Strokovno vodstvo je bilo zaupano univezritetnemu prof. dr. Karlu Stuhlpharrerju – Univerza Dunaj.

Na tem bilateralnem seminarju je imel nosilni in hkrati tudi daleč najboljši referat z naslovom **Meje in multi-etnične strukture v Istri 20. stoletja** dr. Dušan Nečak iz Ljubljane. Največ se je zadržal pri mejah po drugi svetovni vojni. Poudaril je, da danes meja z Italijo ni sporna, sporne pa so druge stvari, ki so povezane z multi-etničnostjo prostora. Na eni strani gre za vprašanje okrog 100.000 ezolov in njihovega premoženja, po drugi strani pa za nezadostno zaščitenost slovenske manjšine v Italiji.

Meja s Hrvaško je nekaj povsem drugega; kot je povedal dr. Nečak, prave državne meje sploh nikoli ni bilo. Bile so le administrativne republiške

meje, prav tako pa tudi katastrske, občinske ter cerkvene meje, pa še te samo na kopnem. Medtem ko z dokončno določitvijo kopenske meje tudi v prihodnosti ne bo večjih težav, pa je usoda morske meje še povsem negotova. Ta je namreč za Slovenijo življenjskega pomena, ker naša država nujno potrebuje prost prehod na odprto morje, ki ga sedaj nima. Prav zato morska meja pomeni resno oviro za gospodarstvo, pa tudi v vojaško-strateškem smislu. V razpravi smo ugotovili, da je to vprašanje v prvi vrsti politično. Morda bo po mnenju nekaterih udeležencev iz Slovenije možno najti sprejemljivo rešitev, šele z novo oblastjo na Hrvaškem.

Ne glede na hrvaško taktiziranje v zvezi z morskjo mejo, ki iz slovenskega zornega kota izgleda zelo nekorektno mora biti Slovenija močno zainteresirana, da se čim prej določi končna meja. S tem bo namreč izpolnjen eden od pomembnejših pogojev za vstop v Evropsko unijo.

Dr. Nečak se je zadržal tudi pri multikulturalni podobi Istre. Na kratko je opisal migracijska gibanja od 15. stoletja do leta 1454. Etnična podoba Istre se je v tem času močno spremenila. Multikulturalnost Istre sicer še vedno ostaja pomembno dejstvo, je pa danes hrvatstvo Istre bolj trdno kot v prejšnjem obdobju.

Sledilo je predavanje mag. Natasche Vitorelli z Dunaja z naslovom **Osvoboditev Istre izpod fašizma**. Njena znanstvena metoda je bila dokaj nenavadna, s strokovnega stališča morda celo sporna. Pri svojem izvajanju namreč ni upoštevala vseh dostopnih virov, temveč le jugoslovanske in slovenske enciklopedije. Slovenski udeleženci smo dobili vtis, da ni bila dorasla svoji nalogi, saj je uporabila premalo virov, da bi lahko osvetlila predavano problematiko iz vseh zornih kotov.

Drugi delovni dan je pomenil novost v zgodovini dosedanjih bilateralnih seminarjev. To so bile hospitacije na koprskih srednjih in osnovnih šolah, kjer so učitelji zgodovine pripravili vzorne učne ure za udeležence seminarja. Nekoliko nas je presenetilo, ker naslov didaktične enote (učne ure) ni bil povezan z multikulturalnostjo Istre, ampak nam je bila predstavljena industrijska revolucija. Po hospitacijah smo odšli na zavod RS za šolstvo, kjer je

bila organizirana okrogla miza, na kateri so sodelovali tudi učitelji zgodovine iz Kopra. Diskusija z delovnim naslovom Možnosti uvrščanja multikulturnih vsebin po novih učnih načrtih je bila zelo zanimiva. Moderator je bil svetovalec za zgodovino na Zavodu RS za šolstvo iz Nove Gorice, Božidar Mrevlje. Poudaril je, da se je koncept zgodovine na osnovnih in srednjih šolah v zadnjih letih močno spremenil. Pred tem je bila v ospredju zlasti politična in vojaška zgodovina, v sedanjem času pa je vedno bolj pomembno tudi spoznavanje vsakdanjika v zgodovinskih obdobjih, sociale, kulture, gospodarstva itd. Kot praktični primer je Mrevlje navedel Idrijsko-Cerkljanski kot, kjer so učenci s pomočjo učiteljev zgodovine in slovenščine zelo uspešno predstavili ta prostor. Naredili so prerez življenja, kulture, sociale, gospodarstva, varovanja kulturne dediščine itd.

V diskusiji so bila omenjena zamolčana obdobja v slovenski zgodovini. Izpostavljena je bila soška fronta, ki je šele v zadnjih letih v šolah dobila ustrežnejši poudarek.

Razprava se je končala s pogovorom o maturi. Slovenski koncept mature sta predstavila Damjana Flego iz Kopra in Janez Globočnik iz Radovljice.

Tretji dan so udeleženci seminarja odšli na ekskurzijo po Istri. Ogledali so si Hrastovlje, Kubed, Buzet, Hum, Roč,

Draguč, Motovun, Rovinj, Poreč in Novigrad. Zlasti Avstrijci so bili nad slikovitostjo Istre zelo navdušeni.

Zadnje predavanje na bilateralnem seminarju je imela dr. Sonja Kaar z Dunaja. Govorila je o literalnem potovanju v notranjost Istre. Na zelo zanimiv način je predstavila znamenite pisatelje, ki so v posameznih zgodovinskih obdobjih pisali o Istri. Od teh so najbolj znani Thomas Mann, Jules Verne in Peter Handke. Pri slednjem se je zadržala največ časa. Skušala je analizirati eno od njegovih najbolj znanih del z naslovom Deveta dežela.

Razprava je pokazala, da so dr. Kaarova in drugi Avstrijci prepričani o veliki in pozitivni vlogi Petra Handkeja pri promociji slovenskega jezika in kulture v Avstriji ali celo v celotnem nemškem jezikovnem območju. Učitelji zgodovine iz Avstrije so bili zelo presenečeni, da imajo Slovenci drugačno mnenje glede vloge Petra Handkeja. Janez Globočnik jim je pojasnil, da je slovenska javnost avstrijskemu pisatelju Petru Handkeju zelo zamerila, ker je pred nekaj leti izdal svojo prosrbsko reportažo o Srbiji in v javnih nastopih zavračal krivdo Miloševićevega režima za vojno v Bosni in Hercegovini. Niso razumeli niti tega, zakaj je Društvo slovenskih pisateljev burno reagiralo ob izidu Handkejevega romana Deveta dežela, v katerem

objokuje razpad Jugoslavije. Prav tako so prezrli nastop najeminentnejšega slovenskega pisatelja zadnjega obdobja Draga Jančarja, ki je v dunajskem parlamentu podal svoj povsem drugačen pogled od Handkeja in krvave dogodke v bivši Jugoslaviji.

Nadaljna razprava ni prispevala k poenotenju mnenja. Kot slovenski zgodovinar ne morem pristati na močno stereotipno obarvane poglede avstrijskih udeležencev bilateralnega seminarja, ki, kot kaže vse do današnjih dni, ne razumejo pravih vzrokov za razpad Jugoslavije, saj na celotno problematiko glede tega še vedno gledajo iz beograjskega zornega kota. Prav zato smo se razšli z grenkim priokusom.

Sklep

Kot rečeno, naj bi bilateralni seminarji prispevali k graditvi trdnjega mostu med matičnim narodom in slovensko manjšino v Avstriji. To je bilo že večkrat poudarjeno. Žal pa se v zadnjih letih teh seminarjev ne udeležujejo koroški učitelji zgodovine slovenske narodnosti, pa tudi udeležba iz Slovenije se manjša iz leta v leto. Če se stanje v tem pogledu ne bo korenito popravilo, bodo prihodnji seminarji izgubili smisel.

Vojko Kunaver

TEKMOVANJE IZ ZNANJA ZGODOVINE ZA OSNOVNO ŠOLO V ŠOLSKEM LETU 1999/2000

V šolskem letu 1999/2000 je Zavod RS za šolstvo pripravil že tretje tekmovanje iz znanja zgodovine za osnovne šole. Tokrat je potekalo pod naslovom "Življenje v srednjem veku", glavni cilj pa je bil poglobljanje znanja na podlagi novih vsebin, ki jih predvideva prenovljeni pouk zgodovine v osnovni šoli. Odziv na tekmovanje, ki je potekalo na treh stopnjah (šolsko, regijsko, državno) je bil zelo dober, saj je na osnovnem, torej šolskem nivoju tekmovalo kar 12500 tekmovalcev na 400 osnovnih šolah po vsej Sloveniji. Tekmovanje je bilo razpisano septembra 1999, razpis pa je poleg prijavnice vseboval tudi seznam dodatne predpisane literature

za vse tri nivoje tekmovanja. Tekmovalno polo za šolsko tekmovanje je pripravila tekmovalna komisija, ki jo sestavljajo svetovalci predmetne skupine za zgodovino Zavoda RS za šolstvo. Temeljni namen šolskega tekmovanja je bil poglobiti in razširiti znanje iz omenjene tematike srednjega veka, ki temelji na obstoječih učnih načrtih, z dodatnim znanjem, ki so ga učenci pridobili s pomočjo dodatne literature. Vsebinsko smo sledili trendom stroke, ki bolj poudarja vsebine iz zgodovine kulture in način življenja ter se odmika od vojaške in politične zgodovine. Šolsko tekmovanje se je odvijalo v petek, 10. marca 2000, in z doseženimi

rezultati smo lahko zelo zadovoljni, saj je več kot 3500 tekmovalcev osvojilo bronasto priznanje, 1550 pa se jih je uvrstilo na regijska tekmovanja. Zaradi velikega zanimanja za tekmovanje kot tudi zaradi dobrih rezultatov smo imeli letošnja regijska tekmovanja kar na 27 regijskih centrih, kjer je 998 tekmovalcev osvojilo srebrna priznanja. Regijska tekmovanja so potekala v torek, 11. aprila, in na državno tekmovanje se je uvrstilo 498 tekmovalcev. Tako kot na šolskem tekmovanju so tudi na regijskih tekmovanjih veliko delo opravili učitelji mentorji, ki so popravili tekmovalne pole, in vodje regijskih centrov, ki so poskrbeli za brezhiben organizacijski potek tekmovanj. Tekmovalno polo so pripravili svetovalci predmetne skupine za zgodovino. Državno tekmovanje je letos prvič potekalo na dveh nivojih, in sicer za šesti in sedmi razred ter posebej še za osmi razred. Glavni razlog temu je bil

dogovor z Ministrstvom za šolstvo in šport, da so bili le tekmovalci osmih razredov upravičeni do točk za vpis v srednje šole. Tako sta bili pripravljeni dve različici tekmovalne pole za državno tekmovanje, čeprav je to potekalo na isti dan, to je 10. maja 2000. Tekmovanje je potekalo na sedmih državnih tekmovalnih centrih. Rezultati državnega tekmovanja so bili zelo dobri, saj je kar 258 tekmovalcev prejelo zlata priznanja, med njimi je bilo 152 osmošolcev. Ker je bila državna tekmovalna pola zelo zahtevna, se je državna tekmovalna komisija odločila nekoliko znižati prag za dosego zlatega priznanja tudi zato, da bi ostalo število zlatih priznanj v okviru, ki ga predpisuje Ministrstvo za šolstvo in šport (2 odstotka od začetnega števila tekmovalcev na šolskem nivoju) in da bi najboljšim tekmovalcem

osmih razredov omogočili pridobitev točk za vpis v srednje šole.

Z doseženim nivojem znanja smo lahko zelo zadovoljni, saj kaže na zelo dobro delo mentorjev in tekmovalcev. Najboljše rezultate (5 zlatih priznanj) so dosegle štiri šole, in sicer OŠ ob Dravinji iz Slovenskih Konjic (mentorica Helena Pačnik), OŠ Šmartno v Tuhinju (mentorica Veronika Sedušak), OŠ dr. Pavla Lunačka iz Šentruperta (mentorica Mira Brezovar) in OŠ Gorica iz Velenja (mentor Zvone Meža). Najboljši posamični rezultat in najvišje število točk je dosegla učenka Petra Štandeker z OŠ Ivan Cankar v Mariboru (mentorica Pavla Karba), ki se je že tretje leto zapored uvrstila med najboljše v Sloveniji.

Tako kot že vsa leta do sedaj smo tudi letos pripravili sklepno podelitev za najboljših 32 tekmovalk in tekmovalcev

v Cekinovem gradu v Ljubljani, kjer smo ob priložnostni slovesnosti čestitali najboljšim in njihovim mentorjem.

Tekmovanje iz znanja zgodovine se medtem že nadaljuje in prepričani smo, da bodo tudi v novem šolskem letu doseženi zelo dobri rezultati. Prizadevno delo učencev kot tudi spodbude in trud njihovih mentorjev so vsekakor dobro zagotovilo, da bo predmet zgodovina v osnovni šoli med tistimi, ki jih imajo učenci zelo radi. Pri ljubljenosti in množičen odziv učencev za tekmovanje pa bo vzpodbuda tudi državni tekmovalni komisiji, da v sodelovanju z učitelji nadaljuje kakovostno delo pri organizacijski in vsebinski zasnovi tekmovanja iz znanja zgodovine za osnovne šole.

Uredništvo portala SIstory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Navodila avtorjem in avtoricam člankov in prispevkov

V želji, da bi dosegli enotno obliko člankov in prispevkov ter poenostavili redakcijski postopek, avtorje in avtorice člankov in prispevkov prosimo, da v čim večji meri upoštevajo naslednja navodila za pisanje:

1. obseg člankov in prispevkov naj bo v obsegu do ene avtorske pole, to je 16 strani oz. 30.000 znakov;
2. prispevki naj bodo pisani v računalniškem programu Word for Windows z vnesenimi naslovi, podnaslovi in krepko natisnjenimi deli besedila;
3. prispevke opremite tudi s povzetkom vsebine v obsegu do 1200 znakov in z avtorskim izvlečkom, sinopsisom v obsegu do 200 znakov;
4. vaši prispevki naj bodo tudi ustrezno citirani v skladu s Slovenskim pravopisom (1994, str. 222) npr.:

Literatura:

- Simoniti, V. 1990: Turki so v deželi že. Mohorjeva družba. Celje.
Dular, A. 1998: Obrtni dom v Metliki. V: Zgodovinski časopis. Ljubljana. Št. 3.

Viri:

- Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU, Rokopisne knjige 117, Cod. III/72 in Cod. III/73.
Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU, Reg. I, 2211, fascikel 2060, 64 Vojna.

Navajanje opomb:

Opombe lahko navajate med besedilom npr.:

Nevarnost vnovičnega vpada pa v tem letu še ni minila. 8. maja je Ferdinand pisal v Ljubljano, da je vnovič prišlo več obvestil, ki govorijo o možnem velikem turškem vpadu, razdeljenem v več krakov, v Istro in Kras, na Kranjsko in Štajersko. (Simoniti, str. 119). Na koncu članka pa navedete vso uporabljeno literaturo po zgornjem zgledu.

ali pod črto:

članek:

1. E. Dolenc, Slovenska kulturna politika v prvi Jugoslaviji, v: Zgodovina v šoli, Ljubljana 1998, št. 1, str. 17–20.

knjiga:

- E. Garin, Spisi o humanizmu in renesansi, Ljubljana 1993.

vir:

- Zapisnik revizijske komisije, pisan 9. oktobra 1904. BMM, Arhiv obrtnikov 1904.

5. članke in prispevke lahko opremite tudi s shemami, zemljevidi, barvnimi in črno-belimi fotografijami, diapozitivi ipd., slikovno gradivo ustrezno oštevilčite, med besedilom prispevka pa ustrezno označite, kje naj se natisne, dopišite pa tudi besedilo, ki naj se natisne k slikovnemu gradivu; dodatno gradivo je lahko v obsegu do tri enote na prispevek;
6. za lektoriranje prispevkov bo poskrbelo uredništvo;
7. kratice, ki jih navajate v prispevku, pri prvi omembi ustrezno pojasnite, lahko v oklepaju poleg kratice ali pa v ustrezni opombi;
8. pri poročilih in ocenah različne literature in didaktičnih gradiv s področja šolstva v naslovu navedite ime in priimek avtorja obravnavane publikacije oz. didaktičnega gradiva, točen naslov publikacije oz. didaktičnega gradiva, založbo, kraj in leto izdaje, število vseh strani obravnavane publikacije, število slik (barvnih in črno-belih), shem, zemljevidov ipd., pri didaktičnih gradivih pa glavne značilnosti, npr. pri CD-ROM-ih število gesel, avtorja, založnika in kraj ter leto izdaje;
9. vse prispele članke recenzirajo člani uredniškega odbora, odgovorni urednik pa je zadolžen, da avtorje obvesti, ali so prispevki ustrezni za objavo ali zavrnjeni;
10. člankov, prispevkov in nenaročenega gradiva ne vračamo;
11. prispevke pošljite na disketi z označenim naslovom datoteke, datumom, imenom in priimkom avtorja ter v izpisu;
12. besedilo na disketi in izpisu na začetku opremite z vašim imenom in priimkom, akademskim oz. strokovnim nazivom, imenom in naslovom ustanove, kjer ste zaposleni, z vašim domačim naslovom, pošto s pošto številko, EMŠO-m, številko žiro računa, točnim naslovom banke, kjer imate odprt žiro račun, davčno številko in številko telefona, na kateri ste dosegljivi;
13. dodatno gradivo in diskete priložite v posebno kuverto;
14. za pravilnost navedb v prispevkih odgovorjajo avtorji sami.

Marica Čerič, profesor zgodovine in geografije, učitelj svetovalec, OŠ Kungota, Plintovec 10/c, Zg. Kungota, 2201 Zg. Kungota

Alda Stojanović, profesor slovenskega in angleškega jezika, učitelj svetovalec, OŠ Kungota, Plintovec 10/c, Zg. Kungota, 2201 Zg. Kungota

RAZVOJ ŠOLSTVA IN ANTON MARTIN SLOMŠEK

Avtorici v članku predstavljata obliko poučevanja in učenja v zgodovinskih delavnicah na primeru obravnave pomena škofa Antona Martina Slomška za razvoj šolstva v 19. stoletju na Slovenskem.

Adrijana Segalla, profesor zgodovine in diplomirani etnolog, učitelj mentor, Gimnazija Ljubljana – Šiška, Aljaževa 32, 1000 Ljubljana

DRAMATIZACIJA ZGODOVINSKEGA GRAVIDA V »HAPPENINGU« »ŠESTDESETA LETA NA ŠIŠKI«

V članku avtorica predstavlja primer uporabe igre vlog pri obravnavi družbenega in kulturnega ozračja šestdesetih let na primeru življenja v predelu Ljubljane, imenovanem Šiška. Ugotavlja, da je metoda igre vlog zelo priljubljena pri dijakih, za učitelje pa dokaj zahtevna.

Dušica Zupančič, profesor zgodovine in pedagogike, učitelj mentor, Srednja lesarska šola, Kidričeva 59, 4220 Škofja Loka

PRIKAZ UČNE URE NA TEMO SLOVENCİ PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

V članku so predstavljene nove možnosti pri poučevanju zgodovine novejšega obdobja. Najprej je prikazano politično in gospodarsko dogajanje, ponavljanje ob križanki, sledi prikaz predmetov ter glasba in pijača poveljnega časa, tako da dijaki poveljno obdobje začutijo z več čutili in si ga bolje zapomnijo.

Cvetka Bovha, profesor zgodovine in sociologije, učitelj mentor, Šolski center Velenje, Splošna in strokovna gimnazija, Trg mladosti 3, 3320 Velenje

PRIPRAVE NA MATURO Z MALO KAKOVOSTNEGA DODATKA

V članku avtorica razloži način priprav na maturo s pomočjo zgodovinske ekskurzije.

Anka Vidovič Miklavčič, doktor, znanstvena svetnica, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana

KRATEK ORIS KORPORATIVIZMA NA SLOVENSKEM 1929–1941

V prvem delu prispevka je na kratko predstavljeno s teoretičnih vidikov bistvo korporativne ideje in pomen stanov v družbeni in gospodarski preobrazbi. Zatem so v grobem orisani primeri korporativizma v Italiji, Nemčiji in Avstriji. V drugem delu pa so prikazane nekatere značilne organizacije v katoliškem in liberalno-unitarnem taboru na Slovenskem 1929–1941, ki so stanovsko idejo vnašale v program in jo na različne načine poskušale uresničevati. Na koncu prispevka so omenjene prvine korporativizma v jugoslovanskem samoupravnem socializmu in pa neokorporativizem po drugi svetovni vojni v Evropi.

Jože Prinčič, doktor, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana

DESET MEJNIKOV V NOVEJŠI GOSPODARSKI ZGODOVINI SLOVENCEV (1945–1991)

Razprava obravnava deset najpomembnejših gospodarskih dogodkov in procesov v novejši gospodarski zgodovini Slovencev. Večina od njih je bila tesno povezana z dogajanjem na političnem področju.

Igor Steiner, diplomirani zgodovinar, Glinškova ploščad 6, 1000 Ljubljana

“NATO SEM STOPIL NA ČELO NAŠIH BOJEVNIKOV IN SE BORIL KOT JE BILO TREBA. NJEGOVO VELIČANSTVO JE OBČUDOVALO MOJ POGUM.”

Članek poizkuša na slikovit način prikazati identiteto in življenje egipčanskega vojaka, tako da niza izseke iz njegovega življenja v obdobju miru in vojne, ter poudariti pomen, ki ga je imel pri izgradnji egipčanskega imperija

Tita Porenta, profesor zgodovine in diplomirani etnolog, kustos, Tržiški muzej, Muzejska 11, 4290 Tržič

PEDAGOŠKA DEJAVNOST TRŽIŠKEGA MUZEJA

Tržiški muzej je nastal leta 1964 na pobudo lokalnega muzejskega društva in Slovenskega tehničnega muzeja. Njegove značilne zbirke so tehniškega in etnološkega značaja. Muzej opravlja pedagoško službo z vodenjem po stalnih zbirkah ter naravnih in kulturnih spomenikih Tržiča.

izvlečki

NOVO UČITELJE ZGODOVINE

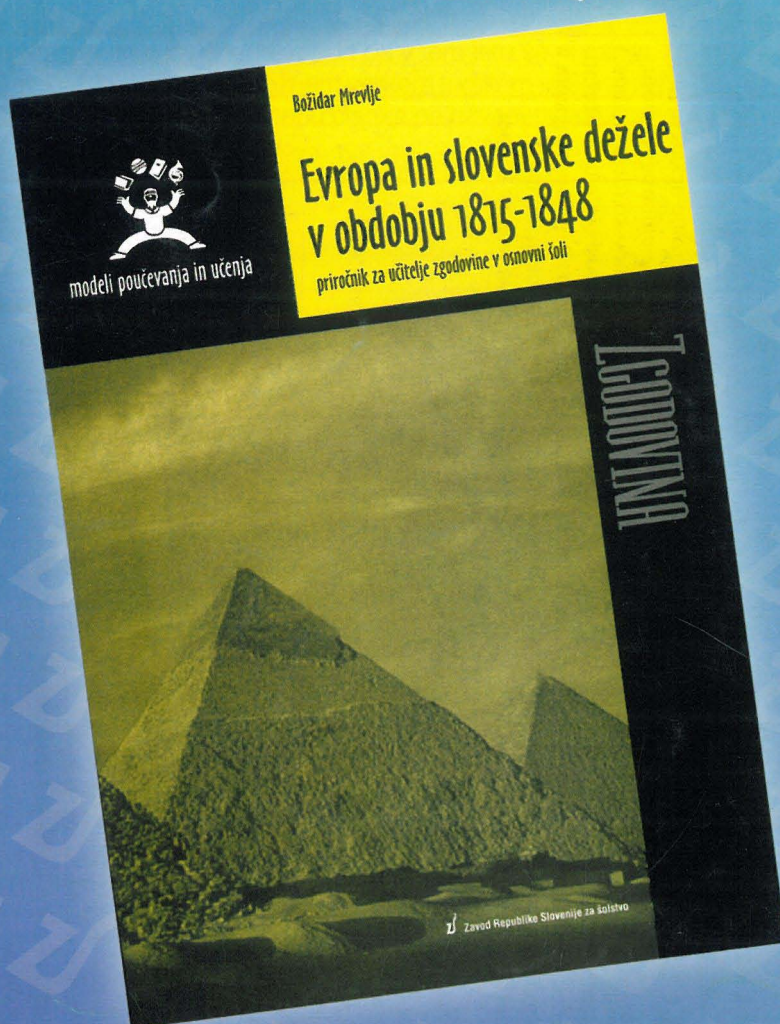
modeli poučevanja in učenja

Evropa in slovenske dežele v obdobju 1815-1848

Avtor Božidar Mrevlje s pričujočim delom nadaljuje serijo priročnikov za učitelje zgodovine v osnovni šoli. Struktura in vsebinska zasnova je enaka kot pri obeh, ki sta že izšla (*Rojstvo moderne Evrope* in *Evropa in svet od 16. do 18. stoletja*); vsako poglavje je sestavljeno iz učno-ciljne strukture, motivacijskega pristopa in strokovno-teoretičnih osnov.

V knjigi so obdelani trije vsebinski sklopi: Evropa in slovenske dežele v obdobju 1815-1848, Slovenci od 1815-1848, Revolucija v habsburški monarhiji in na Slovenskem.

Delo so strokovno pregledali in ocenili: dr. Štefan Trojar, Pavla Karba, Vilma Brodnik in Vojko Kunaver.

Priročnik obsega 100 strani,
cena izvoda je 2.300 SIT.

v zbirki Modeli poučevanja in učenja je izšel
nov vodnik

Naročite ga lahko pisno, po telefonu ali faksu na naslov: ZAVOD REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ŠOLSTVO,
Poljanska 28, 1000 Ljubljana, tel. 061/30 05 100, fax: 30 05 199, e-pošta: Maja.Hribar@guest.arnes.si

Zavod Republike Slovenije za šolstvo